

JAVISKO

časopis pre amatérské divadlo a umelecký prednes | www.nocka.sk

PETR VÁŠA

Fyzický básnik o poézii
a umelých jazykoch

FESTIVALOVÁ SEZÓNA OŽÍVA!

Od Prešova po Tisovec,
všade samé divadlo

V RUMUNSKU AJ PO SLOVENSKY?

Tradícia divadla
s vratkou budúcnosťou

NÁRODNÉ
OSVETOVÉ
CENTRUM

454 | august 2022 • 4 €

ZAOSTRENÉ NA SVETLO

Môže divadlo komunikovať
aj mimo slov?

PATRÍ HUDBA,
POHYB ČI KOSTÝM
**K UMELECKÉMU
PREDNESU?**

vydalo zbierku piesní pre detské spevácke zbory!

► Objednávajújte na:
michal.stahl@nocka.sk

Trochu svetla do temnoty

Minimálne od druhej polovice dvadsiateho storočia môžeme pozorovať zmenu paradigmy divadelnej komunikácie. Jazyk dramatického textu i výrazové prostriedky javiskovej tvorby sa posledné dekády radikálne menia. Jednotliví tvorcovia, tvorkyne i celé inštitúcie sú dlhodobo fascinované dramatizáciami, multimediálnymi textmi, atribútmi z iných literárnych druhov, fragmentarizáciou či dokonca divadlom bez slov. Vznikajú celé teórie (performatívne, postdramatické, postkonceptuálne a iné), ktoré verbalizovanému slovu na javisku „kradnú“ jeho zvrchované postavenie v pomyslenej hierarchii divadelného výrazu. A nahrádzajú ho napríklad pohybom, gestom, kostýmom či svetlom. Tomuto fenoménu nemusí rozumieť každý. Veď komunikujeme a vzájomne si rozumieme primárne pomocou slov... K opísanému stavu však dochádza z mnohých komplexných dôvodov. Divadelníci a divadelníčky úbytkom slova reagujú na celospoločenský trend úpadku medziľudskej komunikácie, digitálnu éru plnú vizuálneho smogu alebo, naopak, túžia aktivizovať imagináciu publika a vytvoriť mu podmienky, v ktorých si samo zaplní biele a nevypovedané miesta svojimi významami a interpretáciami.

Nórsky teatroológ Knut Ove Arntzen už v 80. rokoch prišiel v tejto súvislosti s konceptom tzv. vizuálnej dramaturgie, ktorým označuje spôsob uvažovania o scénickej tvorbe viac už nepodradenej textu. Spôsob, v ktorom text nadobro stratil status dominantného komunikačného kódu s obecnstvom. Arntzen, naopak, vyzdvihuje mimoslovné prvky, pričom scénografii či svetelnému dizajnu venuje zvláštnu pozornosť. A práve na svetlo (no nielen naň) si „posvietime“ aj v tomto čísle.

Jednoduchá veta – „bez svetla je iba tma“ – platí v divadle na viacerých úrovniach. Divadelníci a divadelníčky vytvárajú pomocou scénografických svetelných prvkov atmosféru jednotlivých situácií, umocňujú náladu obrazu, dopĺňajú význam mizanscén. Je jedno, aký štýl práce zvolia, isté je, že pri ňom budú potrebovať svetlo. Ak začnete o svetle premýšľať aj vy, okamžite vstupujete do poľa dramaturgie svetla. A nastupujú otázky: „Budem svietiť z fabulačného či zo sujetového hľadiska? Alebo iba čisto výtvarného či praktického, aby bolo mojim hercom vidieť do tváre? Dokážem nasimulovať západ slnka či prichádzajúce auto? A potrebujem to vôbec?“

Všetky tieto otázky môžu byť zodpovedané pozitívne i negatívne, môžu danému javiskovému dielu výrazne pomôcť i uškodiť.

Akokoľvek sa svetlu začnete ako divadelní tvorcovia a tvorkyne venovať, vedzte, že rozvoj vašich technologických zručností nemusí nutne znamenať aj pokrok v tvorbe ako takej. Nenechajte sa opantať „novinkami“ z oblasti tzv. nových technológií, nevyužívajte matériu, ktorá iba spektakulárne pôsobí na zmysly a city obecnstva. Svetelný dizajn však môže ukázať nové možnosti práce, rozšíriť vnímanie reality – umeleckej i reálnej. Viac vám prezradí otvárací text čísla scénografa Jaroslava Daubravu.

Ak vás mimoslovné výrazové prostriedky zaujímajú aj v oblasti umeleckého prednesu, Renata Jurčová pre vás pripravila ďalší metodický príspevok na túto tému. Možno to na prvé počutie vyznie bláznivo, no Jurčová ponúka možnosti, ako uchopiť umelecký prednes a nesústrediť sa iba na verbum. Svoje o tom vie aj Petr Váša, fyzický básnik, pedagóg a experimentátor na poli slova, rytmu, intonácie či významu. Ak však naďalej rešpektujete písanú drámu ako ústrednú zložku divadla, Karol Horváth v tomto čísle uzatvára svoju pomyselnú trilógiu venujúcu sa spôsobom práce s divadelným textom.

Druhé tohtoročné číslo však nie je iba plné teórií. Spoločenské a najmä epidemiologické okolnosti dovolili mnohým organizátorom a organizátorkám po dlhšej tortúre opätovne otvoriť svoje festivalové sály, pozvať odborné poroty a stmeliť na pár dní účinkujúcich i publikum do jednotnej komunity milujúcej divadlo či umelecký prednes. Ak práve čítate tieto riadky, možno už máte kúpené lístky na tohtoročnú Scénickú žatvu, ktorá bude v mnohých aspektoch jedinečná a neopakovateľná a ktorá bude na prelome augusta a septembra 2022 vrcholom súťažnej ochotníckej sezóny. A možno na festivale vystúpite so svojím predstavením! Preto veríme, že predostretú tému „svetla“ nebudete vnímať iba na úrovni technologickej či estetickej, ale možno aj filozofickej či mravnej. Nie nadarmo osvetlenstvo „osvetlilo“ mnohé aspekty života, nie nadarmo sme sa ako malé deti báli temných pivníc bez žiaroviek a hľadali po zásuvkách baterku. Svetlo túžime vnášať nielen na divadelné javiská, ale i do našej každodennosti. Temná súčasnosť nemôže byť bez svetla večne... •

Jakub Molnár
šéfredaktor
časopisu JavisKO
FOTO | Dorota Holubová

Vladimír Reisel

KLADIEME HLAVU DO SVETA

Ideš ideš s rukou opretou o pravé stehno súmrakov
A s hlasom prázdnych medových stromov
Ako zabudnutý vrch, kde vidno žily prestupovať mračná
Kde sa blýska
Uprostred noci
Tieň vraha
Padol do dlane tej, čo ide pomimo
Spokojná ako oslica
Tichá ako večer
Ako oheň
Ako zrada

Každý tvoj pohyb
Budí vo mne kamenné ohniská
Každý tvoj pohyb
Zažíha vo mne palmy minulosti
Na prázdnych plážach
Krok netuší nič
Úsmevy vracajú svoje fatamorgány
Svoje zrkadlá
Svoje hĺbky

A tak naše spoločné zápory
Vytvárajú zo skutočnosti smiešne nešťastia

Neverím ozvenám ktorých som sa vzdal

Obsah

BÁSEŇ ČÍSLA

04 Vladimír Reisel: Kladieme hlavu do sveta

TÉMA ČÍSLA

05 Od svetla a svetelného obrazu k light dizajnérovi

ROZHOVOR

10 Petr Váša, fyzický básnik
44 Mária a Peter Mészárošovci, herci

FESTIVALY, PREHLIADKY, SÚŤAŽE

14 Po decembri prišiel máj
16 Keď v Prešove prekvitá láska k divadlu
18 Vidieť divadelne v detskom svete
22 Hľadanie hrdinov a hrdiniek v súčasnosti...
24 Divadlo mladých a ich nekompromisné zrkadlo spoločnosti
28 47. ročník Belopotockého Mikuláša
32 Divadelníci zostali nažive
34 O ženách, ľubovníkoch a poézii

METODICKÉ LISTY

36 Doplnkové mimoslovné prostriedky v prednese
40 Dramatizácia prozaického textu

ZO ŽIVOTA DIVADELNÍKA

43 Moja cesta s Ukrajinou

ZA HRANICU

48 Divadlo má silných súperov

DO KNIŽNICE

50 Dobro
50 9 hier o slobode

Báseň vybrala Renata Jurčová,
zdroj Premeny milovania 1980,
vydavateľstvo Slovenský spisovateľ

JAVSKO 2/2022 | Ročník LIV. | Periodicita: 4x ročne | Vyšlo: august 2022 | Cena: 4 €
Vydavateľ: Národné osvetové centrum | Námestie SNP 12 | 812 34 Bratislava | IČO: 164 615 | press@nocka.sk
Vedúca vydania: Alexandra Žilavá | Šéfredaktor: Jakub Molnár | Redakčná rada: Jaroslava Čajková, Katarína Mišíková Hitzingerová,
Renata Jurčová, Jozef Krasula, Lucia Lasičková, Matej Moško, Alexandra Štefková
Na čísle spolupracovali: Jaroslav Daubrava, Vladimír Dubeň, Zuzana Galková, Karol Horváth, Marica Šišková, Tamara Vajdíková,
Alžbeta Verešpejová, Richard Veselý
Fotografie: Mária Búryová, Patrik Čech, Florian Holzherr, Jakub Jančo, Daniel Kadlec, Anton Trebuľa Kečkár, Slávka Kmečová,
Patrik Kopecký, Jakub Kovalík, Michal Lašut, Ota Nepilý, Robert Pákozdy, Michal Petrliák, Tomáš Tichý, Mária Vašicová
Jazyková úprava: Nadežda Sekelová, Katarína Vrablicová | Grafická úprava: Radoslava Lončíková

Tlač: Bittner print, s. r. o., Ivanská cesta 2C, 821 04 Bratislava, www.bittner-print.com
Registrácia: ISSN 0323 – 2883, EV 3055/ 09 | Fotografia na obálke: Jakub Jančo

Téma budúceho čísla:
SCÉNICKÁ ŽATVA

Svetlo v dejinách divadla tvorilo jeho významnú a neoddeliteľnú súčasť.
Bez svetla a herca by divadlo neexistovalo ani nevzniklo.
Cestu v dejinách svetla ako súčasti vizuálnej zložky inscenácie
by sme mohli nazvať, ako je uvedené v nadpise:
cestou svetla k svetelnému obrazu a k light dizajnérovi.

JAROSLAV DAUBRAVA | scénograf • FOTO | Florian Holzherr, archív autora

Postupné využitie svetelného obrazu rozširovalo svoje kompetencie od prvku funkčného neskôr iluzívneho, prvku vytvárajúceho dokonalú atmosféru až k hlavnému výrazovému prostriedku divadla na počiatkoch 20. storočia. S postupným technickým pokrokom vo vývoji samotného svetelného aparátu

rástla jeho vitalita nielen smerom k nekonečným svetelným možnostiam, ale najmä k mnohým inovatívnym režijno-scénografickým koncepciám. Tie sa stali pre niektorých svetových, európskych a československých divadelných tvorcov a tvorkyne 20. a 21. storočia charakteristickými pre ich divadelnú tvorbu.

Cieľom týchto riadkov je priblížiť alebo pripomenúť nielen amatérskemu a ochotníckemu divadelníkovi a divadelníčke dôležité vývinové etapy svetla v divadle a významné divadelné osobnosti, ktoré posúvali svojou tvorbou hranice v narábaní s touto zložkou pri tvorbe divadelného diela. Taktiež je snahou autora ponúknuť čitateľovi či čitateľke aj niektoré základné charakteristiky svietenia pri tvorbe divadelného diela, ktoré v divadle platia a tvoria základný súhrn toho, čo by mal ovládať každý, či už profesionál/-ka, alebo divadelný amatér/-ka pri svojej divadelnej tvorbe. O tom, komu z kreatívneho tímu patrí úloha nasvietiť inscenáciu, sa viedli v minulosti a nedávnej súčasnosti medzi scénografmi a javiskovými technikmi spory¹. V praxi bolo zaužívané, že to bola úloha dekorátéra alebo scénografa. Súčasná prax ukazuje, že je to samostatná zložka, ktorá je vo svojej rozmanitosti taká originálna, že rozšírila kreatívny tím v divadle (aj na divadelnom plagáte) o funkciu light dizajnéra.

Antika a stredovek

Divadlo antiky nepotrebovalo interiérové osvetlenie hracieho priestoru, lebo sa hralo v exteriéri. Pri produkcii, ktorá prebiehala počas dňa alebo podvečer, postačovalo slnko ako primárny zdroj denného svetla. Večer to bola už fakľa alebo pochodneň. Fakľa však mala aj iný význam. Prichodiaci s fakľou v divadelnom úze (tak ako aj jednotlivé vstupy v budove skény alebo konkretizácia masiek ako napríklad: mladá žena, chorá žena, panna, hetéra atď.) znamenal aj príchod informácie ako takej alebo posolstva.

V stredovekých kostolných alebo liturgických hrách, ktoré boli súčasťou liturgického roku, sa k pochodni pridala sviečka vyrábaná zo včelieho vosku. Sviečky zo včelieho vosku boli na výrobu nákladné a mohli si ich dovoliť iba bohaté produkcie. Pri menších produkciách alebo v domácnostiach sa využívali lojové sviečky. Popri statickom sviečkovom osvetlení bol jej pohyblivým variantom – rekvizitou – mnohoramenný svietnik, ktorý držali v rukách napríklad anjeli kľáčiaci v polkruhu pred Pannou Máriou. Pri čoraz väčšom rozmachu vizualizácie tejto interiérovej produkcie bolo treba nasvietiť scény, ktoré súviseli so životom a smrťou Krista. Išlo o umučenie alebo zmŕtvychvstanie, scény zo života Panny Márie, krížovej cesty alebo anjelov a holubice. Najčastejšími scénickými prvkami, ktoré bolo potrebné nasvietiť nielen funkčne, ale aj s čo najväčšou invenciou, boli Boží hrob, obchod s masťami, ktoré kupujú Márie od predavača, alebo pec ohniva.²

Tvorcovia cirkevnej produkcie vrcholného stredoveku, ktorá sa odohrávala v monumentálnych katedrálach, vizualizovali biblickú koncepciu sveta rozdelenú na nebo, zem a peкло. Využívali okrem množstva

sviečok a pochodní okennú vitráž, ktorá prepúšťala do priestoru farebné lúče svetla, symbolizujúce magický, nebeský alebo Boží priestor. V období prelomu 14. a 15. storočia boli tieto realizácie zverené známemu architektovi Phillipovi Bruneleschimu, ktorý mal k dispozícii nemalé financie. Jeho scénické realizácie sa postupným vývojom a jeho inováciami rozrastali do obrovských rozmerov, zabierajúcich celý chór, transept (priečna chrámová loď) a časť hlavnej chrámovej lode. Z hľadiska svetla bola dôležitá jeho inovácia pri vytváraní často vizualizovaných obrazov so svätožiarou svätých. Táto svätožiar, odborne nazývaná mandorla, mala tvar mandle, pred ktorou stál ten, kto hral svätého. Išlo stále o sviečkové osvetlenie, ale dômyselný systém upevnení sviečok na mandorle predznamenal prvé pokusy scénického osvetlenia.³

Renesancia, baroko a romantizmus

V interiérových produkciách dvorských divadiel v Taliansku vynikal Leonardo da Vinci. Popri množstve konštruktérskych a inžinierskych inovácií v rámci scénografií pracoval aj so svetlom v nebývalých vizuálnych koncepciách. Dochovali sa práve jeho návrhy a poznámky k výrobe svetelných mandorl, ktoré pripravoval do inscenácie Danae od Baldassara Taconeho v paláci Giana Francesca Sanseveriniho v roku 1496. Da Vinciho mandorly s upevneným systémom sviečok, pohybujúce sa po tráme, vyzerali veľmi vznešene⁴ a posúvali technológie svetelných aparátov smerom vpred.

Ako prvé vedomé použitie osvetľovacej techniky v interiéri sály a umelého svetla ako javiskového prostriedku uvádza Ing. architekt Miroslav Kouřil v roku 1491 v karnevale vo Ferrare v Taliansku.⁵ Renesanční učenci, teoretici alebo architekti ako Sebastiano Serlio, Nicola Sabbatini a neskôr Joseph Furtenbach zachytili v opisoch alebo kresbách lampy so sviečkami, ktoré otočením a prekrytím niektorých stien umožňovali svetelnú reguláciu. Sabbatini navrhol prvé zatemňovače, akýchsi predchodcov reostatov, pričom sa za pomoci jednoduchých kladkových systémov spúšťali nad sviečkami valcovité nádoby z plechu. Neskôr, ale už v barokovom (portálovom) divadelnom priestore sa tieto svetelné systémy štandardizovali a umiestňovali sa aj za statické a pohyblivé kulisy na ľavej a pravej strane javiska, v okolí prospektu alebo horizontu, za sufity a po obvode celého javiskového portálu.

V 17. storočí sa využíval v divadle systém spodného rampového osvetlenia navrhnutý Furtenbachom v rôznych obmenách podľa veľkosti javiskového priestoru. Niekedy pozdĺž celého proscénia a niekedy priamo na javisku v malých škatuľkách, spolu so

”.....

Súhrn rozličných okolností na prelome 19. a 20. storočia, podnietil zložité procesy, ktoré prebehli nielen v spoločenskom živote a v oblasti priemyslu a architektúry, ale aj v divadle.

6_
KOUŘIL, Miroslav.
O malém jevišti.
Praha : Orbis, s. 235.

7_
LAJCHA, Ladislav.
Pohyb divadla.
Bratislava : Tatran,
1989, s. 5.
ISBN 80-222-0031-X.

8_
KOUŘIL, Miroslav.
O malém jevišti.
Praha : Orbis, s. 236.

9_
LAJCHA, Ladislav.
Pohyb divadla.
Bratislava : Tatran, s. 6.
ISBN 80-222-0031-X.

W. A. Mozart:
Čarovná flauta,
Národní divadlo Praha,
1957, scénografia:
Josef Svoboda,
réžia Bohumil Hrdlička,
scénický návrh.

1_
KOUŘIL, Miroslav.
O malém jevišti.
Praha : Orbis, 1955, s. 228.

2_
JURKOWSKI, Henryk.
Proměny ikonosféry.
Vizuální kontext
divadelního umění.
Praha : Akademie
muzických umění, 2010,
s. 42 – 45.
ISBN 978-80-7331-189-6.

3_
Tamže, s. 62.

4_
JURKOWSKI, Henryk.
Proměny ikonosféry.
Vizuální kontext
divadelního umění.
Praha : Akademie
muzických umění, 2010,
s. 104.
ISBN 978-80-7331-189-6.

5_
KOUŘIL, Miroslav.
O malém jevišti.
Praha : Orbis, s. 235.

vznešeným publikom sediacim na javisku, čo bolo vo Francúzku veľmi módne. Na tieto typy osvetlenia sa okrem sviečok používala aj olejová lampa, ktorá umožňovala rôznorodejšiu reguláciu svetelného zdroja.

V období baroka dochádza k istému nesúladiu v javiskovom osvetlení. Tento nesúlad sa vytváral spájaním dvoch druhov osvetlenia priestoru scény s kulisami a javiska. Iné svetlo a tieň vytváral systém rampového a sufitového osvetlenia a inak pôsobilo namaľované dopadajúce svetlo na perspektívnych architektúrach v kulisových kreáciách slávneho dekorátérského rodu Galliovcov di Bibien. Táto skutočnosť však v tomto období, keď bolo divadlo najmä spoločenskou udalosťou na prezentáciu dámskej róby alebo spoločenského statusu, popri monumentálnych lustrach s tisícmi sviečok v hľadisku nikoho neznepokojovala.

V období romantizmu sa v divadle vizualizovali nové námety. K maľovaným dekoráciám s architektúrou sa pripojili rôznorodé exteriérové námety aj s vegetáciou ako rozvaliny antickej alebo stredovekej architektúry, hradné opevnenia, egyptské pyramídy, talianske prístavy, severské krajiny, ktoré podporovali citové a emočné prežitie vychádzajúce z romantického myslenia. Túto zmenu v zobrazovaných námetoch spôsobili divadelné žánre ako melodráma alebo

opereta, ktoré boli v tomto období vo veľkej obľube. Tak, ako bolo v stredoveku dôležité nasvietiť svätých alebo Boží hrob, v období romantického divadla to boli jednotlivé fázy dňa (egyptský prístav popoludní, stredoveký hrad za úsvitu alebo les v noci), ale aj všetky možné typy počasí a prírodných cyklov ako krajina v slnečnej páľave, hmle, búrke, dažď, takisto jarná krajina, leto, jeseň alebo skalnatá krajina v zime. Práve nasvietenia slnka v zmysle uvedeného podnecovalo divadelných dekorátérov, ako bol napríklad Jean Nicolas Servandoni alebo Phillip de Loutherboutgh, na nové experimenty s polopriehľadnými alebo úplne transparentnými textíliami, alebo transparentnými farbami. Vďaka týmto novátorským experimentom dokázali znázorniť mestá alebo lode v plameňoch, bengálske ohne a oslavné ohňostroje. Po prvýkrát použili tvorcovia v roku 1818 v londýnskom divadle Covent Garden na dosiahnutie čo najlepších svetelných efektov plynové osvetlenie.⁶

Svetlo v 19. storočí

V tomto období boli už širšej verejnosti známe prvé prezentácie svetelných obrazov, ktoré prezentoval Athanasius Kircher pomocou opticko-svetelnej lampy nazvanej laterna magica (kúzelná lampa). Jeho pokračovateľom bol fyzik Etienne Gaspar Robert, prezývaný Robertson. Predstavenia, ktoré sa nazývali fantasmagórie, boli ohromujúce, zariadenie pripomínajúce prvú premietačku diapozitívov dokázalo sprostredkovať na plátne pohyb známych, ale už mŕtvych osobností, ako boli Danton alebo Marat.

Súhrn rozličných okolností na prelome 19. a 20. storočia podnietil zložité procesy, ktoré prebehli nielen v spoločenskom živote a v oblasti priemyslu a architektúry, ale aj v divadle. Pochopiteľne sa tento dynamický, spoločenský a technický vývin podpísal pod transformáciu a zdokonaľovanie princípov osvetľovacích techník. Popri plynovom osvetlení sa objavila petrolejová lampa, ktorú neskôr nahradila žiarovka.⁷ Tento Edisonov objav mal v divadle, čo sa týka osvetľovania, osvetľovacích systémov a postupného zavádzania elektriny, ďalekosiahle dôsledky. V roku 1881 na III. medzinárodnej výstave elektrotechniky v Mníchove vybudovali dočasné, experimentálne divadlo, kde nemecká Edisonova spoločnosť nainštalovala svetelný systém, ktorý umožňoval ovládanie svetelného systému z jedného miesta a intenzita svetla sa mohla regulovať v dvanástich stupňoch. Miroslav Kouřil v publikácii O malém jevišti uvádza, že prvýkrát bola žiarovka použitá na javisku vo Veľkej opere v Paríži.⁸ Ladislav Lajcha uvádza v publikácii Pohyb divadla, že v Residenztheatre v Mníchove, kde javisko po III. medzinárodnej výstave preniesli, bolo prvé divadlo s úplným elektrickým systémom.⁹

Obrazové dokumentácie tohto prenosného divadla dokazujú, že na Furtenbachových svetelných princípoch sa nič nezmenilo, len sviečku vystriedala žiarovka a neskôr reflektorová rampa.

V divadle Meiningského súboru využívali kombináciu plynového a elektrického svietenia. Max a Gotthold Brucknerovci, scénografi Juraja II., maľovali rôznorodé výjavy na husté siete, čo im umožňovalo nasvietiť najmä panoramatické horizonty predným aj zadným svietením. Napríklad siluetu ohňa a plameňov vyrezali z horizontu, použili zadné svietenie a v priestore výrezu mávali červenými a oranžovými pásmi, čo vzbudzovalo presvedčivé efekty pripomínajúce požiar.

Svetlo v 20. storočí

S postupným vývojom svetla smerom k žiarovkovému systému začali na začiatku 20. storočia divadelní teoretici a praktici vyjadrovať nespokojnosť s vtedajším systémom osvetľovania javiska. Divadelní reformátori Švajčiar Adolphe Appia a Angličan Edward Gordon Craig prehodnotili zložky divadla, pretvorili javiskovú estetiku a objavili nové možnosti využitia svetla, aby ho vzápätí pozdvihli na jeden z hlavných výrazových prostriedkov divadla.¹⁰ Podľa Appiu si architektúra na javisku vynucuje iný typ osvetlenia ako maľovaná kulisa, svetlo architektúru nielen osvetľuje, ale oživuje, svetlo zdôrazňuje herca v priestore, je spriaznené s hudbou, zabezpečuje splynutie jednotlivých zložiek, evokuje dramatickú atmosféru. Svetlo má aj v Appiových úvahách schopnosť vzbudzovať psychické vzrušenie, zhmotniť morálne rozdiely medzi postavami alebo vyjadriť ich duševný stav.

Craig priniesol na javisko jednotný architektonický súbor pohyblivých panelov, tzv. screens, ktoré sa podľa predstáv režiséra premiestňujú a vytvárajú miesta deja drámy. Vrhnuté tieň svetelných lúčov na paneloch

vytvárajú nielen hĺbku javiskového priestoru, ale ich štruktúry vrstvia vizuálne účinky svetla.

Výrazne sa účinky svetla v 20. rokoch 20. storočia prejavili v expresionistickom divadle, ktorého ohniskom bolo Nemecko. Naklonené pohľady scénografa Traugota Müllera (scénograf Erwina Piscatora) na veľkomesto, presvietené, nepravidelné alebo lichobežníkové okná, navrstvené jednotlivé priestorové pásma by neboli úplné bez svetla zdôrazňujúceho dramatické väzby.¹¹ Niektorá scéna je udržiavaná v rembrandtovskom prítmí a inokedy týmto prítmím prebleskujú svetelné lúče, ako môžeme pozorovať v expresionistických scénografiách Ludwiga Sieverta alebo Emila Pirchana. Dôležitým faktorom expresionistickej scénografie a svetla bol účinok kontrastu. Režisér/-ka alebo scénograf/-ka nenasvecuje celý priestor, ale iba určité priestorové pásma alebo vytvára rôzne svetelné škvrny. V kľúčovom momente je hlavná postava zachytená zväzkom svetelných lúčov a svetlo ho izoluje od okolitého sveta. Prítomnosť postáv je zdôrazňovaná intenzívnym využívaním vrhnutého tieňa.

So vznikom fotografie a rozšírením filmu v 30. rokoch 20. storočia vo všeobecnosti sa v divadle obohatili praktiky osvetľovania o svetelný obraz. Pre divadelných tvorcov ako napríklad E. F. Burian súviseli tieto nové osvetľovacie praktiky so vznikom novej svetelno-vizuálnej formy theatergraph. Táto nová vizuálna forma bola založená na kombinácii všetkých dostupných svetelných zdrojov tej doby, akými boli statické a pohyblivé projekcie a filmový obraz. Pomocou premietania svetelných obrazov na prednú tylovú oponu alebo zadnú tylovú oponu vytváral E. F. Burian poetické obrazy, ktoré vytvárali jeden celok.

Významným československým scénografom, pre ktorého bolo charakteristické hľadanie nových možností využitia svetla ako modelačného,

James Turrell:
Aural, 2018

FOTO |
Florian Holzherr

”.....

Divadelní
reformátori
Švajčiar
Adolphe Appia
a Angličan
Edward Gordon
Craig prehodnotili
zložky divadla,
pretvorili javiskovú
estetiku a objavili
nové možnosti
využitia svetla,
aby ho vzápätí
pozdvihli na
jeden z hlavných
výrazových
prostriedkov
divadla.

”.....

V súčasnosti
je koncepcia
osvetľovania
vo veľkej miere
zverená light
dizajnérovi/-ke.
Jeho/jej práca
nie je ľahká,
ale je
povznášajúca.

priestorového prostriedku v rámci scénografie, bol František Tröster. V rámci nového chápania svetla ako scénografie hovoril o svetelnej maľbe, ktorú dosahoval vykrajovaním konkrétnych rekvizít, scénických prvkov alebo hereckých skupín, alebo vytváraním povrazových svetelných stĺpov. Keď natiahol niekoľko povrazov alebo špagátov v tvare svetelného lúča, teda kužeľa rozširujúceho sa smerom nadol, vytváral svetelnú scénografiu s mimoriadnymi účinkami. Duchovný priestor postavy alebo jedinca vytváral nasvietením svetelných stĺpcov z tylu, čím použil svetlo ako dramatický výrazový prostriedok.¹² V inscenácii Ako sa vám páči od Williama Shakespeara (réžia: Jiří Frejka), uvedenej v Národnom divadle v Prahe, v roku 1937 vytvoril Tröster scénografiu v podobe svetelného lúča z tylových stien. Už samotná vizualita scénografie vytvárala dojem prítomnosti svetla a jej presvecovaním vznikali rôzne vrstvené exteriérové priestory a významovo prepojené reality.

V druhej polovici 20. storočia významne prispel k posúvaniu hraníc práce so svetlom v divadle československý scénograf Josef Svoboda. Svoboda tvrdil, že svetlo je „fluidum obdarené mnohými schopnosťami“¹³, ale aj to, že svetlo dodáva priestoru tvárnu kvalitu a špecifickú atmosféru. Môže tiež odhaľovať alebo skrývať, vydeľovať postavu od ostatných, môže vydeliť objekt z kontextu, môže priblížiť alebo vzdialiť. Rozdeľoval svetlo do troch skupín: svetlo ako atmosféra, svetlo ako materiál svetelných lúčov, svetlo ako svetelný obraz. V 70. rokoch experimentoval Svoboda aj s rozvíjajúcou sa laserovou technikou, ktorá mu poskytovala nové možnosti využitia. Nebol laserovými svetelnými lúčmi ovplyvnený prvoplánovo. V opere Wolfganga Amadea Mozarta s názvom Čarovná flauta,

na ktorej Svoboda spolupracoval (Bayerische Staatsoper München, 1970, réžia: Günter Rennert), vychádzal pri použití laserových lúčov z partitúry, pričom každý svetelný efekt vychádzal z konkrétneho, momentálne sa odohrávajúceho hudobného motívu.¹⁴

V súvislosti so vstupom nových médií do divadla rozširoval Josef Svoboda hranice vizuality a scénografie o svetelné obrazy, ktoré vytváral projekciami statických alebo pohyblivých obrazov. Najvýraznejšie sa však svetelné obrazy uplatnili v jeho multimedialných projektoch ako polyekran, diapolyekran, polyvizia, noricama alebo laterna magica. Projektor sa stal dôležitou súčasťou nielen v scénografickej tvorbe Josefa Svobodu, ale aj mnohých iných divadelných tvorcov a tvorkyň. V súčasnosti je aj v divadlách malých alebo menších foriem projektovanie čohokoľvek na čokoľvek (nerovná plocha, žalúzie, skriňa, postava

herca ako súčasť kostýmu, podlaha) bežnou súčasťou vizuality predstavenia. Svetlo vychádzajúce z projektora má však svoje svetelné hodnoty, ktoré využívajú tvorcovia a tvorkyne aj bez použitia obrazového materiálu. Projektor ako zdroj svetla sa v niektorých vizuálnych riešeniach používa ako primárny alebo jediný zdroj osvetlenia. Pri použití zvrchu môže vytvárať alebo vyčleňovať konkrétny priestor alebo môže vytvárať priestor v inak už nasvietenom priestore. Pri nasvietení herca či herečky ho môže vyčleniť z dramatickej situácie.

S rozvojom konceptuálneho a svetelného umenia (light-art) v druhej polovici 20. storočia sa rozšírili možnosti integrácie svetla aj do divadla. V rukách niektorých svetovo uznávaných umelcov ako napríklad Nicolas Schöffer, Otto Piene, Dan Flavin alebo James Turrell sa svetlo stáva dominantným, ale najmä priestorovým výrazovým prostriedkom. Súčasťou priestorových svetelných inštalácií sa stáva svetelný alebo svetelno-kinetický objekt, ktorý osvetľuje a štrukturuje priestor mihotavým efektom.

So vstupom videoumenia (video-art) najprv do sféry umenia a neskôr do divadla sa obohatila paleta svetelných obrazov alebo scénických prvkov prinášajúcich svetlo. V prípade videoumenia to bol najprv televízny prijímač, neskôr monitor alebo LCD obrazovka. Tieto typy prijímačov alebo svetelných obrazov (v prípade amerického divadelného zoskupenia The Wooster Group aj pohyblivých) by sme z istého uhla pohľadu mohli nazvať svetelnou scénografiou. Aj keď je ich primárna náplň obrazová a prinášajúca nový obsah, ich svetelný moment je neodškriepiteľný. V inscenáciách The Wooster Group vytvárajú monitory napríklad oči, ktoré nás sledujú, niečo nám ukazujú alebo nás niekam vedú.

V súčasnosti je koncepcia osvetľovania vo veľkej miere zverená light dizajnérovi/-ke. Jeho/jej práca nie je ľahká, ale je povznášajúca. Vytvára nepravdepodobné, ale možné prvky. Je to profesionál/-ka orientujúci/-a sa v problematike dostupných svetelných aparátov, prináša do kreatívneho tímu nové pohľady, istú názorovú čerstvosť, citlivo pracuje s intenzitou a farbou, podporuje dramatický tok deja, maľuje svetlom, vytvára priestory. Je inšpirátor/-ka.

Ako inšpirácia na záver môže pôsobiť „abeceda svetla“ od Leonarda da Vinci, tlmočená Miroslavom Kouřilom: „Osvetlenie postáv má byť také, aké by mali v priestore, v ktorom ich znázorňuješ. Ak stoja na slnku, rob tiene tmavé a svetelné škvrny veľké. Ak je postava v prostredí pochmúrnem, rob len malé rozdiely medzi svetlom a tieňom. Ak je miestnosť osvetlená ohňom, rob svetlá silné a červenavé. Vrhnuté tieň na stenách rob výrazné so silnými kontúrami.“¹⁵ •

12_
HILMERA, Jiří, KOUBSKÁ, Vlasta. František Tröster. Básnik světla a prostoru. Praha: Obecní dům, 2007, s. 59. 978-80-86339-38-2.

13_
PŘÍHODOVÁ, Barbara. Scénografie mluví. Hovory Jarky Buriana s Josefem Svobodou. Brno : Masarykova univerzita, 2014. s. 28. ISBN 978-80-210-7730-0.

14_
Tamže, s. 123 – 124.

15_
KOUŘIL, Miroslav. O malém jevišti. Praha : Orbis, s. 351.

10_
BABLET, Denis. Scénické revoluce dvacátého století. In. Scénografie, 1976, č. 2.

11_
BABLET, Denis. Scénické revoluce dvacátého století. In. Scénografie, 1976, č. 2.

FOTO |
Tomáš Tichý

Vtip je v tom, že publikum si myslí, že len tak „blábolím“, a potom im začnú dochádzať významy.

1_ Vo filozofii je poiesis „činnosť, pri ktorej človek vnáša do bytia niečo, čo predtým neexistovalo“. Poiesis je etymologicky odvodený zo starogréckeho výrazu ποιέω, čo znamená „vyrobiť“. Súvisí so slovom poézia, ktoré má rovnaký koreň.

Hľadanie v medzipriestore s fyzickým básnikom Petrom Vášom

V nedeľu 3. júla 2022 sme sa s Petrom Vášom stretli v príliš horúcom dni v príliš klimatizovanej kaviarni pri príliš hlučnej brnianskej hlavnej stanici. Pár viet a nenútená atmosféra spôsobili, že sme si hneď potykali. Vnímala som postupne nielen slová, ale aj melódiu viet, ktoré vytvárali spoločne s hlukom staničného prostredia zaujímavú kompozíciu.

RENATA JURČOVÁ • FOTO | Tomáš Tichý, Ota Nepilý

Český básnik, hudobný skladateľ, textár, výtvarník... fyzický básnik. Ktoré z tých pomenovaní ťa najviac charakterizuje?

Keďže robím rôzne veci, čo ma bavia, potrebujem v tom mať nejakú jednoduchú súvislosť, aby to všetko držalo spolu. Takže mi slovo básnik v pôvodnom zmysle slova sedí najviac. Poiesis – činenie, tvorenie.¹ Pohybujem sa medzi audialitou, vizualitou, verbalitou a mobilitou. Keď robím výtvarné veci, uvažujem na osi medzi figuráciou a kaligrafiou, keď uvažujem nad pohybom, pohybujem sa na osi medzi tancom a pantomímou a tak ďalej. V centre mojej pozornosti je slovo a jeho význam. Takže pri neverbálnych veciach, ktoré sa nachádzajú mimo konvenčného jazyka, si neustále kladiem otázku: Čo všetko sa môže stať zložkou osobného jazyka? Jazyk je v centre mojej pozornosti a to znamená, že môžem ísť smerom k zvuku, hudbe, hovorenému slovu a na druhej strane k písmu alebo ku grafike.

Je pre teba osobný jazyk spôsob, ako sa spojiť s divákom, alebo je to len sebavyjadrenie?

Mne sa páči klíše: „Našiel svoj jazyk.“ Hovorí sa, že maliar našiel svoju reč. Človek nájde svoju reč, svoj spôsob vyjadrovania, svoj postoj k svetu. Význam slova jazyk sa potom posúva smerom k významu gréckeho slova logos, ktoré má široké pole významov. Znamená reč, jazyk, ale zároveň význam či zmysel.

Keď používaš pohyb, je to konkrétny alebo abstraktný pohyb?

Pohyb ako zložka osobného jazyka sa posúva na osi medzi tancom a pantomímou. Mňa najviac zaujímajú medzipriestory medzi abstraktným pohybom a pohybom s významom. V medzipriestore sa približujeme alebo vzdiaľujeme konkrétnemu vyjadreniu. Ale aby som sa v tom celom nestratil, používam slovo v širšom význame ako stred celku. Preto robím veľa pohybových vecí, ale nerobím tanec, ten je za hranicou „fyzického básnictví“.

Čo je fyzické básnictví?

Vyštudoval som dejiny umenia, ale nikdy som v tomto odbore nepracoval. Jediná vec, ktorú som urobil a súvisí s kunsthistoriou, je toto slovné spojenie. Pred prvým predstavením v roku 1991 som si uvedomil, že pokiaľ si nepomenujem to, čo robím sám, tak to niekto nazve nejakou nadávkou (ako to poznám z dejín umenia). Takže som vymyslel slovné spojenie: „fyzické básnictví“. Musí to byť „básnictví“ a musí to byť fyzické. Slovo oživa v akýchkoľvek médiách. To je celé.

Ako vznikajú tvoje diela? Čo ťa inšpiruje?

Mám to celkom presne vymedzené. Zaujíma ma všetko. A keď to máte takto široko zadefinované, musíte nájsť veľmi presnú metódu, ako to všetko v tom nestratiť.

Vždy, keď mám pocit, že ma niečo „berie“ a že som našiel nejakú cestu, ako dospieť k výsledku, tak sa snažím hľadať nejakú inú cestu, aby som v tom neuviazol. Dalibor Chatrný, slávny brniansky výtvarník, tomu hovoril práca s prekážkou. Človek si vedome kladie nejakú prekážku a tak nachádza svoj jazyk. Dalibor napríklad učil študentov kresliť nešikovnou rukou alebo dvoma rukami naraz. Mal rôzne spôsoby, ako sa vyhnúť konvenčnému kresleniu a zároveň hľadať svoj jazyk.

So študentmi herectva z JAMU v Brne ste pred časom vytvorili projekt Ó. Z toho projektu ešte stále existujú záznamy na YouTube. Jeden z nich bol aj s Nelou Kornetovou.

Nela výborne rozhýbala slová a dala im šarm a precíznosť. Video bolo asi pred piatimi rokmi súčasťou veľkej výstavy v múzeu Hygiene v Drážďanoch.

Mňa zaujala práca so slovom, ako sa pretváralo, menilo význam.

To je tá moja translatina. Pojem, ktorý som si vymyslel nielen pre medzinárodné vystúpenia.

Ako vznikol pojem translatina?

Začínal som tak, že som mal presne napísané a premyslené texty v češtine, ktoré som sa chystal zhudobňovať. Zistil som, že namiesto zhudobňovania nástrojmi môžem zhudobňovať použitím pohybu. Rytmus, melódia alebo intonácia môže byť vyjadrená intonáciou hlasu, využitím bodypercussion, ale takisto pohybom. Potom ma zaujímalo, akým spôsobom si môžu jednotlivé zložky pohybu na pódiu preberať navzájom svoje roly a do akej miery potrebujem nejaký konvenčný jazyk. Takže som vlastne do českých textov vkladal abstraktnejšie veci, slabiky, zvuky. Poznal som tradíciu experimentálnej poézie. Chcel som vytvoriť jeden celovečerný program bez použitia českých slov. S veľkou radosťou som zistil, že môžem používať češtinu ako materčinu, nazval som si to lingva, a situácie bez slov (keď hlásky a slabiky s gestami vytvárajú jazyk) – to som nazval paralingva. A potom som si povedal, že to nie je dosť, a tak ma zaujímalo, čo je medzi tým. Dostal som nápad, že vezmem slová latinského, prípadne gréckeho pôvodu obsiahnuté v živých jazykoch a z toho poskladám texty. Každé slovo malo byť obsiahnuté v angličtine a češtine. Vybral som si etymologický slovník, vypísal som slová a poskladal som z toho texty. A potom mi napadlo, že môžem namiesto skloňovania využívať pauzy medzi slovami pre asociácie poslucháča, nemusím ísť do nejakých komplikovaných latinských konštrukcií.

Vtip je v tom, že publikum si myslí, že len tak „blábolím“, a potom im začnú dochádzať významy. Sú to premyslené texty, takzvané poetické esperanto, ktoré ponúka rôzne asociácie, výklady.

Kde je hranica medzi spevom a recitáciou?

Ty hovoríš hranica. Ale mňa myšlienka tej hranice príliš nezaujíma, pretože rád nahrádzujem myšlienku hranice medzipriestorom. Mňa zaujíma medzipriestor (recitácia, skandovanie, rapovanie, melodráma a tak ďalej, kým sa dostaneme k spevu). Vezmeme dva prvky a pýtame sa, čo ich prepojuje, nie oddeľuje.

Kde sa prezentuješ a ako publikum reaguje na tvoju prezentáciu?

Fungujem celých tridsať rokov tak, že keď niekto zavolá, tak prídem. Hrám všade, v hudobnom klube, divadle, galérii, na festivale. Pretože k „fyzickému básnictví“ nepotrebujem nič, len ruky, hlas, telo, a keď je to veľké predstavenie, tak aj mikrofón.

Je terazšie publikum odlišné od toho, keď si začínal?

Keď som začínal, nikto nič podobné netvoril. Bol som prvý. A neexistoval internet. Teraz existuje slam poetry, rôzne improvizácie v najrôznejších podobách. Tie žánre, ktoré boli vtedy okrajové, sa teraz blížia k mainstreamovým. A ešte aj internet vytvára iné podhubie pre šírenie rôznych informácií. Takže aj ja niekedy stretávam ľudí, ktorí sú šokovaní, ale už sú na ten šok tak nejak pripravení.

V istom období ťa zaujal kubizmus. Prečo práve kubizmus a kto ťa zaujal najviac?

Písal som diplomovku o kubizme. Kubizmus bol prvý štýl, ktorý celostne zmenil uvažovanie o umení ako takom. Viacpohľadovosť, nielen fragmentarizácia. Kubišta a Čapek dokázali premýšľať inak, prepojiť francúzsky štýl s českou tradíciou. To je to jedinečné aj v európskom kontexte. Najviac ma zaujal Bohumil Kubišta. Bol outsider pre politicko-spoločenské udalosti po prvej svetovej vojne. A pred piatimi rokmi som si s úžasom prečítal, že Kubišta je najvýznamnejšia postava českého moderného umenia. Teraz sa jeho obraz predal za sto miliónov českých korún. Cez jedného bývalého spolužiaka z kunsthistórie som sa zoznámil s pani Máriou Rakušanovou, čo je najväčšia odborníčka na Kubištu. No a práve teraz oprašujem „kubištológiu“, aby som zistil, čo nové sa v tom objavilo.

Čo čítaš?

Umeleckú literatúru kombinujem s odbornou. Teraz si opakujem Erika Berna a jeho Transakčnú analýzu.

FOTO |
Ota Nepilý

O Petrovi Vášovi

Český básnik, hudobník, textár, skladateľ, výtvarník, experimentálny herec a vysokoškolský pedagóg je označovaný za fyzického básnika. Majster prítomnosti, ktorý zhmožňuje myšlienky tvorivou metódou fyzického básnictva. Vyštudoval dejiny umenia na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity. Pedagogicky pôsobil na Fakulte výtvarného umenia VUT v Brne a Janáčkovej akadémii múzických umení v Brne. Pôsobil v rôznych hudobných skupinách (Z kopce, Ošklid, A-beat, Ty Syčáci). Od roku 1991 sa venuje fyzickému básnictvu. V roku 2008 publikoval na svojom webe videostory fyzického básnictva In Motion a od roku 2009 prezentuje svoje výtvarné práce vo forme obrazových kníh. Svoje skúsenosti zhrnul v knihe a DVD Fyzické básnictví. Je autorom predstavení: Ješte pořád tady je naděje, Ooo Luna Nulla, Lišák je lišák atd. Robí tvorivé dielne pre rôznorodé skupiny (herci, výtvarníci, hudobníci, ľudia so zdravotným postihnutím, žiaci ZUŠ, ale aj bežná verejnosť).

”.....
Nebojte sa experimentovať, ale zároveň sa nezbavujte toho, čím ste a čo viete, keď s odvahou a gurážou idete za svojim cieľom, pretože túto kvalitu nikde inde nenájdete.

Máš rád divadlo?

Áno. Teraz som bol päť dní v Ústí nad Orlicou na celoštátnej prehliadke Mladá scéna v porote, čo je prehliadka študentských divadiel – nesúťažná, ale to najlepšie divadlo postúpi na Jiráskov Hronov. Mali sme tam štyri úplne špičkové divadlá, pri ktorých zabudnete, že to robia deti.

Čo by si chcel odkázať čitateľom časopisu Javisko?

(Dlhé premýšľanie.) Vybavila sa mi spomienka na festival Nahlížení, kde sa môžu prihlásiť divadlá, ktoré majú rozpracované predstavenia a debatujú, ako ich dokončiť. A bolo tam slovenské divadlo z Nitry – najlepší možný slovenský punk – DS Hromozvod pri ZUŠ J. Rosinského, hrali autorské predstavenie Narodeniny v režii Michaely Čajkovičovej. To predstavenie malo niekoľko kvalít, ktoré my v českom divadle nemáme. V Česku sa množstvo ľudí pokúša o politické divadlo, ale vždy cez humor. Toto divadlo prinieslo úprimný, priamy postoj, ktorý dokáže prísť s kožou na trh. Hneď som to porovnával so Stokou, pretože Stoka je u nás dobrá klasika. Takže odkazujem čitateľom, nebojte sa experimentovať, ale zároveň sa nezbavujte toho, čím ste a čo viete, keď s odvahou a gurážou idete za svojim cieľom, pretože túto kvalitu nikde inde nenájdete. Česi sa boja byť patetickí, a preto vy si svoju otvorenosť strážite. •

Pretože jeho knihu Co řeknete, až pozdravíte čítam po desiatykrát a každému to odporúčam. Chcem urobiť grafický rad kresieb, výtvarné spracovanie psychológie. A z poézie čítam Jiřího Koláři. On je úžasný v prechode od modernej poézie k vizuálnej poézii. Pre moje uvažovanie je kľúčový medzivojnový poetizmus a potom Kolář, Novák, Hiršal a Grögerová.

Po decembri prišiel máj

6. – 8. mája 2022 sa uskutočnil 28. ročník Slovenského festivalu poézie, niekoľkokrát odložených Beniakových Chynorian. V roku 2020 sa festival nemohol uskutočniť, takže recitátori a recitátorky, ich lektori a lektorky, milovníci a milovníčky prednesu poézie a porota sa mohli s nadšeným organizátorským tímom z rodiska básnika Valentína Beniaka konečne stretnúť až po dlhých 30 mesiacoch čakania.

RICHARD VESELÝ | predseda poroty • FOTO | Jakub Kovalík

Namiesto tradičného decembrového termínu na Mikuláša sme do Chynorian tentoraz zavítali netradične na jar. Obec sa nám ukázala v májovom slnečnom rúchu, ktorého osviežujúcim doplnkom bol občasný dážď. To umožnilo otvoriť pre festival aj priestory záhrady v Beniakovom domci počas pamätného stretnutia pri pečených zemiakoch, z ktorého sa nikto veľmi neponáhľal domov. Až vznikla úvaha, či to takto nie je lepšie, či nepresunúť decembrový termín natrvalo. Či už tak, alebo onak, jedno je isté – Chynoranci vždy vytvoria jedinečnú atmosféru, pocit rodinného stretnutia, na ktoré všetci účastníci prinesú dary, ktoré ostatní s vďakou a uznaním prijímajú.

Spoločný svet recitátora a poslucháča

Ako konštatovala odborná porota, dvaapoločnosť tvorivá pauza napokon priniesla bohatú, tematicky rôznorodú a kvalitnú úrodu. V súťaži odznelo 25 prednesov v troch kategóriách, 18 z nich si odnieslo formálne ocenenie. Každé vystúpenie však prinieslo niečo hodnotné a zaujímavé, výberová porota na krajských kolách urobila veľmi kvalitnú prácu.

Ak by sme hľadali nejakého spoločného menovateľa pre menej úspešné recitácie, možno by sme ho mohli nájsť v tom, čo robí umelecký prednes takým atraktívnym a odlišným od prostého čítania poetického textu. Je to schopnosť vytvoriť spoločný

svet recitátora a jeho poslucháča, intímny priestor na zdieľanie a vzájomné porozumenie prežitého, na očistné hľadanie odpovedí a otázok. Je to známy fenomén – recitátor pociťuje naliehavú potrebu podeliť sa o zážitok, ktorý ho naplňuje, či už duchovný, milostný, existenciálny, hodnotový, alebo historicko-politický a nájde text, s ktorým sa stotožní. Toto stotožnenie ho tak fascinuje, že stratí orientáciu a nadhľad. Zabudne, že to nestačí, že toto je len začiatok. Ak má byť rovnako fascinovaný aj recitátorov poslucháč a divák, musí nasledovať tvrdá práca. Analýza, hľadanie, skúšanie, overovanie. Zápas titanov – očarenia a inšpirácie na jednej strane a úmorného procesu remeselnej techniky tvorby – výberu najlepších jazykových a mimojazykových výrazových prostriedkov a premena témy na osobnú a osobnostnú výpoveď.

Tento pocit vzájomnosti recitátora a poslucháča sa občas nepodarilo vytvoriť, a to dokonca ani niektorým v minulosti úspešným recitátorom. Niektoré výpovede napriek technickej kvalite recitátora a možnostiam literárneho textu vyzneli príliš formálne, jednostranne a hluché. Ani najväčšia téma, ani najprekvapujúcejší dramaturgický objav nezaručujú samy osebe kvalitu ani úspech. Ak sa neobjavná dramaturgia spojí s neobjavnou interpretáciou, nemôže vzniknúť nič lepšie než okukaný plagát. Môžeme len špekulovať, či sa na tomto fenoméne neprejavil aj nedostatok komunikácie a osamelosť v dôsledku pandemickej izolácie.

”.....
Tie najkvalitnejšie prednesy zarezovali niekedy až prekvapivou súčasnosťou a čerstvosťou napriek dlhovekosti literárnej predlohy.

Odborná porota diskutuje na rozborovom seminári.

.....**”**
Ako všetko, aj Chynorany sa počas pandemickej pauzy zmenili. Vznikol nový organizačný výbor festivalu, zmenila sa koncepcia sprievodných podujatí, na stole sú nové myšlienky a nápady.

Ocenené prednesy rezonovali súčasnosťou

Tie najkvalitnejšie prednesy zarezovali niekedy až prekvapivou súčasnosťou a čerstvosťou napriek dlhovekosti literárnej predlohy. Beniakovu Labutiu pieseň dokázal Július Balkovský, víťaz I. kategórie, predstaviť nielen ako nanajvýš aktuálnu protivojnovú obžalobu „pánov“, ale naplnil aj jej druhoplánové filozofické poslanstvo. Na svoj vek s bravúrnou ľahkosťou sa vyrovnal aj s ťažkosťami cyklického opakovania veršov a nevyhnutným hľadaním ich rôznorodej interpretácie, hoci možno niekedy aj za cenu náznamu oslabenia konzistencie celku. Práve schopnosť prirodzenej interakcie s poslucháčom je tým, na čom môže Július Balkovský stavať pri svojej budúcej tvorbe. Okrem prvého miesta v kategórii najmladších získal aj osobitnú cenu za prednes poézie Valentína Beniaka.

Víťazka II. kategórie (starších stredoškôľakov) Eva Kubaliaková sa rozhodla popasovať s aktuálnou výpoveďou o láske vo víre geopolitických katakliziem, láske, ktorá má vždy blízko k nenávisti a naopak. Súčasťou tohto neľahkého zápasu bol aj boj s pomerne nepoetickým naratívom predlohy (Dominika Moravčíková: Čas koptov) ponúkajúcim na pozadí dilemy medzi „politickým a materským“ aj otázky typu: Aké je to žiť bez vlastného štátu?, ktoré zaváňali vojenskou žurnalistikou. V Dominikovej výpovedi predsa len zvíťazila ženskosť, hoci dorážaná a zhrubnutá – rovnako ako národ, ktorý prežil vlastnú genocídu. V pomerne vyrovnanej kategórii tento úprimný boj o hľadanie svojho hlasu uprostred svetového chaosu oslovil najviac.

Ako dokáže silný individuálny hlas urobiť z politickej proklamácie mrazivo osobné prebúdajúce zatrasenie, ukázal vrcholný prednes prehliadky. Rozsiahlejšiu Nemeckú báseň majstra poézie nonsensu Ernsta Jandla zostrihal Tomáš Hodermarský do priamočiareho a ľahko čitateľného príbehu brutálneho zneužívania naivít, frustrácie hľadajúcej ochranu v identite davu vedúcej od „ľudovej slávnosti“ k deportáciám. Ak tu hovoríme metaforicky o hlase ako o názore, poslanstve, tak v Tomášovom prípade musíme ako nástrojom reči, alebo presnejšie, nástrojom na vytváranie zvukov. Zvukovosť je jedným z nosných princípov tohto vystúpenia. Recitátor sa nenechal naháňať textom, dokáže sa zastaviť v takmer neznesiteľnom tichu a pomaly ho s masochistickou rozkošou premeniť na polminútový akustický koncert nezmyselných, ale veľmi dobre zrozumiteľných výkrikov. A neostáva pri hlase, zvuky vydáva celé telo. Práve premena fanatického dupania a skandovania fašistického ľudového zhromaždenia na zvuk lokomotívy odnášajúcej obeť tejto naivnej „hry“ v ústrety neodvratnej smrti bola majstrovská. Videonahrávka tohto prednesu víťaza III. kategórie (dospelých) by sa mohla zaradiť do učebníc umeleckého prednesu.

Inú cestu k divákovi a poslucháčovi testovala Nikola Húsková. Baladu Jána Botta Margita a Besná, ktorá by možno ponúkala rovnako expresívne zvukové poňatie v štýle moderných fantasy filmov útočiacich na všetky zmysly, uchopila Nikola, naopak, veľmi striedmo a sústredila sa na intímne pradiivo vzťahov pod hladinou búriacich sa vôd. Porota ocenila tento umelecky objavnejší, pozoruhodnejší a obdivuhodnejší projekt cenou za prednes slovenskej klasiky.

Posledným vystúpením uzavrela súťaž Chynorianka Mária Kovalíková. Po všetkých búrkach, zemetraseniach, svetových i osobných katastrofách, ktoré recitátorky a recitátori na tomto ročníku reflektovali, prišla ako upokojujúci balzam, pokojná múdra rieka, nesúca k nižším všetku úrodnú pôdu života. Žofia Valentína Beniaka v jej podaní pripomenula silné prednesy jej chynorianskeho rodáka, viacnásobného víťaza Slovenského festivalu poézie i Hviezdoslavovho Kubína Mariana Gajdoša, ktorý nám v Chynoranoch chýbal a pripomenuli sme si ho zvláštnou spomienkou počas otvorenia. Mária Kovalíková si odniesla cenu za úprimnú výpoveď.

Nové výzvy

Kým december je časom bilancovania, máj je symbolom jari, nového začiatku. Možno nezrelosti, ale hlavne príslubov. Ako všetko, aj Chynorany sa počas pandemickej pauzy zmenili. Vznikol nový organizačný výbor festivalu, zmenila sa koncepcia sprievodných podujatí, na stole sú nové myšlienky a nápady. Ak sme sa obávali, či sa podarí vrátiť odstavený vlak znova na koľaje, či bude mať kto recitovať, či mladých ľudí neprestane poézia baviť, či sa nebudeme musieť uspokojiť iba s tým, že sa tešíme, že sa vôbec znova vidíme, báli sme sa zbytočne. Žiadny pokles záujmu alebo kvality sa nekonal. Naopak. Doba prináša nové výzvy a nové pohľady na rovnaké témy. Pohľady, s ktorými sme už nerátali. Vojna sa znova stala súčasťou nášho života, fašizmus dvíha hlavu z podhubia, ktoré sme považovali za mŕtve, utrpenie utečencov a utečieniek a choroby prekonávajú bolesti zo sklamaných lások či osamelosti. Možno preto sme v rámci tohto ročníka nevideli toľko experimentálnych prednesov. Takmer všetci recitátori a recitátorky (možno len s výnimkou Tomáša Hodermarského) zvládli svoje prednesy s klasickým nasadením výrazových prostriedkov.

Organizátorom a predovšetkým súťažiacim patrí veľká vďaka. Najbližší ročník Beniakových Chynorian je naplánovaný už na december tohto roku, v tradičnom mikulášskom termíne. Verme, že žiadne udalosti už neohrozia jeho konanie a že recitátori a recitátorky si v skrátenom termíne stihnú pripraviť rovnako obohacujúce a vyzývajúce vystúpenia. •

Výsledky Beniakových Chynorian 2022 nájdete na <https://bit.ly/3PD7pmD>

Konšpirácie II (Európa, ó, Európa) boli realizované ako site-specific v suterénoch starých internátov. Študenti a študentky deklarovali, že budú svojou inscenáciou hľadať budúcnosť Európy.

FOTO | Slávka Kmečová

Ked' v Prešove prekvitá láska k divadlu

Vykročiť z komfortnej zóny klasického realistického divadla smerom k jeho alternatívam je pre mnohých tvorcov a tvorkyne na Slovensku stále neľahká úloha. Sú tu však takí divadelníci a divadelníčky, ktorí sa alternatívou zaoberajú celkom zámerne. Študenti a študentky. Práve o študentoch, študentkách a o ich pokusoch hľadať pálčivé témy spoločnosti a tvoriť divadelný experiment bol Akademický Prešov 2022.

TAMARA VAJDÍKOVÁ • FOTO | Patrik Čech, Slávka Kmečová

Knihy, Štúr a krásavice

Sériu festivalových predstavení tento rok otvorilo košické divadlo KonJA so súťažnou inscenáciou Krásavica z Leenane. Priniesla akútnu a aktuálnu tému domáceho násillia a vyvolávala otázku, kto je v skutočnosti manipulátor a kto manipulovaný.

Študentský súbor siahol po texte autora Martina McDonagha. Ten ponúka priestor na herecké stvárnenie rozpadnutej rodiny, matky a dcéry, ktoré mali odlišné vzťahy k tej druhej. Inscenácia priniesla tematicky silnú výpoveď, no herectvo často skĺzlo k afektu, ktorý autorovej citlivej drobnokresbe postáv viac škodil, ako pomáhal. Lukáš Lipčák, predstaviteľ Pata aj Raya Doolyeho, ukázal dve herecké polohy. Ako Pato bol zmäteným, dedinským mladým chlapcom, ako Ray bol zasa elegantným džentlmenom. Eva Sofia Baníková ako Moreen dokázala v úvode skrývať svoje úmysly a manipulatívny charakter svojej postavy prejavíť až v závere. Do postavy však vkladala často až priveľa emócií. Júlia Micíková nervóznymi tikmi ruky, mikropohybmi mimiky a hlbšie posadeným tónom hlasu ukazovala strach, hoci tvrdou, prísnu gestikuláciou a artikuláciou navodzovala dojem, že ona je tá, kto má veci pod kontrolou. Tvorivému tímu sa, hoci so slabými miestami, no predsa, podarilo zachytiť mučivo-drastickú

atmosféru autorovej predlohy, v ktorej analyzuje skryté charakterové črty postáv. Inscenácia po celý čas udržuje publikum v napätí a očakávaní, kedy sa odhalí tajomstvo visiace vo vzduchu.

Rozpadnutá rodina sa stala akýmsi leitmotívom aj ďalších predstavení. V Štúrovi Spišského divadla sa tvoria tím hral s divadelnou ilúziou a hľadal odpovede na to, aký má dnes divadlo ešte vlastne zmysel. V texte Karola Horáka sa striedala divadelná skúška s hraným príbehom Ľudovíta Štúra, no ten tu bol vyobrazený nie ako typický hrdina z legend o národe slovenskom, ale ako človek z mäsa a kostí. Toto striedanie, hoci v texte bolo výrazne odlišné, však inscenácia Spišského divadla nezvládla úplne dobre. Pasáže sa miesili, herectvo nebolo nijakým spôsobom odlišné, a tak sa stávalo, že predstaviteľ Štúra Filip Štrba rozprával úplne rovnako v postave Štúra, ako aj keď hral sám seba. Divadlo v divadle tak nebolo nijako zvýraznené a text strácal svoju rásnosť.

Zo západu na východ

Druhý deň otvorilo Univerzitné divadlo THE.ART.RE z trnavskej Univerzity Cyrila a Metoda inscenáciou Turbulencie, v ktorej charakterizovali mnohé súčasné problémy od osobných, vzťahových až po tie klimatické.

To všetko bolo vypovedané z úst mladých ľudí, v príbehu s takmer existencialistickým nádychom.

Skupinka neznámych ľudí uviazne na letisku pred Vianocami a zrazu vysvitne, že sa vlastne poznajú lepšie, ako by sa poznať chceli. Opäť sa vrátila téma rodiny a identity s otázkou, ako môžeme vedieť, kto som a odkiaľ som, keď neviem, kto sú moji najbližší predkovia. A ako neopakovať ich chyby? Súbor využíval jednoduché kulisy: zopár stoličiek, plastovú debničku, paraván... a pomocou nich budoval prostredie letiska. Treba vyzdvihnúť najmä kvalitnú dramaturgiu, vďaka ktorej sa príbeh odvíjal od začiatku tajomne a po čriepkoch odhaľoval ďalšie a ďalšie spojitosti medzi jednotlivými postavami. Herecké vedenie trnavského herca Michala Jánoša nechalo v študentoch a študentkách cit pre budovanie postáv. Jazyk a humor boli súčasné, také, akými sa vyjadrujú dnešní mladí ľudia. Celkovo tak z Turbulencií vznikla silná generačná výpoveď o tom, ako dnes fungujú vzťahy a (ne)funguje komunikácia.

Opačný javiskový prístup pri tematizácii rodiny a absencie medziľudského dialógu využil študentský súbor z Prešovskej univerzity v Konšpiráciách s podtitulom Človek etudový. Tím pracoval iba s pohybom a vďaka jednému stolu a vlastnému telu vytvoril sugestívny divadelný tvar bez potreby prežívať na javisku vášne a prehnané emócie neadekvátnym spôsobom.

Pohyb a slovo

Zoskupenie Divadlo E.T. in Slovakia prinieslo performanciu Môj denník je písaný cudzím perom. V ňom študenti a študentky VŠMU programu Erasmus ironicky a s nadhľadom hovorili o svojich pocitoch z pobytu v Bratislave, s využitím rôznych divadelných techník od skečového herectva cez pohybové divadlo až po videozáznam premietaný za scénou. Andrassy Maté a Újvári Milán zas v pohybovej performancii Zanedbané mužské krásy vtipným spôsobom predviedli, čoho je schopné ľudské telo. Ukázali, že jeden človek môže tancovať balet rovnako dobre, ako predvádzať grotesknú scénu naháňačky po divadelnej sále. Inscenácia bola vtipná, no zároveň vizuálne a umelecky pôsobivá, a tak našla kompromis medzi prílišnou „ľúbivosťou“ pre publikum a kvalitou pre odbornú verejnosť. Keďže jeden z účinkujúcich bol veľmi nízky a druhý veľmi vysoký, tento signifikantný výškový rozdiel už v úvode vytvoril na javisku komickú scéneriu. Zahrala vážna hudba a tanečníci predviedli pasáž v štýle klasického baletu. Potom prešli do moderného tanca a neskôr plynulo nadviazali pohybovými etudami. Baletné, moderné a etudové sekvencie sa potom rovnomerne striedali tak, aby mali tanečníci priestor ukázať to, o čom celá performance má byť – o kráse svojho ľudského, mužského tela.

Andrassy Maté a Újvári Milán v pohybovej performancii Zanedbané mužské krásy vtipným spôsobom predviedli, čoho je schopné ľudské telo.

FOTO | Patrik Čech

FOTO | Slávka Kmečová

Budúcnosť divadla, budúcnosť Európy

V prípade prešovskej prehliadky študentských divadiel skutočne platilo, že na záver prišlo to najlepšie. Posledný deň sa začal domácou scénou a ich projektom Konšpirácie II (Európa, ó, Európa), ktorý bol realizovaný ako site-specific v suterénoch starých internátov. Študenti a študentky deklarovali, že budú svojou inscenáciou hľadať budúcnosť Európy. Na krátkom úseku v tajomných podzemných chodbách odhalili svoje strachy aj bolesti, od vzťahov cez vojnu až ku klimatickej kríze.

Monroe a Odkaz divadla Crocus theatre z Košíc uzavreli študentskú časť festivalu úvahou o tom, čo to znamená byť divadelným umelcom. Monroe ukázala príbeh Marilyn Monroe v monodrame Odkaz bol pohybovou etudou, takmer manifestom študentov a študentiek konzervatória o tom, že chcú vykročiť z pravidiel, ktoré stanovil kedysi dávno K. S. Stanislavskij, a vydať sa vlastnou cestou. O kvalite oboch inscenácií by sa dalo pochybovať – pri Monroe to bola najmä nezvládnutá dramaturgia a pri Odkaze nedostatočná pohybová disponovanosť účinkujúcich na takýto divadelný tvar, no práve o tom by to malo byť – skúšať, hľadať a učiť sa.

Akademický Prešov tento rok uzavrelo predstavenie domácej inscenácie Divadla Alexandra Duchnoviča Pieskovisko, ktoré zavŕšilo všetku snahu o alternatívne a angažované divadlo výkrikom: Sme tu a chceme lepšiu budúcnosť (nielen) pre naše deti!

Chuť experimentovať

Päťdesiaty šiesty ročník Akademického Prešova priniesol vzostupy aj pády. Študentské divadlo presvedčilo, že v mnohých ohľadoch môže konkurovať tomu profesionálnemu, a to najmä v odvahe skúšať nové veci a otvárať pálčivé témy. V dramaturgii festivalu boli študentské a profesionálne inscenácie v nevyrovnanej kvalite. Dve stredajšie predstavenia inscenácií Podivuhodné hodiny literatúry Hany a Matúša a poľského hosťa Sex pre neochotných priniesli závan profesionality, no v porovnaní so študentskými divadlami mali až príliš konzervatívnu príchut'. Študenti a študentky, naopak, prejavili silu ísť ďalej za hranice zaužívaných techník a postupov. A hoci nie vždy študentským kolektívom pokus o experiment vyšiel, z každého z nich bolo cítiť chuť pokračovať v bádaní a skúmaní vlastných možností. To bolo najcennejšou charakteristikou tohto ročníka Akademického Prešova. •

Výsledky Akademického Prešova 2022 nájdete na <https://bit.ly/3S4e5eU>

Vidieť divadelne v detskom svete

Festival Zlatá priadka čaká o rok päťdesiate jubileum. Pri tomto čísle musíme poznamenať, že divadlo hrané deťmi má zmysel vo výchove k umeniu a vzdelávaniu. Mnoho nezainteresovaných ľudí si myslí, že detské divadlo je „nacvičovanie divadielka“, no tento historický mýtus sa snaží Zlatá priadka už päťdesiat rokov vyvracať a zároveň odkrývať podstatu detského divadla ako takého.

KATARÍNA MIŠÍKOVÁ HITZINGEROVÁ | členka odbornej poroty • FOTO | Robert Pákozdy

Deti sa pomocou tvorivej dramatiky učia žiť život na nečisto. Rozvíja sa nielen ich fantázia, ale budujú sa aj ich názory a postoje cez fiktívne situácie, ktoré zrkadlia samotnú skutočnosť.

Deti sú iné a to je ich výhoda

Detské divadlo neprodukuje hercov a herečky, režisérov a režisérky, dramaturgov a dramaturgičky, kostymérov a kostymérky, dramatikov a dramatičky či iné divadelné profesie.

Jeho zmysel tkvie v prejavení svojich názorov pomocou divadelných výrazových prostriedkov. Formou hry, ktorá nás sprevádza od útleho detstva a ktorá nás neskôr priviedla k rôznym pracovným príležitostiam. Deti v detských divadelných súboroch sa učia tiež kolektívizácii, pretože divadlo je kolektívne umenie. Nebát sa komunikovať v akejkoľvek forme a stáť pred stovkou ľudí je pre mnohých dospelých (ktorí zabudli na dieťa v sebe) veľmi náročná úloha. V komunikácii sa rozvíja ich reč, hlas, aby im bolo rozumieť nie pre divadelný počin, ale pre

Medzi najvyhranenejšie témy detských divadelných súborov patria tie vzťahové. Svedčí o tom aj inscenácia V našom meste (DDS Cez dierkovú kľučku, ZUŠ E. Suchoňa, Pezinok), ktorá hovorí o spolužití holubov a mestských obyvateľov.

„Nebát sa komunikovať v akejkoľvek forme a stáť pred stovkou ľudí je pre mnohých dospelých (ktorí zabudli na dieťa v sebe) veľmi náročná úloha.“

bežnú životnú komunikáciu. Deti sa v divadle pohybujú rovnako ako deti v rôznorodých pohybových krúžkoch. Okrem toho pri tom rozprávajú, spievajú a reagujú na ďalšie deti v divadelnom temporytme. Práve tvorivá dramatika im pomáha spracovávať svoje pocity, pochopiť základné hodnoty života, pretože každý, kto bol na Zlatej priadke, vie, že deti neinterpretujú rozprávky len preto, lebo sú deťmi. Dokážu hľadať v témach hlbšie, a nie, nie je to preto, lebo nemajú nič iné na starosti. Vyrovnáť sa s dnešným pretechnizovaným svetom, v ktorom sa tlak zvyšuje na dospelých aj na deti, je rovnako náročné pre každú cieľovú skupinu. Väčšina dospelých podceňuje deti len preto, že vnímajú život a jeho zmysel inak ako oni. To je však práve výhoda, ktorú majú deti oproti dospelým – nevnímajú čas, hodnotu peňazí, nezaoberajú sa tým, ako sa veci nedajú urobiť, ale ako sa dajú, nerozumejú, prečo sa dospelí toľko venujú témam, ako je pokrytectvo, xenofóbia, rasizmus, homosexualita, fašizmus, politika, značkové oblečenie a iné.

Celoštátna postupová súťaž a prehliadka detskej dramatickej tvorivosti Zlatá priadka prebiehala v zrekonštruovanom dome kultúry v dňoch od 25. – 28. mája 2022 v Šali. Počas štyroch dní sa na šalianskom javisku predstavilo pätnásť divadelných súborov. Zlatá priadka sa ako celoštátna súťaž uskutočňuje od roku 1971 najprv pod názvom Detská divadelná Trnava (1971 – 1974), potom Detská divadelná Šaľa (1975 – 1995) a od roku 1996 ako Zlatá priadka – Šaľa. V inscenáciách sa divadelné súbory venovali rôznorodým témam, ale aj interpretačným štýlom.

Okrem originálnych autorských tém sa stretávame aj s adaptáciou literárnych predlôh. Tento rok si detské divadelné súbory vybrali páľčivé, aktuálne témy, z ktorých dospelého mrazilo a zároveň zostal ohúrený, ako dieťa vníma dnešný svet, v ktorom sa ho snažíme ochrániť pred negatívnymi vplyvmi.

Detský pohľad na aktuálne témy

Príkladom môže byť aj inscenácia Nebo v klietke (DS Štuch, ZUŠ J. Rosinského v Nitre), ktorá nám priniesla tému dehumanizácie, s ktorou ľudstvo zápasí od čias vzniku civilizovanej spoločnosti. Hlavnou myšlienkou inscenácie podľa detských interpretov a interpretiek je vzájomný rešpekt medzi ľuďmi. Nenávisť plodí len ďalšiu nenávisť a cirkuje bezcieľne v kruhu. Tvorivý tím sa snažil z tohto kruhu vyjsť, ale nepodal nám presné informácie o fiktívnom či skutočnom nepriateľovi. Časté zmeny scén (čierne kocky) spôsobili retardáciu tempa. Výber hudby bol žánrovo nejednotný, chýbala mu precíznejšia hudobná dramaturgia. Členovia a členky súboru veľmi citeľne prežívali svoje postavy a ich konanie zvädzalo len k slovnému prejavu bez dynamickejšieho pohybu. V konečnom dôsledku sú všetky pripomienky odbornej poroty riešiteľné a nevedú k degradácii umeleckosti a talent celého tvorivého súboru.

S vážnou témou sa zo ZUŠ J. Rosinského prezentoval i DDS Drim pod vedením skúsenej režisérky Marice Šiškovéj pod názvom Malá krajina podľa rovnomennej literárnej predlohy Gaëla Fayeho. Vojna, genocída, konflikty názorov, ideológií a neistota v základných hodnotách. Ústredným motívom inscenácie sa stávajú zmeny v spoločnosti cez prizmu chlapca Gabriela, ktorý veľmi citlivo vníma, ako sa z priateľov stávajú nenávidiaci sa ľudia. „Žiadne dieťa nezačalo vojnu, deti nezasadajú v OSN a nebavia sa o tom, ako bude mier. Dospelí za to môžu, čo sa deje, nie my, ale dospelí. A my tým trpíme najviac,“ hovorí v rozhovore po predstavení Martin, člen DDS Drim. Interpreti a interpretky pri naštudovaní inscenácie napísali aj listy jednej z postáv v príbehu, aby pomenovali to, čo ich trápi na Slovensku, a tak aktualizovali potrebu rozprávať sa a identifikovať s pojmom „vojnový konflikt“, ktorý je v súčasnosti taký intenzívny u našich ukrajinských susedov.

Vypäté roly sa však stretli so psychologizovaným prežívaním (hlasné dýchanie, dlhé pauzy) a spôsobovali tak zbytočné predlžovanie interpretovaných dramatických situácií.

V interpretácii páľčivých tém pokračovali aj ďalšie detské divadelné súbory. Trma-vrma z Popradu pod vedením Aleny Váradyovej nám vo svojej inscenácii Viem, že sa vráti prezenovala príbeh jedenástočného rumunského chlapca, ktorému otca odvléčie tajná polícia. Inšpiračným zdrojom bola kniha Györga Dragomána Biely kráľ. Detstvo počas socializmu bolo naoko prívetivé a hravé, vnútri detskej duše však naplnené tisíckami nezodpovedaných otázok, ktoré si neskôr deti preniesli do dospelosti. Veľmi šikovný kolektív, ktorý na javisku fungoval kompaktné, nám ukázal, že existovali aj deti, ktorých život bol naplnený strachom, krutosťou, šikanovaním a cynizmom. Inscenácia pracovala s funkčnou a akčnou scénografiou a naživo interpretovanou hudbou. Komunikácia medzi postavami bola dosť často adresovaná publiku, a to aj pri veľmi citlivých a intímnych situáciách. Je však veľmi dôležité, že príbeh sa dostal na javisko v Šali a prehovoril k obecenstvu zrozumiteľným spôsobom.

Medzi najvyhranenejšie témy detských divadelných súborov patria tie vzťahové. Svedčí o tom aj inscenácia V našom meste (DDS Cez dierkovú kľučku, ZUŠ E. Suchoňa, Pezinok), ktorá hovorí o spoluzití holubov a mestských obyvateľov. Predstavenie plné zaujímavých metafor a konotácií sa sústredilo najmä na dejovú linku. Záver inscenácie teda nezodpovedal otázku, kto žije v „holubníku“ – ľudia alebo holuby? Alebo sme všetci v chaose spoločenského bytia?

V úplne inej žánrovej aj tematickej kontinuite divadelnej prehliadky prichádza Divadielko na dlani, ZUŠ Voderady, s inscenáciou #Antika. Pre súbor bola inšpiráciou antická mytológia, konkrétne príbeh o Persefone. Dej sa však sústredil najmä na situácie s Hádesom, vládcom podsvetia, a publiku unikalo prepojenie so súčasnosťou, keďže antické obdobie bolo ešte pred našim letopočtom. Súbor však ukázal, že pracuje nápadito a tvorivo najmä v živé scénickej hudbe a hre na rôznych nástrojoch.

Večný vzťahový súboj jednotlivca so spoločnosťou nájdeme v inscenácii Sme ľudia, v podaní DS Pierrotáci (SZUŠ Pierrot, Námes-tovo). V inscenácii sa „výrazové prostriedky redukovávajú na nejasný pohyb a slovo ostáva iba v pozícii komentára. Napriek tomu sa tvorcovia dotkli dnes živej reality aj vážneho problému škodlivosti akýchkoľvek správ a zdieľaní v mobilnej aplikácii“, píše vo svojom hodnotení porotca Ľubo Šárik.

Na druhej strane v inscenácii Po škole (ZUŠ Nádvořná 10, Zvolen) drží kolektív pohromade, nejde teda o súboj jednotlivca so systémom. Napriek tomu, že je dej príbehu jednoduchý, pôsobí staticky, pretože dôraz kladie na verbálnu interpretáciu pred tou akčnou. Áno, deti sa v škole veľa rozprávajú. Pri prenose na javisko však prechádzam do sveta „podívanéj“, a nie len auditívnej formy.

Napriek tomu sa kolektívu podarilo vytvoriť strašidelnú a napätú atmosféru školského prostredia, ktoré je inšpirované najmä americkými hororami. Veľkým pozitívom inscenácie je, že pracuje s výtvarným minimalizmom a prirodzenými replikami. Chýbalo jediné – dať to do obrazov a situácií.

Aj keď je vrchol covidovej pandémie za nami, jej stopy sú nezmazateľné. Covid sa stal našim nepretržitým spoločníkom a je to tak stále. Ochromil našu slobodu a vytýčil presné mantinely. Vždy sa k nám však dostávali informácie len zdravotníckeho alebo celospoločenského charakteru. Bežne sme sa nestratávali s detským pohľadom na obmedzenia a ich dosah. Divadlo na kolene (ZUŠ, Cífer) si za ústrednú tému vybralo práve covid. Parodickou formou prezentovali pandémiu na Slovensku nie z pohľadu celej spoločnosti, ale cez prizmu detského interpreta či interpretky. Silnou stránkou inscenácie Cirkus covid bola hudobná zložka, ktorá – ako to uvádza v hodnotení porotca Karol Horváth – „vo svojej grotesknosti a zámernej (hlavne nepresnej) rytmickosti podčiarkovala parodický charakter“.

Monodramatický text Jany Juráňovej Dievča z morského dna bol inšpiráciou pre DDS Prvosienky (ZŠ s MŠ J. Vojtaššáka, Zákamenné). Pätnásťročná Lea sa ocitá v psychiatrickej liečebni. Narodila sa nechcená a žije len s matkou. Lea sa dostáva do ťažkých životných situácií, v ktorých sa nevie zorientovať a konať správne. Nemá sa komu zdôveriť. Uzavrie sa a o svojich problémoch nerozpráva. Musí sa zotaviť, aby našla nový zmysel života. Práve inscenácia Dievča z morského dna na tohtoročnej Zlatej priadke zvíťazila. Všetko v nej bolo premyslené, každá akcia, každý pohyb, každý význam slova. Interpretátorky na javisku pôsobili koncentrovane a napriek vážnej téme nám s ľahkosťou sprostredkovali tému bezpečného priestoru pre detskú dušu, ktorá vôbec nemusí byť divadelnou. Krehkosť bytia a pomínutelnosti detského sveta je obrovskou studňou inšpirácie. Hlavná predstaviteľka postavy Ley (Sofia Kurňavková) bola až neuveriteľne prirodzená v každom výrazovom prostriedku interpretácie. „Keď spomínala to kinder vajíčko, to je miesto, kde by sme mohli byť sami so sebou bez iných ľudí, ktorí by nám robili zle,“ vyjadril sa jeden z členov detskej poroty po predstavení. A naozaj to bolo tak.

Rozprávka (NE)CHCEME REZANCE v podaní DDS Tote Tam (ZUŠ An. Cígera, Kežmarok) z pera milovníka rozprávok a príbehov Peťa Hudáka nám okrem všetkých druhov cestovín priniesla veľmi dôležitú myšlienku: vláda jednej strany so sebou priniesla len príkazy a odchod zdravého rozumu z ľudských hláv niekam do nenávratna. Výborný kolektív plný energie, roztomilosti a hravosti medzi sebou skvelo komunikoval. Deti a režisérka Emília Šavelová sa vyhrali aj so scénografiou, ktorú tvorili hrnce, varenky, utierky, pokrúvky a v rôznych konaniach (žehlenie, šitie, štrikovanie, upratovanie) sa dramaticky pretváral aj ich význam. Súčasťou inscenácie bola aj živá hudba, ktorá mohla jednotlivé situácie (obrazy) pospájať.

DDS Prvosienky si s inscenáciou Dievča z morského dna vybojovali prvé miesto na tohtoročnej Zlatej Priadke.

S výraznou hudobnosťou pracovalo Divadlo na kolene v inscenácii Cirkus covid. Ústrednú tému poňalo parodicky a groteskne.

Po adaptácii literárnej predlohy siahol DDS Bebčina (ZUŠ Š. Baláža, Nová Dubnica) a inšpiroval sa poviedkou Dušana Mitana z knihy Psie dni. Súbor v inscenácii A taký krásny deň to mohol byť! tematizoval samotu a túžbu po ľudskej blízkosti.

Inscenácia Oskar patrila medzi tie najťažšie, čo sa týka zobrazovaného príbehu. Malý chlapec Oskar má rakovinu a snaží sa s ňou vyrovnávať detským spôsobom.

.....”
Divadlo hrané deťmi prekračuje svoj potenciál do nevídaných rozmerov. Nebojí sa tlmočiť svoj názor, postoj a hovorí aj o svojich emóciách otvorene a s ľahkosťou bytia.

„Byť v čiernom krdli bielou vranou, vždy zostrelia ťa prvou ranou,“ spieva sa v pesničke inscenácie O človeku, ktorému v bruchu muzikanti vyhrávali, ktorú interpretoval DDS Regotka (ZŠ Ruskov). Deti sa v inscenácii formou rozprávkového príbehu zaoberali myšlienkou, či je lepšie byť bielou vranou alebo sivou myškou. Odpoved' hľadali aj porotcovia, ale márne. „Účinkujúci na javisku poslušne zastávali svoje miesta, napínali divadelné obrazy. Krok po kroku, gesto po geste, v harmónii a súlade, nielen s tónmi gitary. S odovzdanosťou, dôverou a pevnou vierou, že my všetci, malí aj veľkí, školáci aj učiteľky, rozumieme! Čítame a chápeme, prečo sa to, čo vidíme a počujeme, všetko deje!“ píše vo svojom hodnotení porotkyňa Marika Kecskešová.

Bielou vranou a niekedy aj sivou myškou je tiež Oskar v inscenácii Oskar, ktorého príbeh nám predstavil DDS Bodka (ZUŠ, Veľký Krtíš). Citlivá téma najmä pre dospelého človeka sa cez detské vnímanie stáva presne tým, čo potrebujeme všetci, najmä keď sme zdraví. Oskar má rakovinu a jeho rodičia sa rakoviny boja. Oskar však tomu nerozumie. On si rakovinu nevybral. Dojímavé stvárnenie s odľahčenými situáciami prináša pohľad na smrteľnosť.

„Smrť a vedomie smrteľnosti patria k životu, bez nej by sme mu nedávali koncentrovaný obsah. Sen, snenie a realita sa v inscenácii v tesnom kontakte s publikom znásobujú. Sme súčasťou údela života, ktorého ireverzibilný koniec je nevyhnutnou podmienkou samostatnej plnosti zmyslu života,“ píše vo svojom hodnotení inscenácie porotca Ľubo Šárik. Predstavenie pracuje s kreatívnou výtvarnou zložkou, v ktorej sa nebojí experimentovať a využívať naplno všetky možnosti materiálu. Hlavná predstaviteľka postavy Oskara (Lucia Kollárová) predviedla autentický prejav smrteľne chorého dieťaťa s ľahkosťou a humorom detského vnímania.

Na tohtoročnej Zlatej priadke sa inscenovali aktuálne témy. Aj DS Ochotníček z Púchova prezentoval inscenáciu Veľká čórka, ktorá bola inšpirovaná egyptskou rozprávkou Karakušov rozsudok. Vtipný autorský text režiséra Petra Hudáka je spracovaný s nadhľadom a prináša na javisko detskú hravosť. Jediným problémom bolo prílišné pauzovanie medzi jednotlivými scénami, ktoré retardovalo temporytmus. Inscenácii by pomohlo aj prepojenie medzi výstupmi, ktoré nahrádzali pesničky, so živou interpretáciou hry na gitare.

Po adaptácii literárnej predlohy siahol aj DDS Bebčina (ZUŠ Š. Baláža, Nová Dubnica). Inšpiroval sa poviedkou Dušana Mitana z knihy Psie dni a svojej inscenácii dal názov A taký krásny deň to mohol byť! Témy samoty, túžby po ľudskej blízkosti, materiálnom uspokojení a falošných vzťahoch spracoval súbor veľmi nápadito a s dávkou čierneho humoru. „Ľudia v dnešnej dobe sú celkom sebeckí. Ich sebeckosť sa ukázala napríklad aj na tom, keď sa ukázali na pohrebe nie za účelom vyjadriť úctu zosnulému, ale za hnusnou vidinou peňazí,“ hovorí po predstavení účinkujúci Patrik Vojtech. Koncentrovanosť všetkých interpretov a interpretiek (a nebolo ich málo) bola presná v každom detaile. Reakcie hercov a herečiek pri verbálnom aj neverbálnom konaní boli autentické a naplnené energiou na oboch stranách.

Poslednou inscenáciou na tohtoročnej Zlatej priadke bol Janko ½ Jenko Studia 12 + 20 (ZUŠ Fabiniho 1 zo Spišskej Novej Vsi). Svieže, humorné detské divadielko, v ktorom bola badať nielen radosť z javiskovej prítomnosti, ale aj citlivá pedagogická práca.

Divadlo hrané deťmi prekračuje svoj potenciál do nevídaných rozmerov. Nebojí sa tlmočiť svoj názor, postoj a hovorí aj o svojich emóciách otvorene a s ľahkosťou bytia. Všetky predstavenia tohtoročnej Zlatej priadky by sa mali odohrať pre všetky deti. Nie preto, aby sa kultúrne vyžili, ale aby sa vedeli pozrieť životu priamo do tváre. Tak, ako to opísali dievčatá z DS Prvosienky, keď ich režisérka Zuzka Demková motivovala pri skúškach: „Snažila sa o to, aby sme nevideli divadlo len na javisku, ale aby sme videli divadelne aj v iných situáciách.“ •

Výsledky Zlatej priadky 2022 nájdete na <https://bit.ly/3zvEiCs>

Hľadanie hrdinov a hrdiniek v súčasnosti

Divadlo a deti sa pomaličky mení z prehliadky na festival dospelých a mládežníckych divadelných súborov s inscenáciami pre deti. Tento rok sa konal 2. – 3. júna 2022 v Rimavskej Sobote, pričom úroveň predstavení bola ovplyvnená postcovidovou situáciou, v ktorej sa niektoré súbory ocitli s odloženými predstaveniami alebo s nedokončenými predlohami.

KATARÍNA MIŠÍKOVÁ HITZINGEROVÁ | členka odbornej poroty • FOTO | Patrik Kopec

Na festivale sa zúčastnilo šesť súťažných predstavení z rôznych kútov Slovenska. Súčasťou hodnotenia bola okrem odbornej poroty (Katarína Hitzingerová, Veronika Kořínková a Renata Jurčová) detská porota Agora pod vedením Kataríny Smacznej, ktorá nezávisle hodnotila predstavenia reflektovaním z pohľadu detského diváka a diváčky. Rovnako mala právo udeliť hlavnú cenu jednému z účinkujúcich divadelných súborov.

Pravda a lož v divadle

Festival bol dramaturgicky bohatý na rôzne námety. Či už je to známy svetový rozprávkár Hans Christian Andersen (Cisárovo nové šaty, Sociálne divadlo Hopi Hope z Košíc), slovenskí rozprávkari Ján Uličiansky, Peter Palík, Ľubo Šárik (Boni a Čierny snehuliak, BSD BADIDO pri MsKS Rimavská Sobota), Ľubomír Feldek (Lomidrevo, Ochotnícke divadlo 3GD zo Závažnej Poruby), Marian Lacko (Hriešna kopa, Divadlo Alterna pri ZUŠ z Rimavskej Soboty), dvojica autorov Samuel Czambel a Ondrej Spišák (Najväčšie cigánstvo, Divadlo Lahostajňa z Bratislavy), alebo ruský rozprávkár ľudskej morálky Michail Zoščenko (Nemám rád Aristokraty, DS Zrkadlo, Kremnica).

V interpretácii literárnych predlôh sa stretávajú s čitateľným rukopisom tvorivých divadelných tímov, ktorý je nezameniteľný. Tematicky sa inscenácie viažu

na blízko minulé, ale aj spoločensky súčasné konotácie doby, v ktorej žijeme. Najčastejšie sa stretávame s varírovaním hodnoty pravdy a klamstva (alebo ak chceme zosúčasniť terminológiu, hovorme o šírení hoaxov a poplašných správ, čo sa bytostne dotýka každej jednej generácie). Zároveň je ušľachtilé, že stále hľadáme hrdinov, ktorí sa medzi nami nachádzajú, len sú utiahnutí na stránkach ľudových rozprávok. A ešte ušľachtilejšie je, že tento odkaz vštepujeme detským dušiam, pretože mať toho správneho a nebojácneho hrdinu či hrdinku je veľmi dôležité, aby sme stále pociťovali motiváciu v akejkoľvek podobe.

Rozlíšiť dobro od zla

V inscenácii Nemám rád aristokraty (DS Zrkadlo, Kremnica) sa stretávame s kolektívnym hrdinom, ktorý je veľmi aktuálnou témou. Vo väčšine rozprávok alebo príbehov pre deti sa stretávame s jednotlivcom, ktorý nám je sympatický pre svoje konanie, názory alebo postoje. Utekánie sa k jednotlivcovi a hľadanie jedného jediného hrdinu je však limitujúce a vedie k predstave, že nie všetkým je dovolené byť hrdinom, hrdinkou. Odsťahuje sa stagnácia jednotlivca, ktorý nepociťuje snahu a potrebu veci meniť a stáva sa súčasťou stagnujúceho kolektívu. Každý silný, múdry a nebojácny hrdina či hrdinka však mal vždy vďaka seba kolektív

inšpirujúcich jedincov, bez ktorých by nemohol fungovať v príbehoch tak, ako sú vytvorené. Nastáva otázka, kedy sa v nás zjaví kolektívny hrdina a aké okolnosti sú potrebné na to, aby bola skupina rovnocenným partnerom pre jednotlivca alebo pre inú skupinu.

Literárne predlohy spomínaných inscenácií v prenoše do javiskovej podoby stále akcentujú slovo ako dominantný výrazový prostriedok, pričom vizualita inscenácií sa opiera len o výtvarnú stránku. Samotná tvorba a neverbálne konanie na javisku boli pre deti vždy prítlačivejšie. Niekedy urozprávané pasáže, ktoré vytvárali bariéru medzi interpretom a publikom, strácali na vypointovaní jednotlivých dramatických situácií.

Koniec rozprávky je pre dieťa kľúčový. Potrebuje sa identifikovať s dobrom a myšlienkou celého príbehu. Mnohí autori a autorky inscenácií sa skôr sústredili na budovanie napätia v jednotlivom putovaní postáv, ale keď prišlo k záveru, ktorý mal diferencovať zlo od dobra, stretávame sa s „odfláknutými koncami“. Či už z časového hľadiska, alebo je príčinou ľudský faktor. Nevieme. Čo vieme, je to, že deti vnímajú divadelný čas ako reálny a nenechajú sa zlákať a oklamať myšlienkou „zrazu sa tak stalo“. Aby vedeli príbeh prijať, je pre nich dôležitá motivácia postáv, ktoré smerujú k cieľu, ktorý majú naplniť. Snaha o interakciu s detským obecnstvom je výborným prostriedkom, ako sa dostať čo najbližšie k pochopeniu a prijatiu diváckeho publika ako partnera. Pri kladení otázok zo strany interpretátorov si musia byť tvorcovia a tvorkyne inscenácií vedomí, že detský divák a diváčka sú nadmieru kontaktní a komunikatívni. Keď sa stanú súčasťou inscenácie, je veľmi dôležité držať opraty interakcie, pretože má obrovský vplyv na temporytmus. Samotný čas inscenácie sa tým zámerne predlžuje a situácie, v ktorých sa interpretácia vyžaduje, nesmú tempo retardovať, ale posúvať práve tým smerom, ktorý je detskému publiku najsympatickejší.

V hudobnej zložke sa súbory inšpirovali rôznymi dostupnými skladbami (minimum inštrumentálnej hudby), ale pri dvoch inscenáciách sme sa stretli aj s autorskou hudobnou interpretáciou naživo (Cisárovo nové šaty, Najväčšie cigánstvo), ktorá dopĺňa herecké konanie na javisku a vo svojej podobe bola rešpektovaným umeleckým partnerom. V inscenácii Lomidrevo sa napríklad stretávame s rôznorodým výberom hudby – od ľudovej, muzikálnej až po inštrumentálnu. Základným hudobným motívom v tejto inscenácii sa stala pieseň K. Duchoňa Šiel, šiel..., ktorá odznela po každej „putovačke“ Lomidreva za dobrodružstvom. Stáva sa tak nadužívanou a neskôr preberá aj ironizujúci charakter.

Vo výtvarnej zložke pracovali divadelné súbory s minimom scénografických prvkov. Nadužívanie a ilustratívnosť sa vyskytli len v niektorých prípadoch. Porota odporúčala tvorivým kolektívom nebáť sa tvoriť s výtvarným materiálom a pretvárať ho na rôzne spôsoby, ako to bolo v inscenácii Boni a Čierny snehuliak (BSD BADIDO pri MsKS Rimavská Sobota) a eliminovať funkciu ilustratívnosti. Deti majú úžasnú fantáziu, tak ju pokojne podporujeme. Hrať sa na javisku s rekvizitami a premieňať ich pomocou fantázie je pre detského diváka a diváčku, ale aj toho dospelého nielen využitím kreatívnych možností, ale ľudským prejavom, ktorý je v každom z nás. Divadlo sa dá vnímať aj cez predmet, ktorý ožije pomocou umeleckej práce na javisku. Z hereckej stránky sme sa tento rok stretli s veľmi dobrými výkonmi, ktoré však niekedy pri neustrážení energie spadali do infantilného prejavu. Rukopis jednotlivých režisérův a režisérov je čitateľný najmä v režijnó-dramaturgickej koncepcii, ktorá nemala výrazné trhliny a išlo skôr o ujasnenie plánov vo vybraných mizanscénach.

Ako sa tvorí napätie

Súčasťou festivalu bol aj workshop s názvom Cyril alebo divadlo pre deti ako detektívka pod vedením Veroniky Kořínkovej, v ktorom sa najmä vedúci a vedúce divadelných súborov naučili aktivizačné metódy, ktoré deti vtiahnu do deja a udržia ich pozornosť. Cieľom workshopu bolo aj ozrejmiť, ako sa tvorí napätie v dramatických situáciách, rozuzľuje zápletku a tvorí prostredie, v ktorom sa nachádza hlavná postava.

Na festivale Divadlo a deti vystúpili aj hosťujúce predstavenia (NevaDivadlo s Cestovínami s vajcom, Potulné divadlo J+T s Donom Kychotom a Divadlo ZkuFraVon so Stvorením sveta), ktoré boli verejne prístupné ako všetky predstavenia na festivale a zároveň ich pridanou hodnotou bola inšpirácia pre účinkujúce divadelné súbory.

Opodstatnenosť festivalu Divadlo a deti je na mieste, pretože najčastejšie sa v inscenáciách stretávame s interakciou s detským publikom, ktoré bolo práve na tohtoročnom podujatí jeho neodmysliteľnou a aktívnou súčasťou. Reagovalo veľmi prirodzene a bolo bytostne účasť na každom jednom predstavení. Dúfajme, že sa na budúci rok prihlási dvojnásobný počet účastníkov. Vďaka výbornej organizácii a ochote zamestnancov Mestského kultúrneho strediska v Rimavskej Sobote bola počas festivalu veľmi príjemná atmosféra naplnená divadelnými inšpiráciami a novými priateľstvami. •

Výsledky festivalu Divadlo a deti 2022 nájdete na <https://bit.ly/3osVJAq>

BSD BADIDO pracuje v Boni a Čierny snehuliak v výtvarným materiálom na rôzne spôsoby. Inscenácia získala hlavnú cenu festivalu.

Inšpiratívnu dramaturgiu priniesol tvorivý tím v inscenácii Najväčšie cigánstvo, ktorú sprevádzala aj autorská hudba.

Marian Lacko s Divadlom Alterna vytvorili na motívy bájok Miroslava Kapka inscenáciu s prvkami divadla poézie Hriešna kopa.

Lomidrevo zo Závažnej Poruby získal Cenu za tvorivú prácu s detským divákom a Cenu detskej poroty.

Divadlo mladých a ich nekompromisné zrkadlo spoločnosti

Netajím sa tým, že porotovanie na FEDIM-e vždy považujem za nesmierne obohacujúcu a často inšpiratívnu skúsenosť. Inscenácie, ktoré každoročne v kategórii divadla mladých vznikajú, v porovnaní s divadlom dospelých totiž nezriedka veľmi nekompromisne pomenúvajú mnohé problémy, ktorým ako spoločnosť čelíme, či často upozorňujú na našu neschopnosť vyrovnat' sa s nimi a zaujať k nim jasné stanovisko. Zároveň mladí divadelníci túto nekompromisnosť – príznačnú pre ich vekovú kategóriu – vyvažujú osobitou citlivosťou, s akou sa k istým fenoménom stavajú.

ZUZANA GALKOVÁ | členka odbornej poroty • FOTO | Jakub Jančo

V kategórii divadla mladých je pomerne bežným javom, že nad inscenovaním klasických textov prevažujú autorské inscenácie súťažných kolektívov. Ani siedmy ročník FEDIM-u nebol výnimkou. Z hľadiska dramaturgie sme videli jedenásť inscenácií, ktoré ponúkli rozmanité tematické spektrum a pestrosť režijných prístupov. Téma, ktorá výrazne zarezonovala v tvorivých kolektívoch, bola manipulácia a ohýbanie pravdy. Hneď tri zo súťažných inscenácií ich reflektovali, pričom každá cez úplne inú koncepciu i dramaturgickú prizmu.

Pozri, kto to hovorí

Inscenácia DS DRIM Klamárka, ktorá vznikla voľnou dramatizáciou vybraných situácií z rovnomenného románu izraelskej autorky Ajelet Gundal Rošen, okrem iného ponúkla tému mediálneho tlaku, ktorý dokáže spustiť (slovo nevinná asi nie je úplne presné) lož, a toho, ako následne ohýba spoločenský naratív. Príbeh udalostí jedného večera v Tel Avive inšpirovaný knihou inscenačným tím vyrozprával v sérii niekoľkých monológov. Tento režijný kľúč publiku neustále podprahovo pripomínal, že optiku nazerania na príbeh zásadným spôsobom mení ten, kto je jeho rozprávačom. Aj snaha o čo najobjektívnejšie vyrozprávanie skutočnosti je teda vždy závislá od toho, kto nám udalosti a ich následky reprodukuje. DRIM-ákom sa pod pedagogickým vedením Marice Šiškovéj darí vytvárať pestrú mozaiku udalostí, ktorým nechýba presah do osobného života každej jednej postavy a vďaka tomu inscenácia otvára ďalšie témy ako strach z povinnej vojenskej služby, súrodenecká žiarlivosť či téma sexuálneho násillia. Inscenácia však na svoju snahu ponúknuť čo najviac uhlov pohľadu na presah Nufarinej lži do životov ostatných postáv v istom zmysle aj dopláca. Séria desiatich monológov, ktoré nám skladajú mozaiku udalostí, sa

svojím rozsahom stane postupom času divácky náročnou na pozornosť. A to napriek tomu, že členovia a členky súbory DRIM predstavujú herecky rozmanitý kolektív, ktorý má dobre zvládnuté všetky atribúty hereckej práce.

Mrazivá klauniáda

Nitra je v kategórii divadla mladých nesmierne silný región, čo dokazuje na tohtoročnom FEDIM-e početné zastúpenie z tohto kraja. DS Hromozvod podobne ako kolegovia z DRIM-u prináša tému manipulácie, tentoraz sa na ňu však pozerá ako na hľadanie spoločného nepriateľa. Inscenácia Narodeniny je výhradne autorským textom súboru, no zručnosťou, s akou je napísaná, pripomína texty klasikov absurdnej drámy. Autorom sa totiž do textu podarilo dostať v koncentrovanej podobe všetku absurditu, ktorú sme v uplynulých dvoch (takmer troch) rokoch žili. Nesmierne potešujúca je skutočnosť, že s absurditou zručne nenarábajú len na úrovni textu, ale Hromozvodu sa ju darí výborne pretaviť aj do javiskových situácií, v ktorých dostáva až groteskne desivý rozmer. Mrazivá klauniáda v slušivých uniformných oblekoch, ktorá sa pred zrakmi obecnstva odohráva na javisku, veľmi rýchlo presiahne do zdanlivého bezpečia hľadiska. Pripomína nebezpečný precedens totality – stačí namieriť prstom. Problémom inscenácie sa stáva existencia viacerých koncov, to má za následok, že publikum neodchádza zo sály na vrchole pocitu vlastného ohrozenia, ale práve v momente, keď pachuť skutočnosti, že sa divák či diváčka nechali zvláštne vtiahnuť do hry, opadne práve pod prívalom niekoľkonásobných koncov. No ani toto dramaturgické zakopnutie nemení nič na tom, že DS Hromozvod príjemne prekvapil svojou autorskou zručnosťou a schopnosťou zrelo a bez samoúčelnosti budovať absurdné javiskové situácie, ktoré presne reagujú na spoločenskú klímu.

DS Hromozvod v autorskej inscenácii Narodeniny prináša tému manipulácie. Autorom sa do absurdného textu podarilo zakomponovať bizarné situácie, ktoré sme uplynulé takmer tri roky všetci prežívali.

Návrat do totality

Posledným z trojice súborov, ktoré sa sústredili na tému manipulácie, je súbor Dramatického klubu Evan-jelického gymnázia Martin. Nováčik na festivalových doskách FEDIM-u bol jedným z dvoch súborov, ktoré sa rozhodli inscenovať klasický dramatický text. Len zriedkavo sa stane, že by sa v dramaturgickej skladbe FEDIM-u objavil text jedného z klasikov slovenskej drámy – v tomto prípade išlo o text Petra Karvaša: Absolútny zákaz. Členovia Dramatického klubu EGMT obracajú svoju pozornosť na totalitnú manipuláciu. Zostávajú však výhradne v reáliách Československa 50. rokov 20. storočia. Karvašov text nijako neaktualizujú – hoci sa to vo svetle udalostí posledných dvoch rokov, keď sme vinou pandémie aj my žili istý čas za zavretými oknami a sledovali často absurdné a protirečivé vyhlášky, priam núkalo. Škoda, že inscenátori z Dramatického klubu EGMT sa tejto šance nechopili a namiesto reflexie doby, ktorú žijeme, sa rozhodli k textu prístupit' s akousi posvätnou úctou a inscenovať ho ako divadelné retro. Súbor dramatického klubu EGMT sa ukazuje ako sľubný, viacerí z protagonistov a protagonistiek však nechávajú svoje možnosti len tušiť. Dôvodom je, že v inscenácii často chýba dramatické konanie, ktoré by pomohlo lepšie vykresliť charakter postáv, vzťahy medzi nimi a ponúklo súboru možnosť herecky sa naplno prejaviť. Kolektív Dramatického klubu EGMT je však len v začiatkoch svojej divadelnej cesty, a tak je úplne pochopiteľné, že skúsenosti naberá postupne a prvé pokusy sú poznačené opatrnosťou.

Posvätná nuda sa nekonala

Elenky z Mudroňky, druhý martinský súbor, ktorý sa na celoštátnej prehliadke predstavil, v istom zmysle ponúkol tiež konzervatívne divadlo, ktoré formálne zásadne neexperimentuje, a za svoju predlohu si takisto zvolilo tému, ktorá akoby priam nabádala na posvätnú úctu – život Eleny Márothy Šoltésovej. Didaktické divadlo,

S inscenáciou Proti prúdu sa martinskí divadelníci predstavili už na Scénickej žatve v roku 2021. Vzhľadom na neštandardnú situáciu spojenú s pandemiou sa mohli s inscenáciou opätovne prihlásiť do súťaže. A na FEDIM-e potvrdili, že ide o vydarené dielo.

ktoré sa ponára do slovenskej minulosti, býva zriedkakedy považované za atraktívne. Ak sa hlavnou postavou stane národný dejateľ či v tomto prípade dejateľka, automaticky očakávame pietnu, priam posvätnú nudu. Súbor Elenky z Mudroňky s inscenáciou Proti prúdu (predstavenie sme reflektovali aj v reportáži o Scénickej žatve 2021 v 3/2021, pozn. red.) toto očakávané pravidlo o nude vyvracia. S osudom Eleny Maróthy Šoltésovej divák zoznamuje s hravosťou príznačnou pre detskú hru, láskavým nadhľadom a neobyčajne citlivo. V inscenácii Proti prúdu sa dramatické – priam tragické – plynulo strieda s úsmevným. Aj v tom spočíva sila inscenácie – v schopnosti postihnúť prirodzenú ambivalentnosť života.

Na tomto mieste považujem za dôležité pripomenúť, akú zásadnú rolu môže zohrať osobnosť pedagóga dramatického súboru. Rovnako ako Marica Šišková v prípade súboru DRIM, aj Pavla Musilová v prípade Eleniek z Mudroňky súbor citlivo vedie tak, aby inscenácie vychádzali z hry a hravosti. Týmto prístupom súboru dovoľujú objavovať svoje možnosti a nechávajú mu priestor artikulovať vlastný postoj k jednotlivým témam. V prípade oboch zmienených príkladov sú výsledkami inscenácie, ktoré sú divadelné poučenie, ale zároveň nestrácajú na autentickejši príznačnej pre divadlo mladých. To považujem za nesmierne cenný prístup.

Rozhovor žiačky a pedagóga

O vzácnom príklade vzájomného rešpektu pedagóga a protagonistky môžeme hovoriť aj v prípade mono-dramatického útvaru s názvom Objekt Emy Holkovéj v spolupráci s pedagógom Štefanom Foltánom. Ako uvádza bulletin k inscenácii, Objekt je autorské dielo na tému sexuálnej objektivizácie a s ňou súvisiaceho sexuálneho obťažovania, ktoré vzniklo na základe rozhovorov dvoch opačných pohlaví. Aktérmi rozhovoru boli pedagóg a žiačka. Otvorenosť, s ktorou Holková odpovedala na otázky, a úprimný záujem, ktorý prejavil (ako sa priznal) spočiatku trochu skeptický Foltán, sa tiež dajú zaradiť medzi inšpiratívne momenty,

ktoré celoštátna prehliadka divadla mladých priniesla. Inscenácia Objekt sa pohybuje niekde na pomedzí performatívnej inštalácie, do ktorej vstupujú autentické nahrávky spomínaných rozhovorov. Celé dianie je zasadené do konštrukcie kocky, v ktorej je umiestnené torzo figuríny a protagonistka. Paradoxom je, že torzo figuríny, ku ktorej Ema Holková prehovára, dokáže meniť úprimnosťou a naliehavosťou svojej výpovede na subjekt. Vo výsledku nám Ema Holková v spolupráci so svojim pedagógom Štefanom Foltánom ponúka na jednej strane intímnu, na druhej strane spoločensky apelatívnu inscenáciu, ktorá pripomína dôležitosť dialógu.

Boh a alkohol

Tretím zo súborov, ktoré na prehliadke reprezentovali nitriansky región, bol DS DEFICIT, ktorý ponúkol tiež tému hľadania pravdy a autenticity. Text súčasného ruského dramatika Ivana Vyrypajeva Opití pracuje s premisou, že ústami opitých prehovára Boh. Postavy oddávajúce sa oslobodzujúcemu alkoholickému opojeniu v jeho texte sú však zväčša vyžití štyridsiatnici, ktorí sú unavení svetom korporátov a nekonečného biznisu. Preto bola táto dramaturgická voľba DS DEFICIT nešťastná. Hoci si členovia súboru s neľahkou úlohou presvedčivo stvárňujú permanentné alkoholické opojenie poradili skutočne so cťou (v prípade niektorých možno dokonca konštatovať, že až so zarážajúcou bravúrou), inscenácia sa míňa svojmu účinku. Napriek tomu, že inscenačný tím zvolil šikovný režijný kľúč a výborne volil pohybové výrazové prostriedky na stvárnienie opitosti. Zásadnou pomôckou sa v tejto snahe stali lodičky na opátkoch, ktoré majú obuté všetky postavy, mužské i ženské. Tie pomáhajú navodiť pocit opileckej vratkosti a zároveň akcentujú sústavné balansovanie postáv na hrane vedomia. Želaná autenticita – akokoľvek úprimná snaha o ňu bola – sa však z princípu nastaveného v dramatickej predlohe, bohužiaľ, vytratila.

Monodráma Objekt Emy Holkovej balansuje na hrane performativity a inštalácie. Autorské dielo tematizuje sexuálnu objektivizáciu a s ňou súvisiace sexuálne obťažovanie.

Tri sestry z Raslavíc sú radikálnou úpravou svetovej klasiky od A. P. Čechova. Inscenačný tím pracoval s folklórnymi prvkami a príbeh vsadil do rýdzo slovenských reálií.

FEDIM tradične potvrdil, že mladí divadelníci a divadelníčky prinášajú spoločensky angažované témy, ku ktorým zaujímajú jasný, nekompromisný postoj vyhybajúci sa alibizmu, a v publiku chcú programovo vyvolávať otázky.

Vianočné turbulencie

Prekračovanie hraníc, tentoraz vlastných aj doslovných, ponúkol aj súbor univerzitného divadla The.art.re fungujúceho na pôde Univerzity svätého Cyrila a Metoda v Trnave. Vo svojom autorskom texte s názvom Turbulencie (o predstavení píšeme aj na strane 16, pozn. red.) uvrhli postavy do situácie, ktorá prirodzene generuje tragikomické napätie – odklad letu deň pred Vianocami. Vo výsledku sme tak mali možnosť pozorovať sériu vzťahových turbulencií, ktoré prinášali dobré herecké príležitosti. No jednotlivé situácie hraničia až s gagmi, zároveň kládli vysoké nároky na temporytmus inscenácie. A tu, žiaľ, musím konštatovať, že potenciál zostal skôr tušený ako naplnený.

Flirt s Čechovom

Podobne ako martinský súbor Elenky z Mudroňky aj DS Na Skok z Raslavíc siaha po klasickej téme, ktorá zväčša k už zmieňovanému nebezpečenstvu posvätných úcty. Aj Raslavičanom sa tomuto úskaliu darí s prehľadom vyhnúť. Do veľkej miery je to aj preto, že očakávanie piety sa môže dostaviť len pri ledabole pohľade do bulletinu, v ktorom publikum uvidí titul Tri sestry. Pri pozornom pohľade si však v texte môžeme všimnúť mákčeň, ktorý dáva tušiť, že Tri sestry z Raslavíc sa pri Čechovovi pristavili len ako pri letmom flirte.

Známu Čechovovu klasiku o neschopnosti vymaniť sa zo zažitých vzorcov súbor z Raslavíc preniesol na šarišský valal. Mášu, Ol'gu a Irinu režisér Martin Bašista vyzliekol z mušelínu a navliekol ich do kroja. Pripomínajú akúsi parafrázu na ruské matriošky. A spôsob, akým príbeh z pera Čechova prepisujú a rozprávajú, mechanizmus matriošky vlastne pripomína tiež. Vždy sa vylúpne vlastne to isté opakovanie situácie, len s istou obmenou a vo výraznejšej štylizácii. Miesto samovaru stoja na javisku tri maľované vedrá, a namiesto popíjania ruského čaju sa tu rajbe švábka. Miesto v pôvodnom texte početných návštev prichádzajú v Bašistovej úprave na dedinu len listy. A tak Čechovovská bezútešnosť dostáva nový rozmer. Trom sestrám z valala nezostáva nič iné, iba spomínať a točiť sa v kruhu spomienok, žiť v umárajúcom, ale bezpečnom stereotype. Vo výsledku sa tak pozeráme na šikovnú parafrázu Čechovových Troch sestier, presnejšie na niečo, čo možno označiť ako „Čechov meets Ťapákovci“. A na počudovanie toto na prvý pohľad bizarné spojenie funguje, pretože okrem iného ponúka zvláštne presný komentár o Slovákoch a Slovenkách.

Experiment na javisku

Dva zo súborov, ktoré sa zúčastnili na siedmom ročníku FEDIM-u, sa rozhodli zvoliť formu divadelnej, performatívnej prednášky. DS LeT, ktorý sa zároveň stal tohtoročným víťazom, si v tejto forme zvolil ľudskosť. Inscenátorky konfrontovali publikum s prejavmi dobra a zla na základe slávnych psychologických experimentov. Východiskom sa stala rozsiahla kniha Rutgera Bregmana, z ktorej tvorivý tím veľmi umne vybral jednotlivé pasáže s jasným cieľom – vyvolať otázky a spochybniť naše dovtedajšie domnienky o tom, čo ľudskosť predstavuje. Jazykom inscenácie sa okrem vedeckých faktov stal predovšetkým pohyb. Sugestívne a divadelne pritažlivo stvárnene slávne psychologické experimenty zo šesťdesiatych rokov, hovoriace o ľudskej slabosti, manipulovateľnosti a temných prúdoch, ktoré v sebe človek ukrýva, sú vzápätí vecne spochybnené tým, že sú samy v istej miere manipuláciou. Diváka tak inscenátorky neustále núti zaujať postoj k predstretým faktom a ten vzápätí prehodnocovať. Tak, ako aktérky v jasne komponovaných a divácky dobre čitateľných pohybových partitúrach nedostávajú priestor na vydýchnutie, ani divák ho nedostáva. Inscenácia ho neustále núti byť intelektuálne účastným, no vyhýba sa moralizovaniu či naivnému didaktizmu. Veľký podiel okrem dobre zvládnutej dramaturgie má na tom koncentrovanosť dvoch performeriek.

Na FEDIM-e mohlo publikum vidieť aj akúsi performatívnu prednášku Ľudskosť v podaní DS LeT. Inscenátorky filozofické myšlienky z rovnomennej knihy od Rutgera Bregmana spracovali výsostne štylizovane, pomocou pohybu, svetla a presného sledu replík.

Digitálna závislosť

Druhým pokusom o inscenovanú prednášku bol Pixeloizmus z dielne bratislavského súboru DS Lano. Príslušníci generácie Z publikum po úvodnej interaktívnej diagnostike oboznámili so skutočnosťou, že trpia digitálnou závislosťou. Následne v sérii viac či menej nápaditých etúd DS Lano ponúka metódy, ako sa „roziš s telefónom“ a vymaniť sa tak z radov displejových zombie. Problém inscenácie však je, že ani šarm protagonistov manifestujúci sa najmä v interakcii s divákom nedokáže zakryť absenciu divadelnosti. Jednotlivé etudy sú skôr ilustračne opisné, pričom len duplikujú to, čo už na úrovni slova niekto kokrát zaznelo. Situácie, ktoré nám DS Lano ponúka, často neponúkajú priestor na dramatickú výstavbu. A tak hoci mladí lektori proti boju s pixeloizmom prednášajú s energiou, inscenácia upadá do monotónneho tempa a chyba jej gradácia smerom k jasne artikulovanej pointe.

Stálo to za to?

Medzi rozsahom krátke divadelné útvary, ktoré vychádzali tiež z etudy ako základného stavebného prvku, patrila aj inscenácia súboru DS Bebčina s názvom Stálo to za to. Voľným inšpiračným zdrojom sa pre súbor z Novej Dubnice stala poviedka Karla Čapka Muž, ktorý dovedl lítať. Na základe nej prostredníctvom etúd Bebčina vyrozprávala príbeh malého mesta a malých ľudí v ňom, ktorých pokojný nudný život naruší niekto, kto nelietá len od jednej povinnosti za druhou či od vzťahu k vzťahu, ale dokáže si skutočne uletieť, hoci všetci naokolo sa mu snažia pristráhnúť krídla. DS Bebčina sa prezentoval sympatickým kolektívnym výkonom, ktorý bol charakteristický oduševneným hereckým nasadením. Viaceré dobre zvládnuté pitoreskné postavičky malomesta nechali prízmúriť oko nad drobnými dramaturgickými lapsusmi. Stálo to za to sa tak stalo príjemným festivalovým vydýchnutím.

Prísľub do budúcnosti

Siedmy ročník festivalu síce neponúkol zásadne novátorské inscenácie radikálne experimentujúce vo svojej forme. No tradične potvrdil, že mladí divadelníci a divadelníčky prinášajú spoločensky angažované témy, ku ktorým zaujímajú jasný, nekompromisný postoj vyhybajúci sa alibizmu, a v publiku chcú programovo vyvolávať otázky. Zarovno s tematickou pestrosťou sa objavuje aj pestrosť formálna – od klasických činoherných postupov cez fyzické divadlo až po inscenovanú prednášku. Potešiteľnou skutočnosťou je aj to, že sa opäť potvrdili nesporné herecké kvality v mládežníckych súboroch, ktoré sú dobrým príslubom do budúcnosti. •

Výsledky FEDIM-u 2022 nájdete na <https://bit.ly/3S05cTK>

47. ročník Belopotockého Mikuláša

Liptovský Mikuláš – mesto, ktoré si užilo po štyri júnové dni (v ktorúkoľvek dennú i nočnú hodinu) inváziu početných skupiniek divadelných súborov z celého Slovenska. Domáci cyklisti a cyklistky síce naďalej brádzili ulice mesta, prípadne oddychovali v kaviarňach a reštauráciách, ale širitelia divadelnej osvetu a umenia im v tom zdatne konkurovali.

ALŽBETA VEREŠPEJOVÁ | predsedníčka poroty kategórie tradičné prúdy divadla • FOTO | Jakub Jančo, Mária Vašicová

Reklamné pútače a plagáty dávali na známosť, že opäť nastal čas Belopotockého Mikuláša – jeho 47. ročníka. Prestížnej méty mnohých divadelných ochotníkov a ochotníčok, podujatia, ktoré je vždy pre usporiadateľov a usporiadateľky obrovským logistickým orieškom (mimochodom, všetko

bolo znova perfektne zvládnuté). Tento rok sa konal festival konečne bez rúšok, opäť naživo, bez videozáznamov z predstavení a online rozborov. Festivalový program zaplnilo 12 predstavení v kategóriách prúdov tradičného i moderného divadla, ktoré boli doplnené diskusnými fórami.

Vo výbere titulov nechýbala klasická dramatika (svetová i domáca) i skúpo zastúpená svetová dráma (len jeden titul). Nemalý záujem vzbudzovali u porotcov nové autorské hry písané pre konkrétny súbor.

Vzdelávaní ochotníci a ochotníčky si mohli vyskúšať herecký workshop alebo kurz tvorby divadelnej inscenácie. A vo foyeri domu kultúry pre záujemcov či záujemkyne o históriu ochotníckeho divadla bola pripravená výstava 100 rokov Scénickej žatvy. V programe sa tento rok medzi súťažnými súbormi síce neobjavili (z rôznych dôvodov) viacerí známi abonenti festivalu (napr. brezniansky DS Jána Chalupku, tisoveckí Daxnerovci, Gasparego z Liptovského Mikuláša, Divadlo „A“ a Divadlo SHANTI z Prievidze, popradská Commedia, ploštínske ŠAPO, kladziarsky KLUD a ďalšie), nijako to však neubralo na záujme o predstavenia tohtoročných nominantov jednotlivých krajských súťaží. Na mieste boli očakávania, o čom sa bude hrať a ako. Ak platí, že „javisko sú dosky, ktoré znamenajú svet, preto tak vŕzgajú“, bola opodstatnená i zvedavosť nejedného diváka či diváčky (a hlavne oboch porôt), akými „zvukmi“ života bude dunieť, vŕzgať či zunieť tohtoročný Belopotockého Mikuláš.

Prúdy tradičného divadla

Akosi vždy pri použití termínu „tradičné divadlo“ príde aj otázka jeho obsahu, formy i výrazových prostriedkov. Je len uzavretou a uchovávanou konzervou? Existuje nejedna divadelná skúsenosť, ktorá popiera takéto vnímanie a dokazuje, že mnohí inscenátori a inscenátorky sú schopní premostiť hranicu minulého a prítomného, aktuálneho a tradičného a dokážu zasiahnuť publikum tu a teraz. Či inscenačné snaženia šiestich súťažných predstavení prítomnej divadelnej sezóny smerovali k tejto línii, to ostalo na posúdení publika i festivalovej poroty. Vo výbere titulov nechýbala klasická dramatika (svetová i domáca) i skúpo zastúpená svetová dráma (len jeden titul). Nemalý záujem vzbudzovali u porotcov nové autorské hry písané pre konkrétny súbor. Okrem inscenačného scenára Karu, súboru Hviezdoslav, jednoznačne prevládli komédie v rôznych subžánrových formách. Či už v zhode s pôvodnou druhovou povahou dramatického diela, alebo odchýlením od nej zmenou uhla pohľadu na tému i jej zmysel.

Všetko naopak

Skúsení ochotníci z Hubovej uviedli predstavenie Chalupkovej hry Všetko naopak hudobne svižnou verziou Joplinovho a Hamlishovho ragetimu z legendárnej Hillovej gangsterky Podraz (opätovne využívaný aj pri predele dejstiev). Napokon prečo nie, aj v Kocúrkove ide o kadejaké podrazy, klamstvá, špekulácie. A ako bonus i o odrodilstvo zo slovenský spôsob.

Ružomerské divadelné štúdio ROS/ART sa repertoárovu dlhodobu orientuje na diela súčasných domácich i zahraničných dramatikov. V Zellerovej komornej hre O. Y. E. P tematizoval zacyklený kruh nevery, v ktorom každá z postáv chameleónsky klame, priznáva a zapiera.

FOTO | Mária Vašicová

Inscenátori vychádzali z Lokvencovej a Mičincovej úpravy z roku 1964, ktorú vecne dramaturgicky dokorigovali. Zachovali pritom všetky fabulačné peripetie, motívy a postavy. Režijný zámer – vytvoriť dynamické a zábavné predstavenie a odbúrať čo najviac statickosť mizanscén – sa viac či menej daril aj zakomponovaním akčných gagov v štýle zlatého veku filmovej grotesky. Na (neplánovane) menšom javisku v Palúdzke bolo zahrnuté do inscenačného priestoru kocúrkovského sveta aj hľadisko. A publikum sa smialo a dobre zabávalo (Quid rides? De te fabula narratur!) na zamýšľanej satirickej reminiscencii (pozri bulletin), ktorá v konečnom výsledku ostala síce reminiscenciou, no len so zbrúsenými satirickými hranami. Dôvodom bolo citeľné zľahčenie témy, dôležitých črt a motívov konania kocúrkovských postáv, ktoré patria do rodu amorálnych kreatúr(o. k.).

Napríklad Honzík. Bol skôr sympatickým huncútom než špekulantom a lenivým grázlikom. A čo perspektíva Johanky v manželstve s ním? Tá nesľubovala veľa pohody. Hra stará takmer 200 rokov v sebe nesie silný potenciál a nemusela ostať len retrospektívou. Aktuálnosť témy sa ponúka už poslednou Tesnošilovou replikou v závere hry: „Madlena, zdá sa, že vstupujeme do verejného života“ alebo v Milozvukovom svadobnom prejave v závere inscenácie: „... požehnaj ich snahy a činy, ktoré smerujú k blahu vlasti a ľudu nášho. Nech sú nám vo všetkom ako vrchnosť príkladom občianskych cností.“ Pre súbor s takými skúsenými a schopnými hercami a evidentne sľubnou mládežou (vrátane talentovaného A. Friča) by určite nebol problém prijať a interpretovať posolstvo hry v intenciách kritickejšej optiky, aby sa čírejšie vyjvil „mravopis“ doby, núkajúc analógiu mnohých javov dneška s Kocúrkovom 19. storočia.

Tuzex, Gbely a Michal David

S variantom socialistického Kocúrkova sa predstavil gbelský divadelný súbor Gbelík. Hru Červené šatky napísala domáca autorka Petra Horínková a sekundoval jej i divadelný kolektív. Zo širokého sortimentu úkazov socializmu 80. rokov minulého storočia si vybrala kolekciu ikonických javov (udavačstvo, nedostatkový tovar, tuzexové bony, veksláci, spartakiáda, emigrácia, pionieri...) a povpletať ich do príbehu o lákavom dedičstve zo Západu ako lakmusového papierika morálky postáv a postavičiek nemenovaného mestečka (v ktorom sa hovorí gbelským nárečím).

Aj tu je hnacou silou udalostí chamtivosť, klamstvo a pretváрка každého druhu. Postavy kujú intrigy okolo dedičstva, každý sa snaží, ako môže a svedomie mu dovoľí (a svedomie toho dovoľí naozaj dosť).

Ale napokon všetko dopadne inak. Spravodlivo s dedičstvom, ale prekvapivo i s vylepšením (dočasným?) morálneho profilu nejednej postavy. Hrsť happyendov uzatvorila bujará spartakiádna choreografia s parademaršom Michala Davida, ktorá si vyslúžila aplauz a smiech. Nejedna replika v predstavení, dochutená šťavnatým nárečím (ktoré bolo pre účinkujúcich výdatnou oporou), pobavila a zarezonovala v publiku rovnako ako výborný duchársky výstup (i boj účinkujúcich s nestabilnou pouličnou lampou). Gbelčania hrali s chuťou, vervou, len občas konanie ich postáv nemalo logiku a ich morálna očista (nevedno prečo aj u bonzáckej slečny učiteľky) akoby spadla z čistého neba. Autorské i režijné korekcie by mali tieto nejasnosti vyriešiť (vrátane scénografie), inscenáciu posunúť o level vyššie a taktiež ju zosúladiť s úrovňou živých piesňových vstupov – komentujúcich dobu a ľudí, ktorí v nej žili (Matej Vrbňák získal individuálne ocenenie poroty za autorstvo piesní).

Oslava Hviezdoslavovej tvorby

Spišskonovoveský súbor Hviezdoslav sa rozhodol pri príležitosti 100. výročia úmrtia klasika slovenskej literatúry (ktorého menom sa súbor zaštitil) zložiť mu hold a zároveň osláviť svoje 90-ročné jubileum. Po rozsiahlom štúdiu materiálov najrôznejšieho druhu vznikol scenár komponovaný ako recitačno-dramatická koláž spomienok a citácií z diel P. O. Hviezdoslava pod názvom Kar. So zámerom oživiť na javisku jeho ľudský obraz a pripomenúť umelecký odkaz.

Smútočný katafalk na scéne sa prekrytím bielym obrusom zmenil na stôl, za ktorý si sadla rodina i blízki priatelia. Začal sa smútočný kar, v ktorom sa spomínalo, komentovalo, objasňovali vzťahy, riešili banálne hostiteľské povinnosti. Konverzácia hostí pri stole sa opakovane prerušovala samostatnými recitačnými vstupmi a hraním úryvkov z divadelných hier (Herodes a Herodiada, Hamlet). Takto epizodicky štruktúrovaný scenár priniesol na javisko skôr lineárne priradaťovanie jednotlivých výstupov bez významotvornejšieho dramatického prepojenia. Preto jeho inscenačná podoba neprekročila scenárom daný charakter pásma či koláže. Dominoval silne pietny, oslavný charakter Hviezdoslavovej tvorby. A sila odkazu jeho poézie zaznela z javiska interpretačne naozaj účinne a na profesionálnej úrovni. Ibaže jej deklamačný pátos príliš opanoval aj celé predstavenie a dal mu jednostranné tempo, atmosféru, charakter. Hviezdoslav, ktorý sa mal javiskovo oživiť publiku ako človek, prehovoril z portrétu zaveseného na javisku naďalej (iba) ako jedinečný básnický veľikán.

Viacnásobný záver predstavenia evidentne zmiatol publikum. Akoby sa režisér nevedel rozhodnúť, ktorý z nápadov je najefektnejší. Pritom každý jeden z nich by bol samostatne vhodnou záverečnou bodkou, hoci aj s rôznym účinkom. Len sa bolo treba rozhodnúť.

Sám na javisku

S Bardejovským divadlom naštudoval režisér Jozef Jenčo svoj autorský text Sám na javisku. Takmer monodrámu umiestnil symbolicky a provokatívne na bývalý bitúnok ošipaných, ktorý slúži ako kultúrne centrum malého mesta. V ňom vyčkáva herec na príchod ďalších kolegov na skúšku.

Odstrihnutie od reality (vybitý mobil, zaseknuté dvere, výpadky elektriny) mení jeho čakanie na proces odkrývania vlastnej frustrácie a krízy profesionálneho herca a napokon sa dočkáme aj východiska, ktoré herec nájde. Alebo nie? Nie je to len ďalší jeho sebaklam? Už samotný text (zámerne? nezámerne?) dáva možnosť dvojznačného vnímania tejto postavy, ktorej kariéra sa skončila v ochotníckom divadle kdesi v zapadákovke. Ak ho čítame ako príbeh málo talentovaného umelca, ktorý prehnane verí vo svoje schopnosti, je to potom sarkastický komentár jednej planej ilúzie. Ak ho však vnímame ako talentovaného herca, ktorý ustúpil rodine pred sľubnou umeleckou dráhou vo veľkom meste, natíska sa tragikomický pohľad. Vzniká však otázka zámeru s vypitou fľašou vína, ktorej obsah zrodí nielen expresívne vízie v hlave konzumenta (videoprojekcia), ale i nápad na novú (prelomovú) hru. Hercom z nej deklamované pasáže spolu s úryvkami hier z Molièra, zo Shakespeara či z Kiplingovej básne totiž miestami nepresvedčivo spochybňujú jeho herecký talent. Herec opúšťa bitúnok s rozhodnutím konečne nakopnúť svoju hereckú kariéru.

Ochotníci z Hubovej uviedli Chalupkovu hru Všetko naopak o kadejakých podrazoch, klamstvách, špekuláciách. Inscenátori text dramaturgicky korigovali a zachovali pritom všetky fabulačné peripetie, motívy, postavy.

FOTO | Jakub Jančo

Divadlo RAMAGU zo Spišskej Starej Vsi, minuloročný víťaz, držiteľ Hlavnej ceny Belopotockého Mikuláša za inscenáciu Mengeleho dievča, si vybral po ťaživej výpovedi o holokauste oddychovejší žáner.

FOTO | Jakub Jančo

.....
Spájanie dvoch jednoaktoviek A. P. Čechova Medved' a Pytačky je pritom už tradičnou kombináciou u ochotníkov i profesionálov. Režisér Vlado Benko v snahe zachovať kontinuitu predstavenia zrušil pôvodne využívanú (kontraproduktívnu) klasickú prestávku a spojil jednoaktovky vtipným medzivýstupom, pozostávajúcim z mixu klaňačky, prestavby scény i výmeny kostýmov.

Bude však toto rozhodnutie platiť i na druhý deň ráno, keď sa vyparí účinok vína? Ktorú možnosť si vybrali inscenátori, ostalo nejasné až do konca predstavenia. Alebo si mal každý divák či diváčka vytvoriť vlastnú verziu?

O. Y. E. P.

Ružomerské divadelné štúdio ROS/ART sa repertoárovo dlhodobo a cielene orientuje na diela súčasných domácich i zahraničných dramatikov, v ktorých rezonujú osobné a vzťahové témy. Takým je i sofistikovane skonštruovaný príbeh dvoch manželských párov Zellerovej komornej hry O. Y. E. P. (názov zložený zo začiatočných písmen mien postáv a zároveň i neprehliadnuteľná evokácia slangového termínu ľži). Ide o zacyklený kruh nevery, v ktorom každá z postáv chameleónsky klame, priznáva a zapiera. Hra na klamstvo je ironicky akcentovaná charakterom hudobnej a zvukovej zložky, rovnako scénickými detailmi: konštantne prítomnými štyrmi sklenými svietnikmi („oltárik“ s iniciálami mien postáv) i jeleními parohmi.

Text hry prešiel dramaturgickou úpravou, ktorá dôsledne vychádzala z inscenačnej predstavy (hovorovosť prekladu, vekový posun postáv, prenos príbehu do slovenských reálií a spoločenské niveau témy). Konverzačný charakter hry vyvažovali mnohé dynamické situácie, ktorých miestami šťavnato erotizujúci obsah programovo využíval prvky bulvárnych komédií. Ekvilibristika výpovedí oboch manželských párov na hrane pravdy a klamstva, neistota, kto klame a kto hovorí pravdu, prináša imanentné napätie v hre. Má udržiavať aktívnu pozornosť publika pri lúštení zamotaného rébusu. Je škoda, že zbytočnou ilustratívnosťou (gestickou, mimickou) niektorých postáv sa priskoro

prezradilo „tajomstvo“, čím sa vytratila energia a napätie príbehu i predstavenia a oslabil sa i efekt záverečnej pointy. Pritom interpretačne veľmi dobre disponovaní účinkujúci by bez problémov dokázali rozohrať viac rafinovaných odtieňov pravdy a ľži týchto postáv z palimpsestu partnerských vzťahov herectvom budovanom na civilnejšom, minimalisticky hutnom výraze.

Medved' a Pytačky

Divadlo RAMAGU zo Spišskej Starej Vsi, minuloročný víťaz, držiteľ Hlavnej ceny Belopotockého Mikuláša za inscenáciu Mengeleho dievča, si vybral po ťaživej výpovedi o holokauste oddychovejší žáner. Spájanie dvoch jednoaktoviek A. P. Čechova Medved' a Pytačky je pritom už tradičnou kombináciou u ochotníkov i profesionálov. Režisér Vlado Benko v snahe zachovať kontinuitu predstavenia zrušil pôvodne využívanú (kontraproduktívnu) klasickú prestávku a spojil jednoaktovky vtipným medzivýstupom, pozostávajúcim z mixu klaňačky, prestavby scény i výmeny kostýmov. A keďže Vlado Benko dlhodobo spolupracuje so súborom, bez zaváhania obsadil Líviu Frankovskú, Zdena Dužáka a Lukáša Marhefku do šiestich rôznych postáv v dvoch samostatných príbehoch. V oboch sa zamotáva to, čo by nemuselo, keby sa do toho nezastareli niektoré neblahé ľudské vlastnosti. Anton Pavlovič patálie nimi spôsobené podáva s úsmevnou-ironickým nadhľadom, Benko zvolil humor rozšafný, razantný a efektný. V tomto duchu pristúpil k textu (aj s odkazmi na divadelnú hantírku) i jeho javiskovému stvárneniu.

Kým úvodná jednoaktovka Medved' pôsobila ako zahrievacie kolo (z dvojice jednoaktoviek je fabulačne i dramaticky jednoduchšia), v Pytačkách uplatnil intenzívnejšie verbálne i situačné gagy, gradoval šťavnatosť a výbušnosť situácií. V Medved'ovi bol na striedmej náznakovej scéne motív zrkadla a jeho odrazu významovo rozpracovaný minimálne, v Pytačkách bol znásobený nielen počet zrkadlových panelov, ale réžia im dala aj viac významov (zmeny priestorov, zrkadlenie publika i zmnoženia Natálie a Lomova v zrkadlovej klietke). Pytačky priniesli herecky ešte vďačnejšie charakter, turbulentnejšie vzťahy a súboj živočíšnej vášne s majetníckou ješitnosťou. Koncentrované herecké výkony všetkých troch predstaviteľov v oboch jednoaktovkách vytvorili na javisku typologicky rozdielne a detailne (fyzicky i mentálne) prepracované postavy (Lukášovi Marhefkovi porota udelila Cenu za mužský herecký výkon), ktoré dali predstaveniu esprit a energiu a divákov evidentne výborne zabavili. V súťažnej kategórii bolo predstavenie ocenené na tohtoročnom Belopotockého Mikuláš zlatým pásmom s postupom na Scénickú žatvu v Martine. •

Divadelníci zostali nažive

Po neľahkej pandemickej dobe, ktorá ešte stále vykukáva z rôznych zákulisí nášho života, sa v Dome kultúry v Liptovskom Mikuláši prezentovalo so svojou autorskou tvorbou trinásť inscenácií z celého Slovenska, z toho sedem v kategórii súčasnej prúdy divadla.

KATARÍNA MIŠÍKOVÁ HITZINGEROVÁ | predsedníčka poroty kategórie súčasnej prúdy divadla • FOTO | Jakub Jančo, Mária Vašicová

Úroveň kategórie súčasnej prúdy divadla bola vo svojich dramaturgických intenciách veľmi rôznorodá. Medzi interpretované témy v predstaveniach môžeme zaradiť dosah minulého režimu na súčasnú spoločnosť a jej osamotenosť v samotnom bytí, polopravdy a poloklamy vo vzťahu štátu a nábožensky veriaceho jedinca, hodnotový systém, ktorý je verbalizovaný a pasívny v konaní, téma slobody a neslobody v nás, absurdnosť v komunikácii medzi ľuďmi a pomenovanie ich vlastných túžob a snov, manipulativnosť ako charakteristická vlastnosť súčasného jedinca, ktorý je zväčša materialisticky závislou osobou, a v neposlednom rade téma izolovanosti, ktorá vznikla pandémiou a u niektorých ľudí sa prejavila fatálnym spôsobom.

Moderné postupy, ale aj herecké nedostatky

Súbory siahli po autorských textoch (Demoscéna, Trnava – Čo ohľadom čoho, Divadlo Disk, Trnava – Stayin'alive), overených prozaických predlohách, z ktorých vytvorili dramatizácie (Divadlo pri Fontáne, Michalovce – Samko Tále), divadelných hrách (Divadlo Apostrop, Liptovský Mikuláš – Kontra, divadelný súbor Makyta, Púchov – Biedermann a podpaľáči) a vytvárali tiež divadelné projekty s prvkami dokumentárneho divadla (dNO, Námestovo – Hra na Boha). Vo všetkých prípadoch dramaturgická zložka oscillovala medzi porozumením toho, čo chceme dielom povedať, a transponovaním na javisko. V niektorých prípadoch práve dramaturgické odchýlky v predstaveniach spôsobili problémy s temporytmom.

Príkladom môže byť aj inscenácia Hra na Boha, v ktorej sa dramaturgická rovina príbehu myšlienkovito zaťažuje a vyberá kontexty, ktoré pôsobia zahmlene. Áno, ich téma beštiálnej vraždy z roku 1960 je pod rúškom tajomstva a z rôznych dôvodov sú skutočnosti činu nedopovedané, prináša však vizuálnu bravúrnosť, atmosféru,

premyslené mizanscény dramatických situácií, obrazovú estetiku a výbornú pohybovú zručnosť interpretov a interpretiek.

Divadelný súbor Tri bodky na ceste z Levíc v inscenácii Palach ohýba pojem slobody (ale aj neslobody) a je základným hýbateľom príbehu. Inscenácia pripomína manipulatívny režim v časech jeho úpadku a zároveň preklenutia jeho rezidui do súčasnosti. DISK z Trnavy v 39 mikros scénach v Stayin'alive poukazuje na izolovanosť jedinca, ktorý sa snaží zostať nažive. Prezentuje, aké je ťažké vystúpiť z komfortnej zóny a zmeniť zaužívané stereotypy vo svoj vlastný prospech.

Mnohé súbory sa nebáli experimentovať a siahť po modernejších inscenačných postupoch, variovať možnosti využitia scénografickej zložky a používať živú hudbu ako súčasť tvorivého procesu. Herecká interpretácia postáv bola zo skúsenostného hľadiska rôznorodá. Niektorí boli začiatocníci, no väčšina z nich hereckí harcovníci. V obidvoch prípadoch sa zručnosti hercov a herečiek potýkali s viacerými nedostatkami v používaní hereckých výrazových prostriedkov. Divadelný súbor dNO z Námestova si zvolil javiskový pohyb ako najdominantnejší výrazový a komunikatívny prostriedok. Kontrastné použitie nájdeme v Divadle pri Fontáne, ktoré verbalizovalo počas celého predstavenia. V Divadle Apostrop bola základným vyjadrovacím prostriedkom absurdita a čierny humor okorenený bizarnosťou, ktorá bola doplnená aj scénografickými prvkami konkretizujúcimi jednotlivé divadelné znaky. Interpretácia jednotlivých postáv však oscillovala medzi civilným herectvom, štylizáciou, v niektorých momentoch bolo herectvo emočne preexponované. V inscenácii Čo ohľadom čoho divadelného súboru Demoscéna z Trnavy sa herci bez problémov presúvali z jednej polohy do druhej a predostreli príbehy postáv tak, že rozosmiali obecenstvo. Zámerne sa pohrávali so slovnými hračkami, vďaka ktorým vznikli nedorozumenia medzi jednotlivými postavami. Herecké výkony

Divadelný súbor dNO z Námestova si zvolil javiskový pohyb ako najdominantnejší výrazový a komunikatívny prostriedok. Inscenácia s prvkami dokumentárneho divadla Hra na Boha získala prvú cenu.

FOTO | Mária Vašicová

DISK z Trnavy v 39 mikros scénach v Stayin'alive poukazuje na izolovanosť jedinca, ktorý sa snaží zostať nažive. Prezentuje, aké je ťažké vystúpiť z komfortnej zóny a zmeniť zaužívané stereotypy vo svoj vlastný prospech.

FOTO | Jakub Jančo

Mnohé súbory sa nebáli experimentovať a siahť po modernejších inscenačných postupoch, variovať možnosti využitia scénografickej zložky a používať živú hudbu ako súčasť tvorivého procesu.

Divadelný súbor Tri bodky na ceste z Levíc v inscenácii Palach ohýba pojem slobody (ale aj neslobody) a je základným hýbateľom príbehu.

FOTO | Jakub Jančo

v divadelnej inscenácii Biedermann a podpaľáči boli síce na vysokej úrovni, ale jednotlivé situácie stratili dramatické napätie. Vopred nahratý chór, ktorý zo záznamu interaguje so živo hraným predstavením, pôsobil veľmi zaujímavo. Na to, aby udržal takmer dvojhodinovú inscenáciu, v ktorej sa postavy nemajú kam vyvíjať, to však, bohužiaľ, nestačí.

Workshopy, semináre, výstava a koncert

Pridanou hodnotou festivalu boli vzdelávacie workshopy, v ktorých účastníci a účastníčky mohli získať zručnosti a vedomosti v základoch hereckej tvorby. Rovnako sa mohli zúčastniť na divadelnom kurze pre tvorbu divadelnej inscenácie pod vedením profesionálnych umelcov.

Medzi sprievodné podujatia patrila aj putovná výstava plagátov zo Scénickej žatvy, ktorá tvorí ukážku celého spektra foriem, osobností a hodnôt, ktoré ju formovali tak, ako ju poznáme dnes. Autor výstavy Jakub Tóth sa inšpiroval tohtoročným stým výročím Scénickej žatvy, ktorá sa považuje za vrcholnú prehliadku ochotníckej scény a zbiera úrodu zo všetkých celoslovenských postupových aj nepostupových prehliadok a samotné účinkovanie na festivale je pre ochotnícky súbor neoceniteľnou odmenou ich celoročnej práce.

Prijemným spetsrením veľmi dôležitej súčasti festivalu bolo aj vzájomné inšpirovanie a utužovanie kontaktov nielen medzi súbormi. To sa odohralo na spoločenskom podujatí – koncerte Tomáša Pohorelca a Juraja Smutného. Počas Belopotockého Mikuláša sa na rozborových seminároch zúčastnili aj členovia divadelných súborov, ktorí v daný deň nevystupovali, a vypočuli si tak inšpiratívne rozbor k iným predstaveniam, nielen k tomu svojmu. Nezbalili sa a neodišli preč, ako je to už zvykom na viacerých prehliadkach. Zároveň svojou účasťou prispeli k inšpiratívnym presahom v analýze inscenácií aj ochotníci a ochotníčky, ktorí nesúťažili, a pracovníci a pracovníčky osvetových stredísk z rôznych krajov Slovenska, ktorí neorganizovali prehliadku.

Festival Belopotockého Mikuláš aj vďaka týmto tohtoročným kvalitám a sprievodnému programu žil divadlom nielen v dome kultúry, ale v každom verejnom priestore v Liptovskom Mikuláši, a tak sa dostal bližšie k bežnému človeku. Podujatia, ako je práve tento festival, sú najmä o ľuďoch – organizátoroch a organizátorkách, účinkujúcich, porotcoch a porotkyniach, redakčnej rade a tých najdôležitejších v úradí, vďaka ktorým sa mohol konať. •

Výsledky Belopotockého Mikuláša 2022 nájdete na <https://bit.ly/3ooeizv>

Súčasťou sprievodného programu bol galakonzert, na ktorom sa predstavili tri najzaujímavejšie prednesy a Pavol Hammel so svojim klaviristom. Večer pri ľudovej hudbe a pohostení pretancovala nejedna účastníčka.

„**Súťažná časť Našej Vansovej Lomničky spočívala v ženskom prednese a interpretovaní poézie a prózy a odbornom hodnotení tridsiatich ôsmich prednesov žien zo Slovenska a Dolnej zeme v slovenskom jazyku.**“

O ženách, ľubovníkoch a poézii

V dňoch 17. – 18. 6. 2022 sa v Starej Ľubovni uskutočnil 55. ročník celoslovenského festivalu umeleckého prednesu žien Naša Vansovej Lomnička. Zúčastnilo sa na nej dvadsaťosem prevažne zreých slovenských, ale aj dolnozemských žien.

RENATA JURČOVÁ • FOTO | Michal Petríľák

Naša Vansovej Lomnička je celoslovenský festival žien v Starej Ľubovni, ktorý vznikol neplánovane v roku 1967 ako skromné regionálne podujatie konané na počesť 110. výročia narodenia a 25. výročia úmrtia slovenskej spisovateľky Terézie Vansovej, ktorá žila v Lomničke pri Podolínci v rokoch 1875 – 1882. Zakladateľ festivalu Štefan Popovič spomínal, že presadiť názov v časoch socializmu bolo komplikované. Vraj „farárke budú také parády vystrájať?“ Ale nakoniec jej pomenovanie zostalo.

Dve Vansovej Lomničky

Naša Vansovej Lomnička sa spočiatku volala Vansovej Lomnička, no od roku 2005 existujú Vansovej Lomničky dve – jedna Vansovej Lomnička, ktorá sa koná v Banskej Bystrici, a druhá Naša Vansovej Lomnička v Starej Ľubovni. Štefan Popovič v knihe Naša Vansovej Lomnička píše, že

v roku 2005 sa vtedajší vyhlasovateľ Vansovej Lomničky Únia žien Slovenska rozhodol bez vedomia zakladateľov a organizátorov zo Starej Ľubovne presťahovať slovenský festival do Banskej Bystrice. Domáci organizátori napriek tomu v decembri 2005 zorganizovali 38. ročník Vansovej Lomničky v Starej Ľubovni. Následne si ÚŽS dala zaregistrovať ochrannú známku Vansovej Lomnička. Organizátori teda zmenili názov na Naša Vansovej Lomnička a v októbri roku 2008 sa konala prvýkrát pod týmto názvom.

Liečivé bylinky a Pavol Hammel

Je evidentné, že organizátori Našej Vansovej Lomničky majú k podujatiu osobný vzťah. Každoročne sa venujú inej téme, ktorá sa objavuje nielen vo vizuálnej identite, ale aj v darčekom, ktoré ženy dostanú, a v sprievodnom programe. Tohto roku, pri príležitosti okrúhleho výročia

podujatia, sa venovali ľubovníku bodkovanému. Ženy pri losovaní poradia získali túto liečivú bylinku. Podujatie sa konalo vo veľkom štýle a pre recitátorky bol pripravený bohatý sprievodný program. Jeho súčasťou bol galakonzert, na ktorom sa predstavili tri najzaujímavejšie prednesy a Pavol Hammel so svojim klaviristom. Večer pri ľudovej hudbe a pohostení pretancovala nejedna účastníčka.

Ocenenia

Súťažná časť Našej Vansovej Lomničky spočívala v ženskom prednese a interpretovaní poézie a prózy a odbornom hodnotení tridsiatich ôsmich prednesov žien zo Slovenska a Dolnej zeme v slovenskom jazyku. Odbornú porotu tvorili Ján Petřík zo Spišskej Novej Vsi, Igor Hrabinský z Bratislavy, Renata Jurčová z Bratislavy, Nina Kollárová z Prešova a Soňa Šebová z Liptovskej Porúbky. V prednesoch prevládali slovenskí autori a autorky, v pár prípadoch sa objavili aj svetoví spisovatelia (Čechov, Blake, Lermontov). Viac sa objavovali osobné témy, prípadne básne, ktoré hodnotia prežitý život, pohrávanie s vnútornými démonmi či príbehy dediny. Najviac oceňujem ľudskosť, ktorá prerážala z každého recitačného výkonu. Vek, ktorý dokáže slovo formovať tak, ako ho bez skúsenosti len ťažko sformujete.

Práca s intonáciami, pauzami a melódiou vety bola vždy prirodzená. V prípade recitátoriek z Dolnej zeme bol zrejmy rozdiel v uchopení melódie textu a vžívaní sa. U týchto recitátoriek bolo cítiť jemnú patetizáciu, ktorá však vychádza z prirodzenosti národa. Jednoznačne najzaujímavejšou bola interpretácia A. P. Čechova – Dráma v podaní Márie Škarohlídovej. Nezainteresovaný rozprávač Škarohlídovej slovami vytváral komické situácie. Recitátorka zároveň v rozprávačských pasážach veľmi presne dramaturgicky členila text, čo podčiarkla intonačne aj temporytmicky. Nakoniec získala Cenu poroty.

Cenu Prešovského samosprávneho kraja získala Anna Mišurová s Dobroslavom Chrobákom a jeho Katarínou. Povedka zobrazujúca príbeh mladej ženy, ktorá nie je schopná počať dieťa a zo situácie, ktorá sa medzi mladým párom udeje, zostáva šialená. Anna Mišurová vykreslila Katarínu ako jednoduchú dievčinu, ktorá sa prispôbovala situácii, a tak zobrazila proces zošalenia Kataríny veľmi prirodzene a nenútené.

Mária Kotorová s predlohou Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej Slamená pieseň si vyrecitovala Cenu Ľubovnianskeho osvetového strediska. Žena v zrelom veku nám predostrela svoj pohľad na tému matky a poďakovanie za život. Recitátorka využila pri príchode na javisko spev ľudovej piesne, ktorá bola akoby predzvestou smutnej udalosti, možno smrti a preberania štafety. Kruh sa uzatvára odchodom a zmierením s ľudovou piesňou Zahučali hory.

Cena prednosti MsÚ Stará Ľubovňa poputovala Dune Hrabinskej s Halinou Pawlowskou a jej Manuálom zrelej ženy. Klub unavených žien, do ktorých sa chce dostať, spôsobuje, že ústne kútky sa pomaly posúvali k úsmevu, až v ňom zotrvali. Skúsenosť, s ktorou veľmi sebavedomo recitátorka na javisku pôsobila, pridala na konečnom efekte prednesu.

Cena vedúceho oddelenia školstva a kultúry MsÚ Stará Ľubovňa skončila v rukách Júlie Čurillovej. Recitátorka si vybrala súčasného spisovateľa Tomáša Repčiaka a jeho báseň AVE. Čurilová má nezameniteľné fluidum a zároveň krásny hlboký hlas. Jej osobná výpoveď o rozjímaní nad vzťahom

medzi autorom a ňou, medzi výpoveďou autora a recitátorskou výpoveďou oscillovala na pomedzí vtipu a vážna.

Júlia Laceková získala Cenu Ľubovnianskeho múzea. Ako druhá si vybrala pomerne nerecítovaného Tomáša Repčiaka a jeho Krištáľovú noc. Veľmi komplikovaným jazykom otvárala ešte stále živú tému protižidovskej otázky a jej spracovania. Pri pozornejšom počúvaní však bolo možné vnímať presah textu aj do mnohých súčasných spoločenských tém. Laceková je introvertnejšia recitátorka, ktorá dokáže členiť text a jeho jednotlivé sekvencie. Básní by sa hodila takzvaná recitácia bezo zvyšku, keď sa recitátorka „ponorí“ do emócie naplno. To sa však neudialo.

Cenu okresnej organizácie Únie žien Slovenska prideliť Márii Petríkovej. Prednášajúca si vybrala báseň Preťaženie zvony od Margity Dobrovičovej. Napriek viditeľnej tréme, ktorú recitátorka prežívala, nám dokázala sprostredkovať hlboký a hlavne ľudský zážitok. Aktuálna báseň nám kladla mnohé existenčné otázky, nútila uvažovať, vyťahovala staré smútky.

Želmíra Mišutová získala Cenu ZPOZ. Osemdesiatpäťročná recitátorka sa suverénne postavila pred publikum a prirodzene rozprávala o človeku. Na sklonku života osamelo zvažovala, čo v ňom bolo dobré a čo zlé. Nepoužívala nadmieru emócií, skôr racionálne zhodnocovala prežité a v pauzách sme tušili vnútorný život.

Marke Galasovej udelili Cenu Ľubovnianskej knižnice. Táto recitátorka mala nesmierne náročnú úlohu – recitovala ako úplne prvá v rámci programu mozaiku básní Dážd, Nepochopiteľné veci a Myší sonet. Recitátorka zo Srbska pracovala so slovenčinou a jej výslovnosťou na veľmi vysokej úrovni. Na to, aby sa dokázala ešte v recitácii posunúť, je potrebné, aby nechala na „seba viac básň padnúť“, aby v nej slová básne v prítomnom okamihu dokázali otvárať vnútorný život, emócie, myšlienky a aby nechala čas publiku na spracovanie jej jednotlivých myšlienkových celkov.

Tamara Belková dostala Cenu Ľubovnianskeho literárneho klubu. V súťaži bola jednou z mála mladých recitátoriek. Tichučky koncentrovaný prednes pracoval prevažne s prvou líniou textu, recitátorka dokázala veľmi umne spracovať presah verša a oddelovať jednotlivé myšlienky. Medzi toľkými zreými ženami však bolo cítiť, že jej životné skúsenosti ešte nezafarbujú báseň tak výrazne ako u starších kolegyň.

Cena oblastnej organizácie cestovného ruchu severný Spiš – Pieniny poputovala Dane Sobolovej. V jej podaní pôsobil Oplakaný od Martina Rázusa intonačne veľmi prirodzene. Akoby recitátorka rozprávala pri pohári vína. Dokázala spracovať vedľajšie vety tak, že podporovali hlavné, ale zároveň neboli len informatívne, čo sa mnohým recitátorom často nedarí. Niekedy pôsobili vety „urobene“ a ako menej „prežité“.

Festival má aj Cenu obecnstva, ktorú tohto roku získali dve recitátorky: Júlia Čurillová a Mária Škarohlídová. Túto cenu určovali recitátorky a publikum tak, že vhodili do urny lístoček s menom recitátorky, ktorú navrhujú na postup. Cenu Lomničky získala Irina Nováková za dlhoročnú prácu pre Našu Vansovej Lomničku.

Je dôležité, že sa podujatie pre ženské recitátorky pravidelne koná. Nech je akékoľvek, plánujem sa pozrieť aj na podujatie Vansovej Lomnička, aby som vedela porovnať úroveň jednotlivých prehliadok. •

Výsledky Našej Vansovej Lomničky 2022 nájdete na <https://bit.ly/3z7H4Ge>

Použitá literatúra: • Irina NOVÁKOVÁ, Eva KOLLÁROVÁ. Naša Vansovej Lomnička – Pamätnica 50 rokov celoslovenského festivalu umeleckého prednesu žien. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske osvetové stredisko. 2017, ISBN 978-80-069-5-9

METODICKÉ LISTY

Doplňkové mimoslovné prostriedky v prednese

Pri vnímaní umeleckého prednesu si treba uvedomiť, že okrem slovných prostriedkov existujú aj mimoslovné prostriedky, ktoré ovplyvňujú celé vyznenie textu a podporujú umeleckú výpoveď.

Tieto mimoslovné prostriedky sa delia na pohybové a doplnkové – atmosférotvorné.

V minulom čísle Javiska sme si rozobrali pohybové a teraz bude reč o doplnkových mimoslovných prostriedkoch, pričom ako príklady využijem prednesy, na ktorých som sama participovala ako spoluautorka.

RENATA JURČOVÁ • FOTO | Michal Lašut, Daniel Kadlec

Hudba

Umelecký prednes a hudba sú veľmi úzko prepojené. Intonácie niektorých recitátorov a recitátoriek sú ako hudba, ktorá sa dá počúvať. Či už spievanie, hudobné nástroje, alebo rôzne rytmizujúce prvky vytvárané zvukmi o telo sú časťami pomocníkmi v prejave recitátorov a recitátoriek. Prekvapivé prechody rýchlej recitácie beatnikov do spevu vedia otvoriť slobodnejšiu interpretáciu obohatenú o prvky zvukovosti. Ak vychádzajú z dramaturgie prednesu a nie sú do prednesu pridávané umelo.

V umeleckom prednese je možné použiť:

1. Akustické prostriedky súvisiace s hlasom a bodypercussion recitátora či recitátorky

2. Akustické prostriedky využívané v umeleckom prednese zvonku

Akustické prostriedky súvisiace s hlasom a bodypercussion

V minulosti sa tieto akustické prostriedky z prednesu predpojato vylučovali. Dnes sa v prednesoch už bežne používajú. Ich funkčnosť však musí súvisieť s ich zapojením do celkového plánu štylizácie prednesu, korešpondujúceho s charakterom textu.

Do akustických prostriedkov súvisiacich s hlasom a bodypercussion recitátora či recitátorky patria vedomé intonovanie slov spevavým spôsobom (lebo existuje aj nevedomé, ktoré vzniká väčšinou pri detskom prednese, keď recitátor či recitátorka zvýrazňuje viac slov vo vete alebo všetky), melódia bez slov (vo vhodne zvolenej melódii a konkrétnej situácii v prednese dokáže takáto melódia pridať novú informáciu alebo navodiť atmosféru), vkladanie polospievaných pasáží do textov s využitím všetkých možných polôh od hlbokých tónov po kvíľivé výšky, taktiež šepotu, kriku, slabík, pískania, mľaskania, tieskania, lúskania prstami, úderov do brucha a hrude, brucha a stehien, dupania, ktoré je už vnímané nielen ako recitátorský prostriedok, ale aj ten hudobný. Čiže svojimi jednotlivými prvkami vytvára hudbu.

Veronika Mészárosová v prednese Gregory Corso Človek (64. Hviezdoslavov Kubín, 2018) pracovala s rekvizitou, ktorou bolo cesto. Počas prednesu vytvárala rytmické opakovanie jednej pasáže z básne: „bunka, ryba, opočlovek“, ale vždy zakončené výrazným „Adam“. Takto sa to opakuje a stupňuje. Vo svojom prednese má túto pasáž Veronika prepojenú s pohybom. Pri „bunka, ryba, opočlovek“ hnetie a vytvára, pri „Adam“ zastavuje a presviedča. Veronika si takto stavia do kontrastu dva názory:

„Napriek možnostiam rôznych mimoslovných prostriedkov treba vždy dbať na to, aby bol recitátor a recitátorka v prvom rade upriamený na posolstvo slova a aby iné prostriedky nestiahli pozornosť od slova.“

darwinovský a náboženský a vyjadruje svoj vnútorný boj. Táto pasáž je vystupňovaná do vykriknutia. „Adam.“ Po nej nastáva dlhá uvedomovacia pauza a otázka: „Adam?“ – vypointovanie jednej pasáže básne, z ktorej neskôr vznikajú ďalšie otázky. Rytmus a hudba v tomto prípade podporujú proces vnútorného boja Veroniky. Ukazujú, ako to v nej funguje, ako sa v nej rozprávajú dva hlasy. Neskôr pokračuje otázka: „Ako prišiel na svet prvý človek? A prečo takto na svet prestal prichádzať?“ A znova sa začína rytmika: „nechty, zuby, vlasy, kosti, krv“ – akoby objavovala a hnetla cesto, ale okolo cesta sa zároveň akoby vytváralo srdce. To opakuje v istom rytme. Keď Veronika prestane vyslovovať slová, ale pokračuje v opakovaní pohybu, melódia rytmu a doznievanie slov v nás zostávajú a tak vidíme rast človeka v priamom prenose. Nakoniec to recitátorka zakončí slovom „smrť“, pred ktorým pohyb zastaví. Takto vie hudbe prebrať taktovku pohyb, no stále má prvotný význam slovo a to publikum nesie vo vnímaní ďalej, aby si jednotlivé zložky prepojilo.¹

V minulosti aj Tomáš Stopa veľmi rád experimentoval s pohybom a hudobnými prvkami v prednese. Okrem Noci Laca Novomeského vytvoril prednes Vaska Popu Vlčí pankhart. V oboch veľmi rád používal rytmizované časti, ktoré pomáhali stupňovať prednes, ale aj spievané časti. Vo Vlčom pankhartovi hovorí o sebe ako o vlkovi, rebelovi a „bez prestania spieva“. Z kriku prejde do spevu, čím zvýrazní, že toto robí a že to robí slobodne a bude to robiť naďalej, aj keby sme mu to zakázali.

Akustické prostriedky využívané v umeleckom prednese zvonku

Medzi akustické prostriedky využívané v umeleckom prednese zvonku sa radí hudobný nástroj, reprodukováná hudba (pustená z CD prehrávača, z mobilu do prenosných reproduktorov), niečo, čo vytvára zvuk (kvapkanie vody z kohútika, hluk ulice, ticho...), ktoré však recitátor či recitátorka vedome využíva vo svojom prednese.

Veronika Mészárosová využila vo svojom prednese textu F. Nietzscheho Ohnivý znamenie, Len blázon, len básnik! (65. Hviezdoslavov Kubín, 2019) píšťalku a hrkálku. Oba nástroje majú v prednese hlbšie konotácie. Predstavujú tvorbu samotnú. Filozofický text sme spoločne poňali ako rituál, v rámci ktorého si človek kladie otázky a spoznáva vlastnú „siedmu“ samotú. No v celom prednese je využitá hudba ako dopovedač informácií a komentátor situácií, ale aj ako atmosférotvorný prvok. Na začiatku prednesu hudba prichádza akoby z diaľky, z ticha ako vietor a postupne sa zosilňuje. Zároveň sa hudobný nástroj kladie na začiatku prednesu ako obeť na pomyselný oltár.

¹ Takéto využívanie prostriedkov pravidelne pozorujem v prednesoch českých či slovenských recitátorov a recitátoriek vo Valašskom Meziříčí.

Hudobné nástroje možno preto vnímať ako zástupnú rekvizitu (seberovného partnera), ktorej symbolika korešponduje s podstatou prednesu. Je možné použiť aj reprodukovánu hudbu, ak prináša novú informáciu, pocit, vnem a rozširuje tak umelecký zážitok z prednesu. Tá však nesmie duplikovať informáciu z prednesu, ako sa napríklad používa v telenovelách.

Príklad: Ja ako recitátor mám so sebou CD prehrávač. Púšťam v ňom prehovor politika, voči ktorému sa vyjadrujem textom, ktorý začnem hovoriť do politikovho prejavu: „Svet je ohromné miesto, kam sa narodiť.“ Vytvorím tak hneď jasné konotácie k téme, ktorú vo svojom prednese otvára. Je však potrebné sa zamyslieť nad použitím daného CD prehrávača a jeho úlohy v celom prednese. Ak ho človek použije len raz a v ostatnej časti to nepoužíva, stráca význam pre celý prednes. Ak však daný prostriedok využije recitátor či recitátorka na maximum a v rôznych polohách, stáva sa funkčným.

Podfarbujúce, atmosférotvorné hudobné prostriedky

Tieto prostriedky sa používajú, keď sa v umeleckom prednese kladie dôraz na zvukovosť a akustickú predstavivosť. Pri vete: „Bol tam taký vietor,“ môžeme napríklad roztiahnuť slovo, ako keď fúka vietor, a prejsť do podoby vetra, ako si ho predstavujeme. Pretože niekto si vietor predstavuje ako uragánový a niekto ako jemný vetrík. Preto je dobré pracovať s konkrétnou predstavou a tú potom vkladať aj do zvukových prostriedkov. Podobným princípom sa dá pracovať s rôznymi slovami, predstavami a so zafarbovaním slov, ktoré neskôr vytvárajú melódiu.

Hudobné prostriedky tvoriace nový význam

Hudba má okrem emocionálnej funkcie aj informačnú rovinu. Ak poznáme podhubie, z ktorého nejaká skladba vznikla a máme o nej dostatočné informácie, môžeme ju umne prepojiť s prednesom.

Pri takejto tvorbe si však kladie otázky:

1. Aký hudobný štýl komunikuje s básňou alebo s prózou? Ako a prečo?
2. Čo chcem hudbou vytvoriť? (zrýchliť tempo? upresniť informáciu?)
3. Aké tempo má prednes a aké tempo má hudba, ktorú chcem použiť? Nenaruší jedna zložka druhú? Ako to urobiť, aby sa dopĺňali? Ak je cieľom, aby sa navzájom rušili, ako to urobiť tak, aby bola pointa čitateľná?
4. Čo viem o skladbe, skladateľovi, slovách v piesni, ktorú sa chystám použiť? Hodí sa mi táto skladba a tieto poznatky k prednesu?
5. Ako pracovať s hudbou, aby bol prednes kompaktný a aby hudba nerušila slovo, ale aby ho podporovala?

Veronika Mészárossová v prednese Gregory Corso Človek (64. Hviezdoslavov Kubín, 2018) pracovala s rekvizitou a vytvárala rytmické opakovanie jednej pasáže z básne.

FOTO | Michal Lašut

Tomáš Stopa veľmi rád experimentoval s pohybom a hudobnými prvkami v prednese. V prednese Vaska Popu Vlčí pankhart (57. Hviezdoslavov Kubín, 2011 a 47. medzinárodný festival poézie vo Valašskom Meziříčí) používal rytmizované časti, ktoré pomáhali stupňovať prednes, ale aj spievané časti.

FOTO | Daniel Kadlec

Ak sú v hudobnej skladbe slová, väčšinou by mali mať podobnú kvalitu ako umelecká kvalita básne. Ak spojíme skladbu Rytmusa s Buzászsym, náraz bude citeľný a je zjavné, že bez vedomej dramaturgie konečný výsledok neprežije. Ak použijem v prednese napríklad spevavú intonáciu farára, prednes mi dáva tiež nové konotácie. S Romanom Poliakom sme pre prednes Roberta Bielika Mandragora (50. Valmez, Valašské Meziříčí, 2014) experimentovali s rôznymi polohami hlasu vo farárskych prehovoroch. Báseň je v skratke o tom, ako byť osvietený. A pretože je to ťažké a mnohokrát to pôsobí ako floskula, chceli sme tento pocit z básne podporiť.

Ticho

Ticho je veľmi mocný pomocník, ale vie aj veľmi ľahko spomaliť, potopiť celý prednes. Sústredené, plne prítomné ticho (to znamená, že cez ticho nerozmýšľam, či som si nezabudla obliecť silonky, alebo nestojím zle na pódiu, alebo koľko ešte mám stáť v tichu), to, ktoré vyplynie z toho, že už nemáš čo povedať, že si naplnený pocitom, a preto nemôžeš rozprávať, že si potrebuješ niečo premyslieť, že nevieš, ako to povedať, že by si chcel hovoriť, ale máš hrču v krku... presne také ticho mám na mysli. Hovorím o tichu, ktoré nie je ozajstným tichom, pretože procesy vnútri človeka nezastali, ale fungujú ďalej v myšlienkach, pocitoch a žitím v prednese. Ticho dokáže pomôcť silným slovám, umožňuje, aby ťažké pasáže vyzneli ešte lepšie. Ticho pomáha stráviť celý prednes. Vie však i spomaliť temporytmus a niekedy to človeka začne brať do spánku. Preto veľmi opatrne.

Výtvarné umenie

1. Kostým dotvárajúci atmosféru prednesu

Recitátori a recitátorky väčšinou nepoužívajú kostým, ale chtiac-nechtiac každé oblečenie na javisku publikum ako kostým vníma. Kostým by mal ladiť s charakterom prednášaného textu a dramaturgiou. Ak si recitátor či recitátorka oblečie oblek a kravatu a recituje beatnickú poéziu, nekorešpondujú spolu. Kostým je každé oblečenie, ktoré vnútorne ladi s myšlienkami v prednese. Ak recitujem báseň Milana Rúfusa Pecko Sprostáček, neoblečiem si večerné šaty, pretože viem, že Milan Rúfus bol jednoduchý človek, ktorý si výrazne zakladal na duchovných hodnotách. Pecko Sprostáček hovorí o človeku, ktorý je síce sprostý a odsúdený spoločnosťou, ale má dobré srdce a dostane sa k Ježišovi skôr ako ktokoľvek iný. Ak si dievča, ktoré recituje Pecka Sprostáčka, oblečie večerné šaty, pýtam sa, kto ku mne hovorí a akou zmenou prechádza? Ak sa to v prednese nedozviem, usúdím, že jej neladí oblečenie k myšlienke prednesu.

2. Kostým dokresľujúci vývoj prednesu

Keď už dostatočne poznám text, mám určené jeho dramaturgické zlomy a chcem ich podporiť vývojom kostýmu, môžem to urobiť aj tak, že sa pozriem samostatne na obe zložky. Nina Pompošová v prednese Uršule Kovalyk Červené topánky napríklad recitovala v ľahkých sivých šatách a v závere pred-

nesu rozviazala vrchnú časť šiat a odhalila pod nimi červené tielko. Rómka Henrieta Virágová počas recitácie textu Jána Lenča Hnedý ako hnedý mala na sebe oblečené biele nohavice a bielu košeľu, čím úmyselne vytvorila kontrast k svojej prirodzenej farbe pleti. Postupne sa jednotlivých vrstiev oblečenia zbavovala, aby odhalila svoju najhlbšiu podstatu, svoju identitu.

Rekvizita

Predmet, s ktorým recitátor či recitátorka pracuje počas prednesu, sa stáva na javisku rekvizitou. Spravidla máva zástupnú funkciu. Výber rekvizity by mal byť úzko prepojený s dramaturgiou prednesu. Musíme sa pýtať, na čo sa môže rekvizita v prednese použiť a kedy práca s ňou prezradí jej účel. V prednese Veroniky Mészárosovej Človek sa z cesty, múky a vody akoby hnetie nový človek. Je to metafora na sebavytváranie v procese žitia. Celým prednesom sa nesie otázka, či je lepšie veriť v Boha alebo uveriť vedeckej pravde o stvorení človeka. Z cesty sa tak stáva človek, srdce, penis, motýľ, duša, ale aj celoživotná stigma, ktorá v závere života z človeka na kríži odpadáva. Počas prednesu prechádza tromi rovinami používania.

Prostredie

Prostredie, v ktorom recitátor či recitátorka prednáša svoj umelecký prednes, je ďalšou zložkou, ktorá ovplyvňuje vyznenie umelecké-

ho prednesu. Vytvára konotácie, podporuje alebo ruší konkrétny prednes. A to v závislosti od veľkosti – malý komorný priestor udrží aj tichšie prednesy, veľký bude potrebovať zvýšiť hlasitosť. Aj na súťaži Hviezdoslavov Kubín je možné si zvoliť priestor na recitáciu minimálne tým, že v miestnosti, v ktorej sa recituje, si vyberiem miesto či už v centre, bližšie, alebo ďalej od publika, s otvoreným, či so zatvoreným oknom.

Jedným z dôležitých prvkov prostredia je osvetlenie. Svetlo dokáže byť doplnkovým prostriedkom na umocnenie umeleckého zážitku. Na nižších stupňoch súťaže sa väčšinou so svetlom nedá experimentovať, lebo sa organizujú v školách, kde sú iné podmienky. Na vyšších stupňoch súťaže však už svetlo býva prítomné ako prvok javiska. V prednese básne Milana Rúfusa Mozaika som prichádzala ako recitátorka do svetla umiestneného vo dverách na javisku, otočeného priamo na obecnosť. So slovami „ktosi v ňom stojí“ evokoval obraz duše prichádzajúcej z iného sveta. Keď som vstúpila na javisko, svetlo sa zmenilo a na záver prednesu som znova odišla do svetla vo dverách.

Napriek možnostiam rôznych mimoslovných prostriedkov treba vždy dbať na to, aby bol recitátor a recitátorka v prvom rade upriamený na poslanstvo slova a aby iné prostriedky nestiahli pozornosť od slova, ale aby umelecký prednes povyšovali. Zároveň však netreba zabúdať na to, že vytváranie umeleckého zážitku je v prvom rade hrou, pri ktorej je dôležitá sloboda, nebojte sa teda experimentovať. •

Neobyčajným, zato inšpiratívnym materiálom na recitáciu môže byť aj kostým. Naďa Gášeková si ho v prednese Drak sa vracia (64. Hviezdoslavov Kubín, 2018) vybrala ako jeden z hlavných vyjadrovacích prostriedkov.

FOTO | Michal Lašut

Práca s rekvizitou môže taktiež patriť k umeleckému prednesu. Na 62. Hviezdoslavovom Kubíne (2016) sa s bábkou predstavila Alica Cvečková s textom Veľký zošit od Agáty Kristof.

FOTO | Michal Lašut

Použitá literatúra:

- ČAJKOVÁ, Jaroslava. Pohyb v umeleckom prednese. In Javisko, 2008, roč. 40 č. 2, s. 13 – 14.
- LEŠNÁK, Rudolf. Prednes umeleckého slova. Bratislava : Mestský dom kultúry a osvet, 1985, 46 s.
- ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava. Mimoslovné prostriedky v umeleckom prednesu. Praha : ARTAMA, 1992, 42 s. ISBN 80-7068-045-8.
- VÁŠA, Petr. Fyzické básnictví. Brno : Host, 2011, 19 s. ISBN 978-80-7294-566-5.
- ZÁMEČNÍKOVÁ, Emilie. Cesta k prednesu aneb Průvodce pro pedagogy a mladé recitátory. Praha : NIPOS, 2009, 139 s. ISBN 978-80-7068-236-4.

Dramatizácia prozaického textu

Po článkoch o krátení a adaptácii dramatického textu, ktoré sme uverejnili v minulých číslach Javiska, uzatvárame triptych o práci s divadelným textom fenoménom dramatizácie. Čiže spôsobom, ktorým tlmočíme epický alebo lyrický text do dramatickej formy.

KAROL HORVÁTH

Základné pojmy

Základnou stavebnou jednotkou drámy je dramatická situácia. Tá je nadviazaná na postavy a vzťahy medzi nimi. Jej podstatou je zmena pôvodného vzťahu medzi postavami alebo zmena ich konania. Dramatická situácia sa môže, ale (pozor!) nemusí zhodovať s výstupom.

Sled jednotlivých dramatických situácií vytvára dramatický dej. Základom dramatického deja je fyzické alebo emočné konanie postáv. To môže byť (ale nemusí) kódované do ich prehovorov vo forme dialógov alebo monológov.

Najvhodnejším východiskovým materiálom na dramatizáciu je epika, teda literárne dielo založené na deji. Pretože ľudia odjakživa milujú príbehy. Dokonca aj keď nám televízny dokument o mláďatku medveďa hnedého ponúka úžasné zábery, tie sú podporené príbehom (hoci často okato vykonštruovaným). A lyrika nemá dej, jej silné stránky sú niekde inde. Ak sa teda pustíme do dramatizácie lyriky, veľmi pravdepodobne sa dostaneme do tajomných vôd divadla poézie. Ale upozorňujem, že dobrých a skúsených lodivodov je v tomto smere málo, takže sa nám veľmi ľahko môže stať, že narazíme na plytčinu alebo na skalú a naša divadelná loď začne naberať vodu. V takom prípade môžeme tvrdiť, že publikum (porota, lektorský zbor, kritici) naše divadlo nepochopilo alebo naň nedorástlo. Môžeme to tvrdiť, no v žiadnom prípade nečakajme, že tomu niekto uverí. Preto som sa rozhodol, že túto časť budem venovať výhradne dramatizácii prozaickej predlohy.

Výber prozaickej predlohy

Je to jednoduché – na dramatizáciu si vyberte to, čo vyhovuje vám, vášmu súboru a vašim divákovi a diváčkam. Ale, samozrejme, sú tu nejaké „ale“.

- **autorský zákon:** ak na ľubovoľnom mieste vstúpia do hry peniaze, musíme rátať s ochranou autorských práv. Porušiť ich nie je morálne ani rozumné. Na Slovensku pôsobí niekoľko organizácií, ktoré zastupujú autorov a autorky a s ktorými je potrebné nadviazať kontakt, ak chceme mať všetko v poriadku.

V našom prípade to je hlavne LITA. Pravdaže je možné použiť čarovnú formulu „na motívy“ a zo všetkých peripetií s autorským zákonom sa vyvliecť. Ak vytvoríte z väčšej časti nové pôvodné dielo a predlohou ste sa iba inšpirovali, je všetko v poriadku (o tejto problematike sme písali v Javisku 2/2021, pozn. red). Lenže hranica medzi inšpiráciou a privlastnením si cudzej práce je niekedy veľmi tenká.

- **rozsah pôvodného diela:** v prvom rade si musíme jasne zdefinovať, ako dlho má inscenácia našej dramatizácie trvať. Rozsiahlemu románu sa ako čitatelia môžeme venovať ľubovoľne dlho, publikum v divadle túto možnosť nemá. Nielenže začneme po istom čase narážať na jeho fyziologické limity, ale do hry môžu vstúpiť aj grafikony hromadnej dopravy. Je dosť problematické dramatizovať dielo, ktoré má niekoľko stoviek strán textu. Napríklad román Vojna a mier má asi 450 000 slov, Shakespearov Hamlet asi 26 000. Ak chceme byť pri dramatizácii čo najpochvejši a nemáme v pláne vytvoriť iba niečo ako komplikovanejšiu osnovu, mali by sme pri dramatizácii siahnuť po poviedke.

- **obsah pôvodného diela:** ak v divadle dostaneme pocit, že nám ušla nejaká dôležitá informácia alebo sme niečomu nerozumeli, nemáme sa ako vrátiť späť. Fyzický čas obecnstva je lineárny a s tým nevieme, a predpokladám, ešte dlho nebudeme vedieť, nič urobiť. V praxi to znamená, že čím košatejšie motívy má predloha, tým väčšie riziko nám pri dramatizácii hrozí. V lepšom prípade využijeme z originálu iba niekoľko motívov, v horšom prípade môžeme vyrobiť chaos, v ktorom sa budeme vyznať len my. Takže aj z tohto hľadiska sa prihovám za poviedku.

Priama reč a opisy

Aj keď sú prozaický aj dramatický text literárnymi textami a navonok vykazujú veľa spoločných znakov, nenechajme sa tým oklamať. Prenos z prozaickej do dramatickej formy je niečo ako tlmočenie z jedného vzdialeného jazyka do druhého. Myslieť si, že stačí zobrať z prózy všetky vhodné priame reči a niektoré opisy použiť na autorské poznámky (didaskálie), nemôže fungovať.

Jozef Gregor Tajovský: Prvé hodinky

Tajovského krátku poviedku som vybral z viacerých dôvodov. Je jednoduchá, veselá, v každom aspekte pochopiteľná a na dramatizáciu ponúka veľa možností, aj keď sa to tak na prvý pohľad nemusí javiť. Dokonca sa dá zaradiť do jedného „dvojpredstavenia“ s ďalšou Tajovského poviedkou Žliebky. Niečo na spôsob Pytačiek a Medveďa od Čechova.

Skôr než sa pustíme do samotnej dramatizácie, musíme si poviedku zanalyzovať (ako ostatne každý text, ktorý chceme inscenovať).

Duša poviedky

Poviedkou, ktorá patrí do tzv. „starootcovského cyklu“, sa ako červená niť tiahne láskyplná spomienka na detstvo prežité u starých rodičov. Vzťah medzi starými rodičmi akoby vypadol zo súčasného komediálneho seriálu z prostredia slovenskej rodiny. Rodinnej bunke vládne navonok prísna, praktická a takmer neustále uhundraná žena. Muž sa jej navonok podriaďuje, ale popritom si aj tak v konečnom dôsledku robí, čo chce. Je to on, kto pod zásterkou chlapáctva odovzdáva vnukovi emočné správy, že je milovaný, dôležitý a v bezpečí. Stará mama ho v podstate miluje rovnako vrúcne ako jej manžel, ale nedáva to zďaleka tak najavo, pretože zastupuje racionálnu stránku vzťahu. Ak starý otec ukazuje vnukovi, aké pekné a povznášajúce je občas poletovať nesený ideálmi, stará mama ho učí, aké dôležité je byť zároveň ukotvený v racionalite bežného života. Tajovský vlastne na malom priestore poviedky píše o tom, že mu prostredie rokmi jemne vybalansovaného vzťahu starých rodičov položilo pevné základy jeho ja.

Telo poviedky

Chlapec chodí už druhý rok na „meštianku“, čo bol v Rakúsko-Uhorsku typ školy, zriaďovaný v mestách a mestečkách nad 5 000 obyvateľov a s dôrazom na reálne a prírodovedné predmety, pretože absolventi sa mali buď uplatniť v remeselníckych a živnostenských povolaniach, alebo pokračovať v štúdiu na nižších alebo vyšších odborných školách. Dievčatá študovali na meštianke vo veku 10 až 13 rokov, chlapci vo veku 10 až 15 rokov. Môžeme teda predpokladať, že „nás“ chlapec mal vtedy asi 11 či 12 rokov, takže sa mu mohla začínať puberta. Je to vek so zvýšeným dôrazom na vonkajšie identifikačné znaky spoločenského statusu, preto mu tak veľmi záleží na tom, aby už konečne mal vlastné hodinky. Jeho túžba bola natoľko veľká, že už nosil retiazku (zjavne to boli vreckové hodinky). Lenže trik s retiazkou je ľahko odhaliteľný a v žiadnom prípade nedokázal nahradiť prítomnosť pravých hodín. Jeho starí rodičia neboli na dedinskom finančnom rebríčku dostatočne vysoko na to, aby mu vytúžené hodinky mohli len tak kúpiť. Nepomáhalo ani sporenie, pretože je vo veku, ktorý má stále oveľa bližšie k detstvu než k dospelosti a väčšinu nasporených peňazí pomíňal na sladkosti. Prelomová mala byť účasť na trhu, kde chceli starí rodičia prediť jalovicu. Tu je zaujímavý fakt, že starí rodičia dopredu rátať s tým, že kravu predajú neskúsenému kupcovi ako teľnú. A nikto zo zúčastnených ani len nezapochybuje o etike takého konania.

Dokonca si dopredu dohodnú postup pri malom podvode, na ktorom sa má aktívne zúčastniť aj chlapec. Predaj sa vydarí a nasleduje kúpa zimného kabáta pre starého otca. Už-už to vyzereá, že dôjde aj na hodinky, ale potom sa musia ísť najesť a starý otec začne popíjať víno. To je pre starú mamu dôvod na to, aby sa kúpa hodínok odložila. Situácia sa zdala beznádejná, keď do hry o hodinky vstúpila v Radvani raritná atrakcia – súboj s murínom (černochoom). Ten, kto ho porazí, vyhrá zlaté hodinky. No na súboj s černochoom neprišlo, lebo stará mama tomu chcela zo všetkých síl zabrániť a takmer sa pobili samotní starí rodičia. Vyvolalo to taký krik a veľký záujem, že nakoniec zasiahli žandári. Následné výčitky starej mamy jej muža natoľko vytočili, že z trucu chlapcovi nakoniec kúpi najlacnejšie hodinky, aké mali. V Radvani sa v tej chvíli nachádzal asi najšťastnejší chlapec na svete.

Dramatické situácie:

- obraz
- túžba po hodinkách, posilnená snahou o „fejkovanie“ s retiazkou
- príprava na predaj jalovice, dohodnutie stratégie a rozdelenie rolí pri plánovanom drobnom podvode
- obraz
- samotný predaj jalovice
- kúpa kabáta
- obed a popíjanie
- príprava na boj s černochoom
- boj so starou mamou a príchod žandárov
- obraz
- kúpa hodínok

Postavy:

- hlavné: chlapec (Jožko), starý otec, stará mama
- vedľajšie: kupec jalovice, predavač kabátov, černochoi (medveď), žandár, trhovníci, akrobati

Prostredie:

- izba v dome starých rodičov
- trh
- krčma, v ktorej sa popíja a zároveň sú prítomní akrobati a bitkársky medveď (prostredie možné spojiť s trhom)

Trocha histórie

Skôr než sa pustíme do samotnej dramatizácie, mali by sme sa obzrieť do histórie. V roku 1954 vyrobil Československý rozhlas Bratislava polhodinovú rozhlasovú hru Prvé hodinky. Je to vraj najstaršia zachovaná slovenská rozhlasová hra. Dramatizáciu urobil Július Farkaš, dramaturgoval Emil Fillo. Tejto žiarivej perle na dne rozhlasového oceánu môžeme z dnešného hľadiska vyčítať iba dve veci. Dramatizácia sa dôsledne drží Tajovského jazyka, ktorý vtedy už dávno nebol aktuálny. V päťdesiatych rokoch to ešte mohlo pôsobiť malebne a staromilsky, ale dnes by to bolo viac než rušivé. Druhým problémom je výrazná stylizácia v interpretácii hercov a herečiek. Vety majú umelo vytvorenú melodickú výstavbu a miestami veľmi čudnú intonáciu. Vtedajší trend však bol natoľko ľúbivý a rozšírený, že mohol vzniknúť dojem, že naši predkovia medzi sebou komunikovali práve týmto spôsobom. Podobne je to aj s vykaním. Aj keď chlapca starí rodičia veľmi milujú a rozmaznávajú, Jožko im preukazuje úctu dnes skôr ojedinelú. Najviditeľnejšie sa to prejavuje vykaním.

1_ Okolo roku 1880 musel byť černošský zápasník na jarmoku v Radvani niečím naozaj výnimočným. Dnes to však také rozhodne nie je. Zároveň by dnes taký súboj na jarmočnej atrakcii mohol vyvolať konotácie, o ktorých sa Tajovskému ani nesnívalo. Preto navrhujem nahradiť postavu černochoa (murína) medveďom.

Expozícia

Aj keď neplánujeme tvoriť dramatizáciu s klasickou výstavbou, expozícií sa nevyhneme. Postavy proste musíme predstaviť a aspoň naznačiť, čo bude ústredným konfliktom. Poďme na to:

1. Obraz

Starý otec, stará mama, Jožko. Skromne zariadená dedinská izba z konca 19. storočia. Na stole je jednoduché jedlo, za stolom sedia starý otec a stará mama.

STARÁ MAMA Kde to chlapčisko toľko trčí?
STARÝ OTEC Kde asi? Pobehuje niekde s kamarátmi.
STARÁ MAMA (hundre) Aspoň na obed by mal chodiť načas.

Starý otec berie do ruky lyžicu.

STARÁ MAMA (prísne sa na neho pozrie) Čo robíš?
STARÝ OTEC Čo asi také? Idem jesť. Dobré vieš, že nemám rád vychladnutú polievku.

STARÁ MAMA (vezme lyžicu a ťapne ňou starého otca po ruke) A ja zase nemám rada, keď sa aspoň raz za deň nezijdeme pri spoločnom stole!

Starý otec si vzdychne, prevráti očami, ale lyžicu vráti naspäť vedľa taniera. Do miestnosti ako veľká voda vtrhne Jožko a hneď sa hrnie ku stolu. Schválne si akože nevšíma zamračenú tvár starej mamy.

JOŽKO To som rád, že som to stihol! Čo je na obed?

STARÝ OTEC A pozdravenie je kde? Zostalo za dverami?
JOŽKO Pochválen Pán Ježiš Kristus!

STARÁ MAMA Až na veku.
STARÝ OTEC A ešte o kúsok ďalej.
STARÁ MAMA Nevieš, kedy sa chodí k obedu?
JOŽKO (vycíti príležitosť) Keby som mal hodinky, tak by som prišiel načas.

STARÝ OTEC (usmieva sa) Čo ti to trčí z vrecka? Nie je to retiazka od hodínok?

JOŽKO (zosmutnie) Dobré viete, že to je iba retiazka. Všetci chlapci v škole už majú hodinky...

STARÁ MAMA Nevymýšľaj si, všetci určite nemajú!
STARÝ OTEC Skús si do vrecka občas naliať vodu a nasypať trocha železných pilín. Možno ti na retiazke dorastú celé hodinky.

Stará mama sa zasmieje, aj Jožkovi mykne kútikmi. Snaží sa využiť situáciu.

JOŽKO Keď ja by som mal radšej obyčajné kúpené.

STARÁ MAMA Už dávno som ti povedala, že ak niečo chceš, musíš si na to našetriť!

JOŽKO Ale ako mám našetriť, keď som si za všetko našetrené musel kúpiť prasiatko?

STARÝ OTEC Peniaze sa šetria do prasiatka. Tak to na svete chodí.

STARÁ MAMA A čo všetky tie sladkosti, čo si si nakúpil?
STARÝ OTEC Na jarmoku predávajú hodinky z medovníka. Kúp si tie a zabiješ dve muchy jednou ranou.

JOŽKO

Vám sa to žartuje, keď hodinky už dávno máte.

STARÁ MAMA Prvé hodinky mal až na našej svadbe!
JOŽKO To bolo strašne dávno!

STARÁ MAMA Neodvrávaj a jedz! Kým to celkom nevychladne!

STARÝ OTEC Zajtra je v Radvani jarmok. Ak nám pomôžeš s predajom Rysule...

Jožko sa múdro zatvári, že rozumie „veci“.

JOŽKO Myslíte, že niekto kúpi jalovú kravu?
STARÝ OTEC Ak natrafíme na kupca, čo sa nevyzná, a spolu mu zahráme pekné divadielko...

STARÁ MAMA Prestaň toho chlapca nahovárať na zlé!

STARÝ OTEC Čo je zlé na predaji jalovej kravy? A možno vôbec nie je jalová, len sme jej nezaobstarali riadneho...

Stará mama sa na neho tak pozrie, že radšej zmĺkne.

Jožko je nadšený.

JOŽKO Ak predáme Rysul'u, tak mi kúpite hodinky?

STARÝ OTEC Nuž...

STARÁ MAMA Nesľubuj, čo nemôžeš splniť! A teraz jedzme!

Prežehnajú sa a starý otec sprisahanecky žmurkne na Jožka. Stará mama pohroží starému otcovi lyžicou.

STARÁ MAMA Videla som ťa!
Starému otcovi aj Jožkovi je jasné, že tú prísnosť iba predstiera. Začnú jesť.

Iné možnosti

Na prvý pohľad sa nám ponúka aktualizácia. Jožkova túžba po hodinkách, pretože študuje na meštianke a väčšina jeho spolužiakov hodinky už vlastní, má so súčasnosťou veľa spoločného. Pre väčšinu mladých ľudí je zaradenie do spoločenského kontextu prostredníctvom vonkajších módných znakov dôležité. Raz to sú džínsy, inokedy mobily, tablety, múdre hodinky... Takisto je množstvo verejných aktivít (napríklad adrenalínových – veď aj súboj s murínom, prípadne medveďom medzi ne môžeme pokojne zaradiť), ktoré by mohli lákať 65-ročného muža, aby dokázal seba, manželke aj vnukovi, že na to ešte má. A predávať nemusia práve jalovú kravu. Pokojne to môže byť starší automobil s pretočeným tachometrom a slabotahajúcim motorom. Pokusy sa dajú robiť aj s formou. Napríklad zostarnutý Jožko – Jozef (Gregor Tajovský) je na pohrebe starého otca a spomína na detstvo strávené s ním. Umožní nám to, aby dospelý človek sledoval seba ako dieťa, komentoval ho, vysvetľoval... V takom prípade môže starý otec ožiť, aby mohol vstúpiť do spomienok. Takýto sujet potom zvládne aj viaceré digresie v podobe informácií o živote a diele Tajovského, ktoré sa odohrali dlho po hodinkovom dobrodružstve.

Nuž... iniciatíve, talentu a práci sa dlho brániť nezvládne žiaden medveď. A vždy je lepšie to skúsiť, než o tom iba zaspávanie rozprávať alebo snívaj. Na konci vás čakajú prvé, druhé, tretie... hodinky. •

Moja cesta s Ukrajinou

Som úprimne vdáčná za všetky cesty na východ, za stretnutia, za možnosť zažiť proces prebúdzania Ukrajiny v období posledných desiatich rokov. Sú to také silné zážitky, že zásadne prispeli nielen k môjmu hlbšiemu porozumeniu toho, čo sa na Ukrajine deje, ale predovšetkým, paradoxne, v konfrontácii s ich cestou za slobodou som mala možnosť jasnejšie si uvedomiť tú svoju.

MARICA ŠÍŠKOVÁ

V novembri v roku 2013 sme sa po prvýkrát so súborom Slúchadlo z Nitry s inscenáciou Štvornohá vrana (D. Charms) zúčastnili na medzinárodnom divadelnom festivale LichtArt v Rivnom. Upozornenie na zaujímavý festival a kontakt na usporiadateľov sme získali od Petra Luptovského, ktorý festival navštívil. Môj návrh zúčastniť sa na podujatí bol prijatý zo strany vedenia školy rezervovane, zo strany rodičov opatrne, s výhradami, „prečo na Ukrajinu“. Čo ma však naplňalo odhodlanosťou, bol úprimný záujem mojich detí zo súboru na festival vycestovať.

Hlad po zmene

Myslím si, že celý prvý pobyt na Ukrajine bol pre nás zlomovým rozhodnutím a obrovským zážitkom. Divadelným i ľudským. Srdeční, veľmi milí organizátori a organizátorky, ktorí sa nám snažili vytvoriť v rámci svojich možností čo najlepšie podmienky na prezentáciu predstavenia i na celý pobyt. Na festivale sme mali možnosť vidieť súbory z mnohých ukrajinských miest – Lvov, Luck, Kyjev, Odesa, Luhansk, Doneck, ale i súbory z Bieloruska a Poľska. Relativitu vzdialenosti som začala chápať, keď som zistila, že niektoré ukrajinské súbory na domáci festival cestovali tri dni.

Na LichArte sme cítili konfrontáciu dvoch divadelných prístupov, na jednej strane dominovala výrazná herecká škola s vysokou kultúrou javiskovej reči, pohybu, na druhej strane smelé hľadanie alternatív javiskového tvaru a zámerne narúšanie tradičnej divadelnej formy. Týkalo sa to predovšetkým súborov, ktoré neboli „zviazané“ s vysokou školou divadelného zamerania, súborov, ktoré vznikali na platforme komunit pri kultúrnych centrách a palácach detí a mládeže.

Čo však bolo jasne cítiť v témach, v príbehoch, po akých súbory siahali, bolo akcentovanie aktuálnej spoločenskej situácie v krajine. Živý hlad po zmene. Bolo to v ovzduší, pulzovalo to v rozhovoroch ľudí. Túžba poraziť všetky choroby postsocialistického marazmu, korupciu, centralizáciu a ozdraviť spoločnosť. Súbory sa hlásili k Európe, veľmi chceli byť jej súčasťou. Pamätám si na mnohé rozhovory, keď som so zahanbením počúvala, čo všetko sú ochotní obetovať, aby sa mohli stať súčasťou Európskej únie.

Vietor v skrini

Potom sme festival navštívili ešte šesťkrát. S ukrajinským režisérom Jurijom Paskarom sme vytvorili spoločný projekt Vietor v skrini. Proces vzniku a realizácie projektu by si zaslúžil samostatnú kapitolu. Posunul ma vo vnímaní divadla, v schopnosti byť absolútne prítomný na javisku, byť slobodným a autentickým. Mojich študentov a študentky naučil dôverovať sile výpovedi bez vopred zadefinovanej formy, štruktúry, témy, konfliktu. Na začiatku spolupráce to boli dva súbory, na konci všetci dýchali ako jeden. Boli previazaní procesom odovzdávania a dôvery.

Každým rokom sme bytostne vnímali, ako sa Ukrajina posúva. Bolo to cítiť hlavne pri vybavovaní všetkých dokumentov, na hraniciach, pri konfrontácii s infraštruktúrou, so stravovaním. Napriek tomu, že stále klesal kurz hrivny a pre nás tam bolo lacnejšie a lacnejšie, Ukrajinci akoby s väčšou húževnatosťou zatínali zuby a snažili sa pozeráť dopredu.

Každá cesta na Ukrajinu nás stála veľa síl. Nešlo len o zabezpečenie financií, zosúladenie času, zabezpečenie dopravy tak, aby sme dokázali previezť rekvizity. Šlo skôr o tie hranice. Vždy sme ich prechádzali s rovnakým strachom, rešpektom, napätím... Nikdy sme nevedeli, či budeme stať dve hodiny alebo osem... či nestojíme v zlom rade, či máme všetky doklady, pozvania, či môžeme alebo nemôžeme počas čakania vystúpiť z auta. Cestou tam som si hovorila: „Treba nám to?“ Ale už pri ceste domov sme vedeli, že nám to treba...

Lebo sme si tam boli zrazu bližší, lebo už vtedy, v tom čase, sme na dotyk cítili váhu pokoja a mieru, lebo sme dostávali toľko objatí, že sme mali pocit, že už to nezvládame, lebo sme sa každý rok pozerali na zázrak, ako sa dá z veľmi mála urobiť veľmi veľa, lebo pokora, ľudskosť, úprimnosť tam neboli prázdny gestom.

Každý z nás, kto tam bol, sa chcel vrátiť... aj za cenu, že budeme na tých hraniciach čakať osem hodín. Preto sa všetkých nás 24. február 2022 veľmi dotkol. Prvé dni sme si volali, písali... a znovu volali. A plakali. Cítite bezmocnosť. Obrovskú bezmocnosť a hanbu za Európsku úniu, že robíme veľmi málo. A teraz cítim strach, že sa to stane normou. •

Odporúčaná literatúra: Hrabák, Jiří. Poetika. Praha : Československý spisovatel, 1973, 340 s. MISTRIK, Jozef. Dramatický text. Bratislava : SPN, 1979, 224 s.

S inscenáciou Play Karenina z roku 2014 sa súbor zúčastnil na mnohých slovenských i zahraničných festivaloch a prehliadkach. Réžia Peter Luptovský.

FOTO | Anton Trebuľa Kečkář

Nie je rozhodujúca forma, ale obsah

V súčasných divadelných vodách nie je až tak mnoho vecí, ktoré možno označiť za unikát, ale rozhodne k nim patrí Celkom malé divadlo z Levíc manželov Márie a Petra Mészárošovcov. Toto komorné umelecké združenie možno v pravom zmysle slova nazvať aj československým, pretože Peťove korene siahajú do Českej republiky, hoci celý svoj život žije na Slovensku. Celkom malé divadlo oslavuje tento rok dvadsiate výročie svojho fungovania.

VLADIMÍR DUBEŇ • FOTO | Mária Búryová, Anton Trebuľa Kečkář

Kedy a ako vzniklo Celkom malé divadlo?

Ria: Ako spontánny projekt, ktorý si pri svojom vzniku ani zďaleka nekládol ambíciu dvadsaťročnej existencie. Ja a Peťo sme boli čerstvo zosobášení a predtým sme hrali v rôznych divadlách. Samozrejme, po tom, čo sme nadviazali vzťah, sme sa snažili pôsobiť v jednom súbore. Zároveň sme ponúkali do repertoáru tituly, ktoré nás oslovovali a ktoré nám konvenovali. Neochota, nesúhlas nie sú vždy na škodu. Podnietilo nás to skúsiť ísť svojou cestou, s našim vlastným videním. A tak v roku 2002 vzniklo Celkom malé divadlo.

Vaším dlhoročným režisérom bol Edo Šebian. Kedy sa začala vaša spolupráca?

Petr: Naš dvorný režisér Edko Šebian stál hneď na počiatku Celkom malého divadla. Naša snaha o prezentáciu bola svojím spôsobom osobitá a Edo Šebian presne napíňal naše predstavy o divadelnom tvare. Výsledkom bola veľmi úspešná prvá inscenácia Záhrada bez zeme. Nebol dôvod meniť režiséra... Najmä keď si rozumieme ľudsky aj divadelne.

Robíte divadlo aj s inými režisérmi?

Petr: Neskôr sme oslovili aj iných režisérov, prípadne oni oslovili nás. Keďže sme otvorení každej zmysluplnej spolupráci, prikývli sme. Najprv ma oslovil môj kolega Vladimír Tóth, ktorý bol sám autorom textu Príbehy z medziposchodia, s úmyslom inscenovať túto predlohu. Súhlasili sme. S pribúdajúcimi rokmi sme spoločne cítili, že skĺzame do istej rutiny. Vtedy sa objavil náš dlhoročný priateľ Peter Luptovský, ktorý nás zasvätil do sveta alternatívneho, respektíve fyzického divadla. Zrealizovali sme s ním štyri

inscenácie: O skutkoch a jestvovaniach, Take on me!, Malé upratovanie a Play Karenina. V súčasnosti pracujeme s Valentínom Kozáňákom na predstavení Ako uvariť žabu a so Zuzanou a Vojtechom Kolečákovcami z Bratislavy pripravujeme predstavenie Kedy to bolo naposledy? Spolupráca s inými režisérmi je sčasti vynútená aj vzhľadom na zhoršujúci sa zdravotný stav Edka Šebiana.

Máte v repertoári takmer dve desiatky inscenácií. Má herec vôbec kapacitu ovládať všetky tie texty?

Ria: Mať v repertoári dve desiatky inscenácií je možné práve preto, že sme komorným divadlom, ktorého chrbticu tvorí náš herecký tandem Ria a Petr Mészárošovci. Zložitejšie je to, samozrejme, s inscenáciami, v ktorých participujú viacerí aktéri, či už ako herci, alebo podporný tím. Pochopiteľne, niektoré inscenácie vyšli z módy, a keďže sme aj zostarli, v niektorých hrách by sme už zrejme neboli hodnoverní. Sú však inscenácie, ktoré majú viac ako pätnásť rokov a ešte stále ich máme v repertoári. Pokiaľ ide o texty a pamäť, je to z roka na rok ťažšie. Občas je nutné uskutočniť tzv. oprašovačku, teda skúšku na občerstvenie pohybu a textu. Ale telo a hlava si zatiaľ pamätajú. Vo väčšine prípadov naozaj stačí jedna skúška.

Vaše inscenácie sú obvykle pre dvoch hercov. Akým spôsobom hľadáte vhodné predlohy pre tento typ divadla?

Petr: Prioritou je naozaj nájsť divadelné hry s minimálnym obsadením. Najlepšie muž a žena. Spôsoby, ako sa dopátrať k takýmto textom, sú rôzne.

Raz ma zaujme niečo na divadelnom festivale, niekedy ma niečo zaujme prostredníctvom (zrejme už neexistujúceho) magazínu Divadlo žije, vysielaného Českou televíziou. Inokedy sa hlboko ponorím do štúdií synopsí v Divadelnom ústave. Musím priznať, že české divadelné pole je oveľa úrodnejšie ako slovenské. V Českej republike je oveľa viac prekladov pôvodných diel. Niektoré si dovoľíme upraviť pre svoje potreby. Dokonca sme si niektoré, samozrejme, za finančnú odmenu, dali preložiť. A niekedy ma zaujme len silný konflikt v hre s viacerými alebo mnohými postavami. Vtedy konflikt extrahujem a prepíšem na komorný počet postáv. To je prípad Razumovskej Záhrady bez zeme alebo Stodolovej Bačovej ženy. Režisér Peter Luptovský išiel ešte ďalej, keď dvojvázkové dielo Anna Karenina upravil na štyri postavy, z ktorých bola dokonca jedna nemá, a hodinové predstavenie. Práca s textom, výber a jeho úprava zaberajú väčšinou gro času pri tvorbe inscenácie.

Je dramaturgia Celkom malého divadla zameraná iba na nejaký konkrétny výber inscenácií alebo ste otvorení hrať čokoľvek?

Ria: Sme otvorení každej spolupráci, keď cítime, že nás to niekam posúva. Či už herecky, ľudsky, alebo aspoň v snahe skúsiť niečo nové, iné. Čokoľvek hrať asi nie sme schopní, ale inscenácie, ktorým veríme, sme ochotní uchopiť akýmkoľvek spôsobom. Z tohto titulu sme vyskúšali klasické konverzačné divadlo, fyzické, pohybové divadlo aj divadlo pre deti. Nie je vždy rozhodujúca forma, ale obsah.

Obaja ste zamestnaní v inej oblasti, ako je divadlo. Ako stíhate popri svojom povolani odohrať aj päťdesiat predstavení ročne a netrpieť pritom ponorkovou chorobou?

Petr: Ja stále tvrdím: nebudú vás hodnotiť podľa toho, či máte doma upratané, ale

podľa toho, čo ľuďom odovzdáte. Preto sa snažíme žiť aktívne. Ako sa to všetko dá stihnúť, je veľakrát aj pre mňa záhadou. Všetko je otázkou priority. Navyše možno bude pre niekoho nepredstaviteľné, že okrem zamestnania a divadla hrám aktívne ľadový hokej (dnes už len na amatérsko-veteránskej úrovni), hrám v kapele, ktorá vystupuje na svadbách a plesoch, chodím do prírody tak aktívne, že som prešiel Cestu hrdinov SNP. Ria sa aktívne venuje folklóru, tancovala v niekoľkých folklórnych súboroch. Máme tri deti a jednu vnučku. Kocúra, psa a záhradu. Čas je komodita, ktorú si nekúpiš. Treba ju rozumne využívať.

Hrávate divadlo po celom Slovensku, ale aj v zahraničí. V ktorých krajinách ste hrali a ako reagujú na vaše predstavenia zahraniční diváci?

Ria: Nedávno sme si robili bilanciu. Hrali sme v Českej republike, vo Veľkej Británii, v Belgicku, Lotyšsku, Poľsku, Maďarsku, Srbsku a na Ukrajine. Pri predstaveniach je nutné rozlíšiť, či ide o činoherné predstavenie v slovenskom jazyku alebo o neverbálne predstavenie. Pohybu, výrazu, emócií rozumejú všade vo svete. V prípade hovoreného slova išlo zväčša o predstavenia pre Slovákov, prípadne Čechov žijúcich v zahraničí. A reakcie? Zatiaľ sme sa nestretli s apatiou či odmietnutím. Všade prijali naše divadlo vládne, až nadšene. V Belgicku sme napríklad vypredali tri predstavenia. V lotyšskej Rige sa zamilovali do mojej Anny Kareninovej. Zrejme najvrúcnejšie prijatie sme zažili na Ukrajine, kde sme dokonca vyhrali medzinárodný festival. Diváci na Ukrajine boli naozaj prajní a ocenili bez ohľadu na národnosť kus dobrej roboty. Naša túžba je opäť sa tam vrátiť a verím, že sa nám to, napriek súčasnej nepriaznivej situácii, v blízkej budúcnosti podarí.

”

S pribúdajúcimi rokmi sme spoločne cítili, že skĺzame do istej rutiny. Vtedy sa objavil náš dlhoročný priateľ Peter Luptovský, ktorý nás zasvätil do sveta alternatívneho, respektíve fyzického divadla.

Zúčastňujete sa na divadelných prehliadkach a festivaloch? Získali ste nejaké významné ocenenia za svoju tvorbu?

Petr: Ak by som mal vymenovať všetky ocenenia, ktoré sme dosiahli, bol by to dlhý a nudný zoznam. Preto nespomeniem úplne všetky. Zameriam sa len na tie najzaujímavejšie: pre Riu a mňa to bola devätnásťkrát cena za herecký výkon, dokonca raz za hereckú súhru (nevedel som dovtedy, že sa taká cena udeľuje). Mnohokrát sme zvíťazili na krajskom festivale, niekoľkokrát na celoslovenskom. S inscenáciou Návšteva mladej dámy sme získali Zlatého gunára na Kremnických gagoch za najlepšiu komédiu roka na Slovensku, Grand prix na medzinárodnom festivale Lichtart v Rivnom na Ukrajine s inscenáciou O skutkoch a jestvovaniach. Nie všetko sa dá zmerať nejakým umiestnením. Boli sme vybraní reprezentovať Slovensko na festival SPOT of WEST v Belgicku, kde sme boli konfrontovaní bez rozdávania umiestnení so súbormi z Kolumbie, Austrálie, Belgicka, Japonska, Lotyšska a iných krajín. Dôležité je povedať, že ocenenia sú príjemné, ale nie je to hlavné, prečo hráme divadlo.

Ktorú zo svojich inscenácií hráte najradšej a prečo?

Petr: Veľmi ťažko zodpovedateľná otázka. To je ako opýtať sa matky, ktoré dieťa má najradšej. Každá inscenácia je iná, špecifická, úspešnejšia, menej úspešná, málo úspešná..., ale aj tak svoje dieťa budete mať radi. Možno je jednoduchšie odpovedať na otázku, čo sa mi dobre hrá alebo čo rád hrám. Rád hrám všetko, s čím sa dokážem stotožniť, čo má istú výpovednú hodnotu. Ale ak môžem za seba povedať, mám dve obľúbené postavy: Helvera v Helverovej noci a Jeana v Slečne Júlii. Ale keď si tak premietam, čo som všetko hral, je mi ľúto, že som spomenul len dve postavy. Vynárajú sa mi ďalšie, ktoré neboli o nič horšie (aspoň podľa môjho názoru) a mám ich rovnako rád. Skôr mi napadá, ktoré postavy nerád hrám (z rôznych dôvodov a je ich minimum), ale tie nebudem spomínať.

Pandémia covidu na dlhší čas prerušila divadelné aktivity na celom Slovensku. Pripravujete v súčasnom období nejakú novú inscenáciu?

Ria: V súčasnosti máme za sebou úspešnú premiéru českého autora Petra Strnada Ako uvariť žabu. Dieťa sa narodilo, urobilo prvé kroky a sami sme zvedaví, aké bude v živote úspešné. Zároveň už dlhší čas pripravujeme komédiu Kedy to bolo naposledy? Tento text bolo treba preložiť z francúzštiny. Jedna aj druhá inscenácia bola, respektíve bude slovenskou premiérou. To znamená, že naše divadlo ju ako prvé uvedie pre slovenské publikum.

Ako sa vám pracuje pod taktovkou nového režiséra s dlhoročnými skúsenosťami zo šalianskeho divadla?

Petr: S Valentínom Kozanákom sa poznáme „sto rokov“. Aby som nepreháňal, tak od roku 1992. Poznáam jeho tvorbu, jeho réžie. Sám som bol niekoľko rokov členom šalianskeho divadla. Nie je preto náhoda, že sme sa stretávali na divadelných, ale aj nedivadelných podujatiach. Počas jedného večera slovo dalo slovo a začala sa spolupráca. Aká je? Dala by sa opísať aj jedným slovom: dobrá, ale aj druhým: inšpiratívna... My sami sme už dlhší čas cítili, že sa nikam neposúvame, že síce ponúkame kvalitu, ale aj kvalita môže byť stereotypná. Valentín nám fúkol nový vietor do plachiet. Pustili sme sa možno na neprebádané územia a opustili svoje preverené teritórium, ale stojí nám to za to. Kto neobjavuje, nepoznáva... Samozrejme, krok do neznáma je spojený s istými obavami, ale reakcie divákov po premiére svedčia o tom, že sme urobili dobre.

Čo pre vás osobne znamená v živote divadlo a prečo ho robíte už dve desaťročia?

Ria: Tak toto je pre mňa asi najťažšia a najosobnejšia otázka. Navyše mám pocit, že žiadate hodnotenie pred koncom či v polovici cesty. Verím, že divadlo budeme robiť naďalej. V otázke je konštatovanie, že ho robíme dve desaťročia. To nie je pravda, miernejšie povedané, úplná pravda. Pravdou je, že celkove dvadsať rokov tvoríme a hráme v Celkom malom divadle. Ale inak hráme divadlo oveľa dlhšie.

Petr: Ja som prvýkrát postrehol v sebe isté vlohy na divadlo až na strednej škole. Študentské programy, invencia, triedny šašo, to je jasná kvalifikácia na VŠMU. No a čuduj sa svete – neprijali ma. Pokus som vo svojej spupnosti viac neopakoval.

Ria: U mňa to prebiehalo veľmi podobne. Neprijatá, neopakovať.

Petr: Po určitých rokoch som sa však dostal do dnes už neexistujúceho Slovenského pohronskeho javiska. Bol to súbor kategórie A (skôr narodení vedia, o čom hovorím). No a odvtedy vďačím divadlu za veľa. Aj v osobnom živote. Nebáť sa vystúpiť pred masou. Prečítať kvantá literárnych diel.

Ria: Vedieť argumentovať. Poznať známe postavy, známych autorov, tvorcov, porotcov, kritikov, ale aj prvé lásky.

Petr: Keď vznikol film, mnohí predpovedali zánik divadla. Divadlo však zostalo. Je tu s nami dlhé stáročia, už od staroveku. A bude tu naveky. Je nám cťou byť jeho súčasťou. •

Inscenácia Manželská poradňa (2018) s podtitulom Pokus o kabaret v spolupráci s hudobným telesom Implantáty voľne inšpirovaný hrou Daria Fo a Francescou Rame Otvorené manželstvo.

FOTO | Mária Búryová

.....”

Sme otvorení každej spolupráci, keď cítime, že nás to niekam posúva. Či už herecky, ľudsky, alebo aspoň v snahe skúsiť niečo nové, iné.

Divadlo má silných súperov

Názov tohto článku však musí pokračovať: divadlo má aj hromadu ľudí, ktorí nezaprú lásku k nemu. A práve to je príbeh slovenského divadla v rumunskom Nadlaku, kde ochotnícka tradícia siaha až do roku 1899, pričom v celých nasledujúcich dejinách zohrala pre miestne obyvateľstvo dôležitú úlohu.

KATARÍNA MIŠÍKOVÁ HITZINGEROVÁ • FOTO | Archív Ján Keleš, archív Jaroslava Jasovičová

Prvé slovenské ochotnícke divadelné predstavenie v Rumunsku zahráli práve nadlackí ochotníci. Divadelnú hru Ferka Urbánka Strídža spod hája premiérovali 3. apríla 1899 vo veľkej dvorane mestského domu v réžii miestneho učiteľa Jána Debnára. Podľa záznamov nadlackého kultúrneho pracovníka Mateja Rádixa to bolo veľké prekvapenie: „Veď nadlackí Slováci nevedeli, čo je to divadlo, vedeli, poznali mŕkedvelô alebo szinház. Toto divadlo vyvolalo veľký záujem nielen u nadlackých Slovákov, ale aj v susedných dedinách.“ Najdôležitejší historický míľnik v budovaní ochotníckeho divadla v Nadlaku sa začal okolo roku 1904, a to príchodom spisovateľa Jozefa Gregora Tajovského, jeho ženy Hany a Ľudmily Markovičovej. Po úspešnom štarte však po šiestich rokoch začalo divadlo stagnovať. Zakladajúce osobnosti odišli z Nadlaku, potom sa začala prvá svetová vojna a keď sa Rakúsko-Uhorsko rozpadlo, Nadlak bol pridelený Rumunsku.

Nový začiatok

Nadlacké divadlo preto začínalo odznova a za nových podmienok. Slovenské divadelné hry inscenovali učitelia zo škôl, aby zachovali identitu slovenského národa, nevynímajúc tradície. „V nedeľu, keď prebiehali premiéry, ulice boli plné ľudí, sviatočne vyobliekaných, ktorí decentne a s úsmevom na tvári išli do divadla,“ spomína Elena Darina Kmeťová, profesorka na miestnej strednej škole a zároveň režisérka. Jedným z najvýznamnejších kultúrnych činiteľov v Nadlaku, ako aj významným režisérom ochotníckych divadiel bol Matej Rádix. Celý svoj život venoval pozdvihnutiu kultúrneho života Slovákov a Sloveniek, vykonával rozmanité kultúrne činnosti a hrdlo sa hlásil k slovenskej národnosti. Okrem neho to boli učitelia staršej generácie ako napríklad Mária Anoková, Ivan Molnár, Štefan Hodas, neskoršie Pavel Bujtár, Jan Kukučka, Albína Zetochová. Okrem divadelných hier boli vďaka profesorke Márii Anokovej a učiteľovi Hodasovi naštudované aj dve operety.

Slovenský vplyv

V minulosti inscenovali divadelné hry najmä učitelia, ktorí prišli zo Slovenska a vyučovali na slovenských školách. „Boli to divadlá obyčajne na dedinskú tému, v ktorých sa rešpektovali autorove údaje o pohyboch postáv. Scéna bola obyčajne bohato vyzdobená.

To tak šlo až do tých 90. rokov. Neskoršie Združenie divadelných ochotníkov Slovenska z Martina organizovalo kurzy pre zahraničných režisérov amatérov, na ktoré boli pozvaní aj Nadlačania. Tieto kurzy mali veľký účinok, lebo nás preniesli do moderného divadla o to viac, že sme mali popredných režisérov Slovenska, ako Vlado Sadílek, Ľubo Šárik, Michal Babiak a iní. Čo sme sa tam naučili, snažili sme sa to aplikovať doma,“ opisuje začiatky Ján Keleš, režisér v ochotníckom Divadle X. Jeden z najvýznamnejších ochotníckych režisérov v Nadlaku profesor Pavel Bujtár pripravil divadelné hry, do ktorých zapojil veľký počet mladých nadšencov kultúry v Nadlaku. „Tak isto zo staršej generácie Pavel Frano a Pavel Suchánsky majú svoj podiel na obohatení slovenského ochotníckeho divadla v Nadlaku. Nemalý prínos z mladšej generácie má Jan Keleš a Pavel Hlásnik, ktorí nacvičili zaujímavé divadlo s originálnym postojom voči pohľadu na ochotnícke slovenské divadlo v Nadlaku,“ pokračuje v historickom exkurze Kmeťová.

Medzi najstaršie doteraz hrávané inscenácie Divadla X patrí Francúzska posteľ (2002) v réžii Jána Keleša.

Repertoár Divadla X poväčšine tvoria klasické tituly (F. Urbánek, B. S. Tímrava a iné.) Na fotografii je záber z inscenácie Ženské slzy z roku 2006.

Od roku 2018 funguje Divadelná skupina dobrovoľníkov, ktorú tvoria žiaci zo strednej školy. Po pandemickej prestávke uviedla inscenáciu O pyšnej princeznej Krásomile a šikovnom kráľovi Miloslavovi na motívy ľudovej rozprávky.

Minimalistické divadlo

V Rumunsku sú v súčasnosti aktívne dve divadelné skupiny dospelých: Divadlo X pod vedením Jána Keleša a skupina, ktorú režíruje Elena Darina Kmeťová. Skupinu detí z gymnázia režíruje Ján Keleš spolu s učiteľkou Jaroslavou Jasovičovou. Divadelná skupina X vznikla v roku 1996 a funguje pod záštitou Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku, Aradská oblasť. Vo svojom repertoári má najčastejšie komédie, napríklad Krpčeky svätého Floriána (Ladislav Nádaši-Jégé), Mravci a svrčkovia (Ivan Stodola), Pani Rafíková a tí druhí... (Michal Babiak) a iné. Výnimkou bola dráma Matka od Júliusa Barča-Ivana, ktorá mala neočakávaný úspech. „Predstavenia sú pre Nadlačanov sviatkom. Nemajú možnosť nás často vidieť na scéne, a preto nestratia ani jednu príležitosť. Na každom predstavení je sála plná. V iných krajoch Rumunska asi nemajú tú radosť vidieť slovenské divadlo, lebo nikde sa už nenacvičuje, nemá kto,“ hovorí o fungovaní Divadla X Ján Keleš.

V súčasnosti pôsobí v tomto divadle šesť členov. Divadelné hry si vyberajú s obmedzeným množstvom postáv. Veľmi ťažko hľadajú nových hercov a herečky, pretože pre pracovnú vyťaženosť (vo väčšine pracujú na zmeny) si už čas na divadlo nenájdu. Inscenácie pripravujú v zasadacej sieni Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku, pričom generálne skúšky a samotnú premiéru uvádzajú na scéne kultúrneho domu v Nadlaku. Nedisponujú technickým personálom, snažia sa o minimalizmus, vďaka ktorému vedú vystupovať na rôznych miestach v rôznych mestách. „V Rumunsku okrem domu nemáme kde vystupovať. Keď máme nacvičené nejaké divadlo a sme pozvaní do cudziny, ideme s radosťou. Vystupovali sme na Slovensku v Bratislave s hrou Mravci a svrčkovia, Pani Rafíková a tí druhí, v Trebišove na Festivale dedinskej témy, vo Svätom Petri pri Komárne. V Maďarsku v Békešskej Čabe, v Sarvaši na Medzinárodnej divadelnej prehliadke – Spolu na javisku (aj mimo neho), v Srbsku sme mali vystúpenia v Kysáči, Kovačici, Kulpíne a Pivnici,“ dodáva Keleš.

Elena Darina Kmeťová režíruje už niekoľko rokov. V máji tohto roku vystupovali s inscenáciou Už sú všetci v jednom vreci (Ferko Urbánek) v Bratislave a v Budmericiach s novozaloženým súborom, ktorý pomenovali po Matejovi Rádixovi. „Divákom sa hra páčila a moji herci – Juraj Matajs, Jan Frlausz, Jaroslava Jasovičová, Pavla Kováčsová, Štefan Gondac, Jarmila Cícelová a Elena Horváthová – krásne zahráli svoje úlohy. Bola som na nich hrdá, najmä preto, že dokázali stráviť svoj voľný čas nacvičovaním divadla, čo najmä v období pandémie nebolo ľahké. Obrovskú podporu pri zorganizovaní nášho vystúpenia v Bratislave nám dal Rudolf Hajduk, ktorý nás stále nezištne podporuje a drží nad nami ochrannú ruku. Bez jeho pomoci ani bez pomoci dobrých ľudí v Nadlaku by sme sa do Bratislavy neboli dostali,“ hovorí s vďačnosťou režisérka. Jej hlavným cieľom pri každom naštudovaní divadelnej hry je darovať ľuďom, ktorí sa na nich prišli pozerieť, radosť a nikdy ich nesklamať. Vždy sa usiluje pripraviť herecký kolektív tak, aby dokázal aktívne zapojiť do témy hry aj publikum. Dbá na prirodzenosť v prejave a hraní. Most medzi generáciami tvorí tak, že pripravuje v škole v slovenských triedach a v rumunských triedach, ktoré majú ako voliteľný predmet slovenčinu a pochádzajú zo zmiešaných slovensko-rumunských rodín, rôzne

divadelné scény. Napríklad v klube seniorov, ktorý založila v roku 1993 a ktorý funguje pri evanjelickej cirkvi v Nadlaku, organizuje rôzne stretnutia so seniormi a žiakmi rôznej vekovej kategórie na témy ako napríklad ako som si dokázal zachrániť materinský jazyk alebo kde som vyhral, kde som prehral vo svojom živote. Na takýchto stretnutiach seniori a seniorky rozprávajú voľne a mladí sú akoby novinármi. Inšpiruje sa všetkými národnosťami v Rumunsku. Zo slovenských divadiel je pre ňu inšpiráciou Divadlo Jána Chalupku v Brezne, ktoré často v Nadlaku hostuje. Zo slovenských profesionálov je to Radošínske naivné divadlo, pričom niektoré zo Štepkových hier inscenovala aj v Nadlaku. Zaujímavé sú pre ňu divadelné predstavenia nemeckej a maďarskej menšiny. „Keď môžem, sledujem ich v rumunskom preklade a vždy ma zaujme irónia maďarských divadelných vystúpení, ako aj dôslednosť a svedomitosť nemeckých divadelných vystúpení,“ dodáva.

Divadlo mladých

Jaroslava Jasovičová založila s pomocou Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku v roku 2018 skupinu dobrovoľníkov, ktorú tvoria žiaci zo strednej školy a spolu s Jánom Kelešom pripravili divadelnú hru Dobrodružstvá smelého zajka podľa diela Jozefa Cígera Hronského v dramatisácii Michala Babiaka. Po dlhej pandemickej prestávke sa im podarilo pripraviť druhú divadelnú inscenáciu: O pyšnej princeznej Krásomile a šikovnom kráľovi Miloslavovi na motívy ľudovej rozprávky, ktorú do dramatickej podoby upravil Michal Babiak. „Náš divadelný súbor funguje mimo vyučovacích hodín. Deti, ktoré hrajú, sú vo vekovom rozpätí od 13 až do 18 rokov. Medzi hercov patria: Štefan Suchánsky, Amália Hírešová, Tobias Paraschiv, Briana Solingherová a Robert Iasovics. Stretávame sa večer o 18. hodine v sídle demokratického zväzu a tam si pripravujeme divadelné hry. Atmosféra je vždy veselá, cítime sa ako veľká rodina, ktorá sa po dlhom čase stretla,“ opisuje svoju divadelnú činnosť Jasovičová. Deťom sa snaží vysvetliť, v čom im divadlo môže pomôcť, pričom im dáva príklady z každodenného života, kedy si na základe divadelnej skúsenosti môžu zlepšiť čítanie, výslovnosť aj spôsob vyjadrovania. Pre Jasovičovú je cieľom divadla zachovať si slovenský jazyk a učiť deti, že divadelná skupina je ako rodina, kde si každý pomáha a cíti sa dobre.

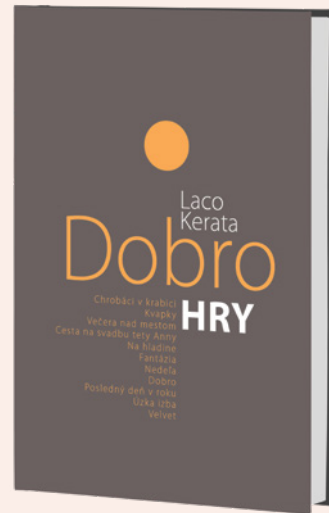
Slovenské divadlo v Rumunsku nezanikne

Budúcnosť slovenského divadelníctva v Rumunsku je otázna. Elena Darina Kmeťová ju vidí takto: „Divadlo má silných súperov, ale má aj hromadu ľudí, ktorí nezaprú lásku k divadlu. Slovenské divadlo v Rumunsku pomáha upevňovať materinský jazyk a slovenskú identitu. Dúfam, že hoci asimilácia naplno funguje a ľudia brutálne vkladajú rumunské slová do slovenčiny, napriek všetkým týmto prekážkam slovenské ochotnícke divadlo v Rumunsku tak ľahko nezanikne. Viete, my si ho musíme chrániť, pretože aj divadlo nám pomáha potvrdiť to, čo cítime, že sme Slováci, napriek tomu, že v Rumunsku sa na nás pozerajú ako na rumunských Slovákov a na Slovensku ako na Slovákov z Rumunska. Takže v našom srdci prebývajú dve veľké lásky, a to láska ku krajine, ktorá nás pritúlila, a nekonečná láska k rodnému Slovensku.“ •

Dobro

„Dobro je zbierka mojich divadelných, ale aj rozhlasových hier. Tie hry píšem s vedomím, že chcem, aby si herci dobre zahráli, aby si prípadní režiséri dobre zarežirovali. Vždy chcem, aby sa na predstavení ľudia v prvom rade tak trošku bavili, ale potom mali priestor na to, aby sa mohli zamyslieť.“ (Laco Kerata)
Meno Laca Keratu je spojené s avantgardným divadlom Stoka, ktoré založili v roku 1991 s Blahom Uhlárom a Milošom Karáskom. Pôsobil v ňom až do roku 2002 ako herec a spoluautor. Sám je už roky etablovaným autorom divadelných hier, románov, poviedok a ako režisér pracuje v Slovenskom rozhlase. Dvakrát sa stal finalistom prestížnej slovenskej literárnej ceny Anasoft litera. Laco Kerata je „pojmem“, pri ktorom sa vybaví charizmatik herecký protagonista i autor s osobitým groteskným štýlom. Všetky tieto atribúty nachádzame aj v jeho divadelných hrách, ktorých reprezentačný prierez vydal Divadelný ústav.

KERATA, Laco. Dobro. Hry. Bratislava : Divadelný ústav, 2022, 466 s.
ISBN 978-80-8190-080-8.

9 hier o slobode

„Zmysel súčasného divadla nevidím v schopnosti stanoviť diagnózu spoločnosti, ale správne položiť otázky, aby si pacient diagnózu uvedomil sám. Medicínske metafory patria k môjmu životu ako diplom z Lekárskej fakulty Univerzity Komenského a deväťročná prax chirurga a anesteziológa v nemocnici. Súčasnosť isto presnejšie než ja zadefinujú a správne otázky k nej položia mladí dramatici, ku ktorým už dávno nepatrím, no o ktorej už naisto viem, že je tu. A že to bude, slovami Járu Cimrmana, „sekáč, ktorý se nezakecá.““ (Viliam Klimáček v úvode knihy)

Tretím výberom svojich hier sa v edícii Slovenská dráma predstavuje dramatik Viliam Klimáček. Deväť hier z rokov 2006 až 2019 tematizuje prelomové udalosti starších i moderných slovenských dejín (Horúce leto '68, Komunizmus, Vodka a chróm), osudy osobností, ktoré tie dejiny vytvárali (Mojmír II., Dr. Gustáv Husák, Mečiar) a zároveň niečo exaktne ťažko uchopiteľné, čo však tie dejiny vytvára a zároveň je nimi formované – našu povahu. Stanovovanie jej diagnózy nachádzame vo všetkých hrách tohto výberu bez ohľadu na žáner jednotlivých textov, najvýraznejšie azda v hre Zjavenie z roku 2017, v ktorej je tá mentalita ústrednou témou. Väčšinu z týchto drám už slovenský divák pozná, a to nielen návštevník Klimáčkovho divala GuNaGu. Ich kvalita – najmä humor vo svojich rôznych podobách aj pravdivosť silnejšia než holá faktografia – je pôsobivá aj pri čítaní. Poučenie z Klimáčkových politických hier je drsné a jednoduché: Keby sme takéto umelecké historické čítanie mali v školách ako čítanie povinné, možno by sme tie svoje dejiny neopakovali a neprekrúcali.

KLIMÁČEK, Viliam. 9 hier o slobode. Bratislava : Divadelný ústav, 2022, 598 s.
ISBN 978-80-8190-081-5.

Artforum odporúča

• **Alessandro Baricco**

• **Oceán more**

• **Slovart, 2022, 264 s.**

V hostinci Almayer na brehu mora sa zišla zvláštna spoločnosť: maliar, ktorý maľuje bielou farbou na biele plátno a pokúša sa zachytiť podstatu mora, profesor, ktorý sa iným spôsobom pokúša o to isté, žena, ktorú sem poslal jej muž, aby sa zotavila z nevery, a žena, ktorej má more vyliečiť precitlivosť. Čo vlastne pochopili z mora a o mori, z tej tichej i búrlivej šíravý bez začiatku a konca?

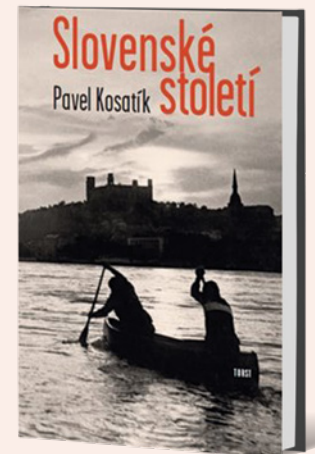

• **Pavel Kosatík**

• **Slovenské století**

• **Torst, 2021, 408 s.**

Pavel Kosatík je autor, ktorý se snaží psát i o obtížných historických tématech způsobem srozumitelným a podnětným pro všechny přemýšlivé čtenáře. Bez orientace v dějinách podle něj není možné orientovat se v současnosti. „Klíčem“ k historii jsou mu většinou rozporuplné osobnosti, prostřednictvím jejichž osudů rozkrývá kontexty doby. Odmitá popisný a z odstupu toliko hodnotící přístup k dějinám. Snaží se vždy dostat čtenáře do situace, kdy bude se „svým“ hrdinou nucen zvažovat, jak by se na jeho místě zachoval sám. Knihou Slovenské století vystupuje ze svého dosud převažujícího soustředění na dějiny české. Sleduje vývojový oblouk, jaký slovenská společnost opsala v letech 1918 – 1998, a dochází k závěru, že Slováci svůj historický čas nepromarnili. Začínali z mnohem horší startovní pozice než Češi, jejich veřejný a politický život nejenže neměl strukturu, ale téměř neexistoval. Na konci 20. století se však tato nedlouho předtím téměř neexistující společnost dokázala sjednotit a zbavila moci nedemokrata s diktátorskými ambicemi. Slovenské století je knihou i o společných česko-slovenských dějinách. Český čtenář v ní najde odpovědi na otázky, jaké síly utvářely konkrétní podoby česko-slovenského soužití i jaká je česká odpovědnost za to, že společný život v jednom státě skončil neporozuměním.

• **Jón Kalman Stefánsson**

• **Sága z Keflavíku**

• **Artforum, 2022, 500 s.**

Sága z Keflavíku Jóna Kalmana Stefánssona sleduje príbeh Ariho, muža v strednom veku, a niekoľkých generácií jeho rodiny. Je poetická aj živelná. Pulzuje v rytme prílivu a odlivu a sprevádza čitateľov islandskou históriou 20. storočia. Tvoria ju romány Ryby nemajú nohy a Veľké asi ako vesmír. „Okrem rozprávania príbehov sa usilujem nájsť odpovede na základné otázky: Existuje Boh? Je nejaký život po smrti? Z čoho máme radosť? Čo je lepšie ako dobrá voňavá káva skoro ráno, keď sa nebo ešte len prebúdzá? Alebo single malt whisky s dobrým priateľom? A kde je život, ak nie v bozku?“ hovorí o svojich knihách Stefánsson.

www.scenickazatva.eu

SCÉNICKÁ ŽATVA 100

100. výročie vrcholného festivalu neprofesionálneho divadla
a umeleckého prednesu s medzinárodnou účasťou

30. 8. – 4. 9. 2022
v Martine

Festivalová aplikácia

30. 8. Utorok

- 14.30** **OSKAR**
35', DDS Bodka, BarMuseum
- 15.45** **DIEVČA Z MORSKÉHO DŇA**
30', DDS Prvosienka, Štúdio
- 16.45** **JOHAN HARSTAD: NOKIA. CONNECTING PEOPLE**
Recituje: Daniel Koháni
TRI ŠESTRI
50', DS Na skok, Národný dom
- 18.00** **ODKAZY: KONCERT VENOVANÝ VÍTOVI HEJNĚMU**
Záhada SNM
- 19.30** **ANDREJ VOZNESENSKIJ: MONOLÓG MARILYN MONROE**
Recituje: Eva Oľhová, Štúdio
MATILDA
50', ... na ceste, Štúdio
- 19.30** **ANIMÁKY PRE DOSPELÝCH**
60', Filmy z Biennale animácie Bratislava, Biely stan
- 21.00** **HOVORY O DIVADLE**
60', Miro Dacho a hostia, Biely stan
- 22.00** **KVÍZ O ŽATVE**
60', s Jakubom Molnárom, Biely stan
- 23.00** **DJ TUZEX**
Biely stan

31. 8. Streda

- 9.00** **RAŇAJKY V STANE**
Biely stan
- 13.00** **BONI A ČIERNY SNEHULIAK**
37', BSD Badido, Národný dom
- 14.15** **„ČLOVEK“**
25', MoDRé TRaKy, Štúdio
- 15.30** **SYLVIA PLATH: OCO**
Recituje: Bronislava Litvánová
NARODENINY
55', DS Hromovod, BarMuseum
- 17.00** **CVIČME V RYTME**
45', Brambúry (ČR), Štúdio
- 17.00** **ANIMÁKY PRE DETI**
60', Filmy z Biennale animácie Bratislava, Biely stan
- 18.00** **VERNISÁŽ VÝSTAVY SCÉNICKÁ ŽATVA 100**
Divadelné námestie
- 18.00** **OBJEKT**
50', Ema Homolková, BarMuseum
- 19.30** **OZVENY CINEAMA**
60', Filmový výber z ročníka 2021, Biely stan

- 20.30** **PAVOL SURŽIN: SPLN DUŠE (PÁSMO), ČASŤ I. VÝBER**
Recituje: Lukáš Frankovič, Štúdio
- 1** **KLAMÁRKA**
90', DS DRIM, Štúdio

- 22.15** **HOVORY O DIVADLE**
60', Miro Dacho a hostia, Biely stan
- 23.00** **DJ TUZEX**
Biely stan

1. 9. Štvrtok

- 9.00** **RAŇAJKY V STANE**
Biely stan
- 13.00** **O ČERTOVI KOLOFÓNOVI**
45', Bábkové divadlo Morgonrock, Biely stan
- 13.30** **JAKUB NVOTA: DIŠTANČNÁ BÁSEŇ**
Recituje: Michal Nvota
HRA NA BOHA
50', dNO, Štúdio
- 14.00** **HRAVÉ DIVADLO**
60', Aktivita pre deti, Biely stan
- 15.00** **DON KYCHOT**
55', Podulné divadlo J+T, Veľké pódium
- 16.00** **DIVOČINY**
45', ODIVO, Biely stan
- 16.30** **FRANTIŠEK ŠVANTNER: STRETNUTIE**
Recituje: Katarína Jánošíková
ĽUDSKOSŤ
45', DS Let, Štúdio

- 17.00** **ANIMÁKY PRE DETI**
60', Filmy z Biennale animácie Bratislava, Biely stan
- 18.00** **OTVORENIE SCÉNICKEJ ŽATVY 100**
Veľké pódium
- 19.00** **STO MÚCH**
60', Koncert, Veľké pódium
- 20.00** **OZVENY CINEAMY**
60', Filmy z ročníka 2019, Biely stan
- 20.00** **STOKRÁT SIALI, STOKRÁT ŽALI**
100 SLÁVNOSTNÝ GALAPROGRAM
K 100. VÝROČIU PRVÝCH
CELOSLOVENSKÝCH DIVADELNÝCH
PRETEKOV V MARTINE
Národný dom

- 22.00** **TOMÁŠ POHORELEC**
60', Koncert, Biely stan
- 23.30** **DJ TUZEX**
Biely stan

2. 9. Piatok

- 9.00** **RAŇAJKY V STANE**
Biely stan
- 13.00** **VESMIRO**
45', Divadlo ŠpozaVoza, Biely stan
- 13.30** **GAËL FAYE: MALÁ KRAJINA**
Recituje: Martin Kettman
GULA
35', Zádrapky, Štúdio
- 14.00** **HRAVÉ DIVADLO**
60', Aktivita pre deti, Biely stan
- 14.45** **MENGELEHO DIEVČA**
90', RAMAGU, Národný dom
- 15.00** **FILMOVÁ PREDNÁŠKA PETRA KONEČNÉHO**
120', Svet filmových bizarností a experimentov, ktoré vás ohromia
Biely stan
- 16.00** **CIRKUS NAOPAK**
45', Duo Kyseli Krastafci, Veľké pódium
- 17.00** **OZVENY CINEAMA PRE DETI**
60', Premietanie filmov, Biely stan
- 17.15** **ALI SMITH: JESEŇ**
Recituje: Alexandra Hornáková, BarMuseum
ANČA
25', DS KONKE, BarMuseum

- 18.00** **ANDREA BUČKO BAND**
60', Koncert, Veľké pódium
- 19.00** **ANIMÁKY PRE DOSPELÝCH**
60', Filmy z Biennale animácie Bratislava, Biely stan
- 19.00** **ERNST JANDL: SOM SOVÍ**
Recituje: Branislav Lacko, Národný dom
- 1** **STAYIN' ALIVE**
75', DISK, Národný dom
- 20.00** **NANY & SHZ**
60', koncert, Veľké pódium
- 21.00** **KONTRA**
90', Apostrof, Štúdio
- 21.30** **OZVENY CINEAMY**
60', Filmový výber z ročníka 2021, Biely stan
- 23.00** **DJ TUZEX**
Biely stan

3. 9. Sobota

- 9.00** **HODNOTENIE TEXTOV ŽATVY DRÁMY**
BarMuseum
- 9.00** **RAŇAJKY V STANE**
Biely stan
- 12.30** **CHLAPCI A CHROBÁKY**
10', Vaša Banda, BarMuseum

- 13.00** **FILMOVÝ A SERIÁLOVÝ KVÍZ PETRA KONEČNÉHO**
120', Biely stan

- 13.30** **VESELÁ CIRKUSOVÁ ŠKOLA**
45', Cirkus Kus, Veľké pódium
- 13.30** **OREN LAVIE: MEDVEĎ, KTORÝ TAM NEBOL**
Recituje: Mário Máhačoniák, BarMuseum
A TAKÝ KRÁSNY DEŇ TO MOHOL BYŤ!
35', DDS Bečína, BarMuseum

- 15.00** **FAREBNÉ TÓNY**
60', Aktivita pre deti, Biely stan
- 16.00** **DOMY – STROMY**
45', Divadlo Fi, Biely stan
- 17.00** **ANIMÁKY PRE DETI**
60', Filmy z Biennale animácie Bratislava, Biely stan
- 17.00** **KATARÍNA KUCBELOVÁ: TIEŇOVÝ DOMOV**
Recituje: Alžbeta Piňková, Národný dom
MEDVEĎ A PYTAČKY
80' (s pauzou), RAMAGU, Národný dom

- 19.00** **OZVENY CINEAMA**
60', Filmový výber z ročníka 2020, Biely stan
- 19.00** **REVÍZOR**
90', Réžia: Perényi Balázs (Maďarsko), Štúdio
- 20.45** **HOVORY O DIVADLE**
60', Miro Dacho a hostia, Biely stan
- 21.00** **KRÁLOVÁ**
60', Koncert, Veľké pódium
- 22.00** **ODOVZDÁVANIE OCENENÍ**
Národný dom
- 22.30** **BEDŇA**
Koncert, Biely stan
- 23.30** **DJ TUZEX**
Biely stan

4. 9. Nedela

- 9.00** **RAŇAJKY V STANE**
Biely stan
- 12.00** **PREZENTÁCIA TVORIVÝCH DIELNÍ**
Biely stan
- 13.30** **PROCES**
100', Divadlo VHV (Srbsko), Štúdio

Výstavy

DIVADLO VÄČŠÍCH MOŽNOSTÍ
Ochotníci, komencie, cenzúra, hranice divadla, OC Galéria
SCÉNICKÁ ŽATVA 100
Sto rokov Scénickej žatvy, Divadelné námestie
FILIP LAŠUT
Pocta divadelnému fotografovi, Foyer Národného domu
SCÉNOGRAFIE JOZEFA CILLERA
Jozef Ciller a amatérske divadlo, Foyer Štúda SKD